

INCA, UN SEGLE CIUTAT

Ajuntament d'Inca

1900-2000

INCA, UN SEGLE CIUTAT

Ajuntament d'Inca

R. 21.980

Sig. D 6309

1900-2000

NO PRESTEC

INCA, UN SEGLE CIUTAT

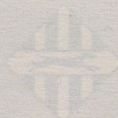
INCA, UN SEGLE CIUTAT 1900-2000

Edició: Ajuntament d'Inca

Assessorament lingüístic: Mª Antònia Picó Bonafè

Realització i impressió: *ingama.sa* (GRÁFICAS GARCÍA)

Dipòsit Legal: 2107-2000
ISBN: 84-931894-2-1

Índex

Presentació	7
L'economia, activitats i indústria	9
Josep Córcoles	
L'Església d'Inca en aquests cent anys	21
Pere Fiol i Tornila	
La milícia durant els 100 anys de ciutat	33
Simón Gual Truyol	
El desenvolupament urbà d'Inca en el segle XX	63
Pere Rayó i Bennàssar	
El món polític	75
Baltasar Perelló Carrió	
Correus i el seu servei a Inca	97
Pep Coll Terrasa	
Un segle de toponímia urbana d'Inca	115
Gabriel Pieras Salom	
Inca: cent anys de vida esportiva	133
Andrés Quetglas Martorell	
Cent anys d'educació a la ciutat d'Inca	151
Gabriel Janer Manila	
Cultura, oci i societat	159
Miquel Pieras Villalonga - Gabriel Pieras Salom	
La població inquera: evolució als darrers cent anys	185
Josep Benítez Mairata	
Els mitjans de comunicació a la ciutat d'Inca	209
Santiago Cortès i Forteza	

PRESENTACIÓ

El sentit del volum que teniu en les vostres mans és doble: d'una banda, es configura com l'edició representativa d'un any especialment important per a tots els inquers i les inquieres: el del nostre centenari com a ciutat; de l'altra, es tracta d'un repàs a la història dels primers cent anys des que Inca rebé tan honorable distinció.

El nostre centenari coincideix de ple amb el segle XX, un segle que ha estat definit com el dels grans canvis per excel·lència, canvis que en ocasions s'han produït a una velocitat de vertigen. Per això, les pàgines següents no són més que una visió, una explicació raonada i matisada del procés de transformació que Inca ha sofert al llarg del segle XX, des de la perspectiva de diferents camps: la cultura, els mitjans de comunicació, la indústria i l'economia, la demografia...

Aquest volum, que recull un fragment de la història de la nostra societat –1900-2000–, ha estat pensat amb la voluntat d'explicar com s'han produït les transformacions d'Inca en el transcurs del segle XX; és a dir, com eren abans les coses, com són ara i per què són així.

Pens que el nostre objectiu s'ha assolit, tot i que es tracta d'una visió global. Precisament aquest fet presenta un pro i un contra, dels quals l'equip redactor era conscient des de bon començament. Cert és, doncs, que l'obra servirà de base perquè futurs estudiosos –o, fins i tot, potser curiosos– aprofundeixin en tots els temes que s'hi tracten i n'elaborin monografies més exhaustives; però també és cert que fer una obra de caire general suposa deixar al marge

alguns aspectes, fets o personatges que per a algun lector poden resultar especialment importants. Per això, confiam que aquest lector sabrà disculpar-ne les mancances tot comprenent que no és tasca fàcil seleccionar i jerarquitzar els continguts que l'estructuren.

D'altra banda, de l'equip redactor, no puc més que expressar-ne la meva satisfacció i, a la vegada, expressar-li el meu agraïment per la seva bona disposició a l'hora de col·laborar-hi. Per això, ha estat tot un plaer treballar amb tots i cadascun dels seus integrants, experts tots ells en els camps que desenvolupen; potser el rigor i l'objectivitat serien els trets permanents que en destacaria en les seves explicacions i argumentacions.

Dit això, i per acabar aquesta meva presentació, esper que, així com el llibre compleix tots els objectius que ens plantejàrem a l'hora d'editar-lo, també satisfaci les expectatives de tots els lectors.

Pere Rotger i Llabrés
Batle-president

L'ECONOMIA, ACTIVITATS I INDÚSTRIA

Societat agrària i artesanal, el punt de partida

Els darrers cent anys han estat possiblement el període de temps en què més aviat ha evolucionat el sistema econòmic d'Inca. Noves formes d'organització empresarial, la revolució tecnològica a nivell mundial, la immigració i d'altres aspectes que veurem a continuació, afavoriren un creixement industrial que va anar en detriment d'un model artesanal i que acabaren per arraconar fins a un caire residual el sistema econòmic agrari de principis de segle.

L'any 1900, aquella que fou anomenada ciutat, comptava amb una organització econòmica basada en dues columnes fonamentals. Els motors d'aquesta economia local eren l'agricultura i l'artesania. Hi ha diversos aspectes que ens reforcen l'anterior afirmació. En primer lloc, contemplarem l'activitat professional que desenvolupen els inquers.

Si ens atenim al padró d'aquell any, que és d'un total de 7.579 persones, observam com en el sector agrari (que inclou també el sector ramader) s'hi dedica un total de 1.368 persones. Aquestes figuren al cens municipal emmarcades en les professions de: conrador, llaurador i jornal·ler; aquesta darrera és la majoritària. La raó és senzilla. Les dues primeres corresponen a propietaris que fan feina a les seves finques (però no grans propietaris que figuren talment com a *propietario*). A la professió de jornal·ler, s'hi dedica la gran majoria de persones que no posseeix terres o té terrenys petits que no

permeten viure només d'ells. La part més important de la seva feina és llogar-se per anar a fer jornals a foravila als treballs de temporada més adients. És allò que a l'any 2000 anomenam de forma col·loquial, catalanitzant una paraula castellana, *temporeros* (aplicat als qui vénen de la Península a treballar al llarg de la temporada de l'ametla o de la garrova, per posar un exemple).

És fàcil deduir, idò, que amb un contingent tan majoritari de persones que dediquen la seva professió al camp, el conreu és, de moment, un dels sectors més importants del qual es nodreix la ciutat.

Hi ha, a més, altres dades que ho corroboren i especifiquen a quina agricultura es dedica Inca. Immersa dins una Mallorca vinatera, l'any 1900, Inca dedica encara moltes quarterades al conreu de vinyes, tot i haver arribat la plaga de fil·loxera l'any 1890. La ciutat fou una de les poblacions que tengué més cura amb l'epidèmia, perquè el nombre de viticultors al 1894 és elevadíssim: 380 persones.

Tot i això, la fil·loxera hi va afectar, això és innegable. Si miram el creixement poblacional entre 1888 i 1900, veurem que és de 102 persones; passa de 7.477 habitants a 7.579. La crisi agrària provocada per la malaltia dels ceps, a la qual hem d'afegir jornals baixos, caciquisme, i, per tant, pobresa, va fer que molta gent decidís aplegar les seves pertinences i emigrar abans de començar el nou segle. L'abans esmentat és un període d'èxode a destinacions com Argentina, Xile i Puerto Rico.

Tot i això, veurem com aquest sector encara sobreviurà durant el primer terç de segle i desapareixerà per complet a la meitat de la centúria. A més de vinyes hi ha també molt de terreny dedicat als cereals i als ametlers (els dos cultius conviuen en el mateix espai).

L'embrió industrial

L'artesanía és l'altre puntal. Totes les professions que avui han esdevingut indústria són pràcticament artesanals a principis de segle, o

com a molt engeguen la seva industrialització; procés que comença a partir del 1888, però que avança de manera molt lenta i rudimentària.

Trobam dins aquest sector els sabaters, que són majoritaris, amb 204 persones que s'hi dediquen; els teixidors són 90; de terrissaires en comptam 23; de fusters n'hi ha 96; i de ferrers n'hi ha 52. Cal veure una interrelació entre les activitats de fusters i ferrers amb l'agricultura. Hi ha molts de fusters i ferrers perquè al marge de ser un sector de suport a la construcció, també fan i adoben moltes eines del camp. Pensem que hi ha molts de carros i per tant molts de fusters que es dediquen a construir-los i a arreglar-los. El mateix passa amb els ferrers, que fan arades i moltes més eines. També hi ha molts picapedrers, però és una conseqüència evident que els dos sectors primordials rendeixen.

El sector de la terrissa és encara prou important; més ho fou durant els segles anteriors, però al llarg del segle XX, en perdre el seu sentit útil (plats i estris per a la casa) en favor de processos industrials de fabricació que no es troben a Inca, esdevindrà residual fins que a l'acabament de la centúria, veiem que només queden a Inca tres cases que fan ceràmica (cas Cego, ca na Magdalena Barceló i can Torrens).

Els sectors, encara artesanals, però que coven l'embrió industrial, que serà el més important dels darrers cent anys a Inca, són el calçat i el teixit. A principis del segle XX conviuen les antigues i les noves formes de producció. Això vol dir que entra a poc a poc la mecanització en el procés de treball.

En relació amb el sector tèxtil cal dir que passen quasi 30 anys entre l'aparició de telers mecanitzats i la desaparició dels telers artesanals. La mecanització havia començat l'any 1888. Fins aleshores només es coneixien telers de cànnyom i de cotó. L'èxit no és rotund. Després de diversos intents, sobreviu només el taller de Vicenç Ensenyat. Poc a poc, la indústria del teixit desapareixerà totalment. A meitat de la dècada dels seixanta, ja no n'hi ha cap.

Pel que fa al calçat, el procés és el mateix i el canvi no és radical. Fins a finals del segle XIX, la producció es basa en el sistema de treball gremial (mestre-fadrí-mosso). Aquest sistema és totalment artesanal: el sabater comença i acaba la sabata. Finalitzant el segle XIX i començant el XX, es produeix un augment del nombre de sabaters, i s'observen canvis notables, com per exemple: en creix el nombre total, però es manté el nombre de patrons. Comença la concentració d'obrers.

Aquesta concentració s'atribueix a Antoni Fluxà al voltant de 1910. No obstant això, sembla més una unió de sabaters que una organització de treball en cadena, ja que cada obrer comença i acaba el parell de sabates. Amb els anys, s'observa una concentració d'obrers que suposa la mecanització parcial amb una clara divisió del treball. Tot i així, encara no fa desaparèixer el treball artesanal. El fet que no hi hagi una clara separació entre el treball en cadena i el gremial manté el sector en un creixement moderat.

Cobra força el nou model

A partir de 1915 podem dir que ja es veu com cobra força el nou model fabril. Comença una ruptura, precedida per una vaga el 1914. Fins aleshores, les relacions entre mestres (patrons) i obrers eren singulars, i fins i tot els segons podien triar el mercat per a la producció. Aquell mateix any, segons la premsa local, els fadrins (oficials) s'encaparrotaren en fabricar calçat per l'exèrcit francès, i molts de mestres hagueren d'abandonar l'antiga parròquia de clients per afrontar l'exigència. La introducció de la mecanització acaba lentament amb aquests drets; disciplina la mà d'obra, i provoca que no siguin necessaris treballadors tan especialitzats com abans, perquè ja no fabriquen tota la sabata. Els costos de producció s'abarateixen.

Tot i això, el procés no desemboca en la creació de macrofàbriques amb centenars o milers d'obrers (com es veu a Catalunya), sinó que els petits tallers més o manco mecanitzats i el treball domiciliari continua essent majoritari. La raó cal cercar-la en

la rendibilitat que suposa per als capitalistes un centre de producció mitjà, que aprofita el treball domiciliari; així no ha de fer grans i costoses inversions en fàbriques grosses, ni tenir un important capital immòbil en forma de maquinària. El risc d'inversió, així, és menor, i, a més, disposa d'una mà d'obra àmplia i fàcilment prescindible en moments de crisi.

La I Guerra Mundial ajuda a accelerar el procés; durant els anys vint hi ha una crisi provocada per l'acabament del conflicte bèl·lic i, per tant, una part del mercat, dedicada a fabricar calçat militar, minva. Els efectes de la depressió de l'any 1929 també es noten. Entre 1916 i 1920 hi ha un període d'emigració cap a l'estranger. Un total de 180 persones marxen a destins diversos, com França (118), Argentina (27), Suïssa (15), Xile (12), Cuba (5) i Alemanya (3), segons un informe que envia l'Ajuntament a l'Institut Nacional d'Estadística. Coincideix amb l'esmentada crisi; no obstant això, l'informe especifica que la causa de l'emigració és el desig de fer fortuna i afirma que no hi ha cap obrer en atur forçós a la ciutat. Més bé cal cercar les raons en les dures condicions de treball.

Entre 1930 i 1940 s'observa un important desenvolupament relacionat amb la Guerra Civil. La indústria està mecanitzada i comença la immigració de peninsulars; fer sabates és més barat que a començament de segle, i allò que falta són mans per fer-les. Els *forasters* arriben per a fer feina. És una mà d'obra poc qualificada, però el nou model de fabricació de calçat no requereix una excessiva especialització.

L'agricultura esdevé una activitat secundària

El nombre d'hectàrees de vinya a Inca continua essent impressionant al voltant de 1930. Bartomeu Forteza, de l'estació enològica de Felanitx, fent servir dades d'Arnesto Mestre, afirma que l'extensió total de vinyes a Inca és de 497. Estava entre les cinc poblacions que més vinya conraven: Binissalem, Felanitx, Inca, Manacor i Sencelles.

A més, Forteza ens permet saber que, devers 1930, les 497 hectàrees de vinya tenien una mitjana de producció de 2.055 quilograms de raïm. I també ens diu les varietats que cultivaven majoritàriament: *fogoneu*, *mandó*, *sinsó* i *manto-negro* (la grafia de la darrera varietat és l'original que utilitza Forteza; altres autors moderns escriuen *mantonegro* i també *manto negro*).

El declivi de l'agricultura a Inca ve marcada per la decadència del conreu de vinya. Els terrenys són pedregosos, apropiats per als ceps, però no per a altres conreus, com bé destaca el batle Miquel Daviu Cabrer, dia primer d'abril de 1942, en un informe tiamès al president de la Diputació Provincial. Li diu: *"el rendimiento de cereales parecerá excesivamente pequeño, pero hay que tener en cuenta que en este término no existen tierras productoras de cereales, en general son terrenos gravosos, y además están poblados de arbolado lo cual es en merma de la producción cerealista"*. Es veu clarament que les antigues vinyes eren replantades amb ametlers i albercoquers, que ocupen en 1945 un total de 2.434 hectàrees.

El mateix any 1942, dia 7 de maig, el batle Daviu amplia el seu informe al president de la Diputació, perquè s'han augmentat els impostos sobre la riquesa rústica, mentre que les terres no produeixen. Li diu que és evident *"la disminución de ganado en todo el término"* en referència al ramat. Dels cultius de vinya li explica que *"persisten aún plantaciones centenarias. Es de un rendimiento casi nulo, interésese si no el informe de la Jefatura Agronómica que podrá corroborar dicho aserto, lo mismo que en la ínfima calidad de los terrenos, que rinden muy poco en cereales, hasta el punto de que muchos años se dejan sin sembrar"*.

Les vinyes, el 1945, ocupen 280 hectàrees, però la major part són de segona i tercera categoria. El 1960 les vinyes ocupen només 146 hectàrees. Comença a dur-se vi de fora, surt més barat. No obstant això, Inca deixava un llegat molt llarg i possiblement el major nombre de cellers de Mallorca; ni més ni manco que 60, citats per l'estudiós Manel Picó.

Arriba la gran massa obrera: els *forasters*

El quinquenni 1950-1955 representa per a la ciutat una estabilitat econòmica que repercutirà en un creixement poblacional. El 1955, el nombre d'immigrants peninsulars és considerable: un 11,1% respecte del total de la població. Així mateix, hi ha una altra immigració que augmenta el nombre, i és la de mallorquins d'altres municipis, que representen el 22,8%. Aquest creixement l'hem de relacionar indubtablement amb un període econòmic d'expansió.

A partir de 1960 i fins 1966 la immigració peninsular és elevadíssima. Coincideix plenament amb l'expansió del sector del calçat. La deducció és senzilla. L'aportació de la mà d'obra *forastera* és crucial per a la indústria inquera, que exporta des de fa uns anys a l'estranger. Aquesta immigració fa augmentar la població d'Inca i dóna prosperitat a l'economia industrial. El creixement de població peninsular no s'aturarà ja, sinó que s'estabilitzarà a períodes, però tornarà pujar molt en acabar el segle. El 1991 els *forasters* representen el 21,1% del total poblacional d'Inca, el segon grup poblacional en importància després dels naturals d'Inca. Dins aquests darrer grup hi ha inclosos els descendents de *forasters*. Tot això ens dóna una idea de la importància de la població peninsular i del seu paper fonamental en el desenvolupament de la ciutat.

Durant els anys 60 sortiran empresaris amb noves idees basades en el disseny com a marca de fàbrica. El 1965 hi ha, ni més ni manco, que 113 tallers de sabates a Inca. D'altra banda, no hi ha problemes laborals a les empreses, no ho permet el règim polític de la dictadura del General Franco, que controla l'activitat sindical. Les fàbriques fan moltes hores i rendeixen mitjançant un producte que resulta barat. Els obrers fan totes les hores extres que volen. Certs empresaris cerquen nous mercats: el dels Estats Units n'és un dels importants; el gran gegant americà compra molta sabata.

Temps de crisi

La conjuntura internacional, sobretot a partir de 1973, comença a tovar un futur incert. Les anades i vengudes dels mercats estrangers, afectats per la crisi del petroli, i d'altres internacionals, mouran l'estabilitat econòmica i laboral de les fàbriques de sabates. Tot i això, el calçat inquer romandrà tranquil encara dos anys. De moment encara hi havia feina. L'any 1976 esdevé una data preocupant; és quan els Estats Units, el gran client, comença a pensar en la possibilitat de deixar d'adquirir sabates d'Inca. El gegant està afectat per l'encariment internacional dels carburants. Però no solament són els problemes dels clients els que afecten les empreses. La crisi del petroli els afecta directament; la matèria prima s'encareix de manera increïble: una mitjana superior al 50%. Aquest augment de preus farà que la competitivitat es redueixi.

El problema que ara es planteja és que Inca té un gran teixit industrial preparat per a fabricar calçat en gran quantitat. Això vol dir: sabates per vendre a baix preu, però que no pot fer perquè ja no li resulta rentable. Es troba a més amb una mà d'obra poc especialitzada i massa nombrosa per a iniciar la fabricació de sabata de qualitat per vendre a preus cars. Encara es rebrà, però, una nova galtada: l'any 1978 Estats Units devalua el dòlar, i molts exportadors inquers, que cobren amb aquesta moneda, veuen com es redueix el benefici.

Començarà la dècada dels 80 amb moltes males noves; tanquen fàbriques. Els empresaris intenten superar la crisi reduint costos per on poden; això, en general, es tradueix en expedients de regulació de llocs de feina i acomiadament d'obers. L'Estat intenta paliar-ho amb campanyes publicitàries i ajudes per a la modernització de màquines. Els problemes interns creixen. El malestar social és evident, i els sindicats denuncien l'actitud d'empresaris, als quals acusen d'aprofitar-se de les ajudes del Govern estatal, però continuant amb les regulacions de llocs de feina.

En pocs anys tanquen moltes d'empreses, i de les 8.700 persones

que a principis de dècada vivien de la fabricació de calçat. A l'any 1990 només en queden 3.800. A pesar dels intents de recuperació i dels esforços dels anys 90, les conseqüències de la crisi cuejaran un parell d'anys més. Els motors econòmics es diversifiquen, i el calçat, tot i ser el sector més representatiu, ja no és tan diferenciat de la resta. Una potent indústria de la construcció, inversions turístiques inqueres a la costa i empreses de serveis, agafen molta importància. La situació és força preocupant, atenent a les dades que ens ofereix l'estudi de David Abril de l'any 1998, que indica clarament una reestructuració de la mà d'obra, on els patrons submergeixen bona part del treball. Diu Abril: "Així doncs, més que d'una crisi, podem parlar d'una reestructuració del sector, amb exemples tan clars com el més recent de la coneguda empresa Yanko, quan l'any 1996 l'empresari i la seva família varen ser a punt de treure al carrer més de 150 treballadors perquè havia assolit la separació d'allò que representa la prestigiosa marca, del que significa la fàbrica on es produeixen les sabates. Això els hagués permès de produir les sabates a qualsevol país del Tercer Món, com ara Mèxic (amb evidents avantatges en matèria de costos de mà d'obra), aprofitant el prestigi de la marca". L'estudi sobre l'ocupació submergida a Balears, de la Conselleria de Treball i Formació del mateix any ho corrobora indicant: "En efecte, a Inca, la indústria del calçat utilitza petits tallers situats a habitatges, bàsics per a la subsistència de les fàbriques de sabates i aliens a la formalitat pròpia de l'empresa legal".

L'Objectiu 2 de la Unió Europea

Una de les mesures importants per recuperar la indústria inquera serà l'aplicació de l'Objectiu 2 de la Unió Europea. Es tracta d'un programa internacional dedicat a reactivar les zones industrials en declivi. L'àrea d'influència de la Mancomunitat del Raiguer, que inclou Inca, aconseguirà accedir al programa l'any 1994. Aquest pla inclourà una gran quantitat d'ajuts econòmics per a la modernització de les empreses, però, a més, inclou altres eixos d'actuació, com són la formació de treballadors, el foment de l'exportació, l'assessorament empresarial, les beques de treball i la creació d'un centre tecnològic. El Consorci per al Desenvolupament

Industrial del Raiguer (CDER) s'encarregarà de gestionar les sol·licituts d'ajuts i de la gestió de programes paral·lels. La inversió directa que provocarà l'Objectiu 2 en la millora de la indústria entre 1994 i 1998 és de 6.603.622.995 pessetes.

Paral·lelament a l'Objectiu 2 cal destacar accions de suport estratègic com són la construcció del Centre Bit al polígon de can Matzarí, i també la constitució del Centre Europeu d'Empreses Innovadores (CEEI) al 1995. El Centre Bit, concebut per l'arquitecte Alberto Campo Baeza, amb un projecte que denominà *Jardín Secreto*, havia d'ésser el centre neuràlgic des d'on s'havien de coordinar les actuacions. És un gran edifici, inaugurat l'any 1998 pel rei Joan Carles I, que des del primer dia serà la seu del CEEI, encara que aquest ja funcionava des de l'any 1995 a un altre edifici. L'organisme s'encarregarà de protegir, estudiar i donar suport a nous projectes empresarials per tal de diversificar la indústria. Al Centre Bit s'hi instal·larà una incubadora d'empreses que depèn del CEEI i que dóna suport infraestructural als projectes fins que tenen empena suficient per a independitzar-se.

El comerç

Cal parlar sempre a l'activitat comercial d'Inca com un sector amb un dinamisme que, sobretot a finals de segle, cobrarà molta d'importància. El seu bon funcionament té relació amb la capitalitat comarcal d'Inca. Sens dubte el fet que la ciutat fos referent dins l'entorn, va condicionar des d'un principi que hi hagués un sector comercial, que al 1900 contemplam ja com una activitat amb prou moviment econòmic. S'hi dediquen un total de 168 empresaris a principis de la centúria.

Dins aquest sector eren importants els forns, amb una forta tradició que arranca del segle XIX. Tal era l'empena, que l'any 2000 conservam encara diversos forns d'aquells: can Guixe, can Delante i el Forn Nou. També és important veure com al padró de 1900 figuren 20 persones com a taverners, això vol dir que l'economia funciona perquè els qui mantenen les tavernes són els mateixos

obriers que hi van durant el temps de lleure. El nombre augmenta als voltants dels anys trenta, quan al 1935 comptam 47 tavernes.

El comerç seguirà les passes de la indústria com a sector vinculat que és. Altres agents ajuden al seu desenvolupament: la presència d'un gran contingent de soldats al quarter General Luque a partir de 1915, i abans en altres dependències, afavoreixen molt el sector. També cal destacar que la bona comunicació per tren és un altre agent beneficiós.

Malgrat això, durant la dècada dels anys 80, Inca pateix el problema de les grans superfícies comercials que s'instal·len a Ciutat, amb preus més barats. L'Associació de Comerciants d'Inca i l'Associació de Petita i Mitjana Empresa (PIMEM) cerquen vies de modernització que facin competitiu el comerç inquer, mitjançant promocions, cursos per als depenents i comerciants, i potenciant les Fires d'Inca des d'un punt de vista comercial.

La celebració de les Fires i del Dijous Bo és immemorial. Com totes les de Mallorca, les Fires tenien un esperit agrari. A començament de segle, seguien la mateixa pauta que anys enrere, perquè la societat se sostenia en un model pagès. Les Fires decauran al ritme que ho faci l'agricultura durant el segle XX, encara que el Dijous Bo es manté com una gran i important fira, tot i que evolucionant més cap a una cita lúdica.

Com ja hem citat abans, les Fires foren recuperades durant la dècada dels anys vuitanta, amb un caire comercial, per part de l'Associació de Comerciants. Des d'un principi s'usaren com un element de promoció que intentava atreure la gent de la comarca.

A l'acabament de segle, trobam que Inca compta amb gairebé 400 comerços, segons dades de l'Àrea Municipal de Comerç i Indústria.

Josep Córcoles

BIBLIOGRAFIA

ABRIL HERBAS, David. *El treball clandestí de les dones de la comarca d'Inca*. Palma: UIB, 1998

CAMPILLO ILLAN, Màxim. "L'emigració dels inquers a Xile, 1880-1930". III Jornades d'Estudis Locals. Inca: Ajuntament d'Inca, maig 1996

CAMPILLO ILLAN, Màxim; Serra Busquets, Sebastià. "Emigració i immigració a Inca". I Jornades d'Estudis Locals. Inca: Ajuntament d'Inca, maig de 1994

CDER. *Balanç 1994-1998*. Inca: Govern Balear, 1998

DIVERSOS AUTORS. *Estudi sobre l'ocupació submergida a Balears*. Palma: Govern Balear, 1998

FORTEZA, Bartomeu. *Viticultura mallorquina*. Palma: Imprenta Catolica, 1944

MATES, C. "La economía de la comarca también tendrá su 92". Diario de Mallorca, Edició Comarcal d'Inca. (Palma) 19 de gener de 1992, pàg. 12

PICÓ, Manel. *Mallorca viñas y vinos*. Inca: Promomallorca Edicions, 1997

PIERAS SALOM, Gabriel. *Breu història d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1986

PIERAS VILLALONGA, Miquel. "El procés d'industrialització i l'organització del temps en el treball (mitjans S.XIX-1936)". I Jornades d'Estudis Locals. Inca: Ajuntament d'Inca, maig de 1994

FONTS DOCUMENTALS

Arxiu Històric Municipal d'Inca: "Amillaramientos de riqueza rústica" (diversos anys); Matrícula Industrial; Padró d'habitants, 1900; Informe agrari (1942), sense catalogar.

Consorti per al desenvolupament industrial del Raiguer: comunicats de premsa.

L'ESGLÉSIA D'INCA EN AQUESTS CENT ANYS

L'església que bategava en el cor d'Inca l'any 1900 és força diferent d'aquesta de l'any 2000, com també és molt diferent l'antiga vila que esdevé ciutat. No podem separar l'embranchida humana i social que respirava Inca fa cent anys de la força espiritual que també hi havia dins Inca en aquells moments. Mirem-ne, sense voler ser exhaustiu, un grapat de trets ben aclaridors que possibilitaran la comprensió d'aquests anys de ciutat.

El darrer terç del segle XIX havia fet d'Inca un nucli viu i dinamitzador de tota la comarca: l'arribada del tren (1875) i la millora de la xarxa viària i de les comunicacions en general, la creixença de l'activitat comercial, la consolidació de la indústria (sabates, adoberies i tèxtils, sobretot), un col·legi d'Ensenyament Secundari (1886), la presència militar estable (1874), que posteriorment passarà al nou quarter anomenat del General Luque (1915); l'ambient esportiu alimentat en el velòdrom es Cós, el Club Velocipedista (ciclista) i el futbol, l'ambient cultural fornit per un grapat d'entitats culturals, diverses publicacions periòdiques, L'Harpa d'Inca... són un grapat de realitats que donaren fesomia a Inca. Pens que altres col·laboradors d'aquesta obra les aniran tractant, però vull remarcar que totes aquestes coses influïren en la marxa de l'Església a Inca, i que l'església d'Inca no deixà d'influir en totes aquestes realitats.

L'Església havia sofert un greu revés. La Desamortització de Mendizábal (1835) havia buidat els convents, robat infinitat de béns, que malvenuts, no aprofitaren gaire gens a la societat, sí a

famílies poderoses. La manera de viure de l'Església es va veure fortament canviada, però aquesta exsecallada va suposar el rebrot de noves energies, el naixement de noves congregacions religioses: Germanes de la Caritat 1849 (Felanitx, Manacor, Sencelles, Sta. Maria); Franciscanes 1856 (Pina); Terciàries Trinitàries 1857 (Felanitx) Agustines 1859 (Palma); La Puresa 1874 (Palma). Providències 1882 (Felanitx); Les Vermelletes 1888 (Palma); Germanes Missioneres dels Sagrats Cors de Jesús i de Maria (Campos) 1891; Això entre les dones. Les congregacions masculines que naixeren o tornaren florir són: Sant Felip Neri 1853 (Palma); La Missió 1853 (Palma); Terciàries de sant Agustí 1866 (Binissalem); Ligorins 1866 (Felanitx); Germans de la Caritat de Sant Roc 1866 (Porreres); Jesuïtes 1877; Tercera Orde Regular de Sant Francesc 1878 (Llucmajor); Ermitans Tercerols Franciscans 1882 (Inca); Agustins 1890 (Palma); Missioners del Sagrats Cors 1890 (Randa); Ermitans de sant Pau i Sant Antoni 1891 (Valldemossa-Artà). Realment l'Església, que va sortir de l'exsecallada que féu el Govern amb la desamortització, era una església plena de vida i que vivificava i dinamitzava per allà on passava, per contra, el Govern que li volia tallar la font de la vida, la qual es pensava eren els diners, va veure que era incapaç de controlar l'embranchida que duia una institució bimil·lenària, que a Mallorca feia notar formidablement la seva presència. Fixem-nos en un detall: l'ermita de Santa Magdalena ha quedat en mans de l'Ajuntament a causa de la desamortització. L'edifici es deteriora i cal posar-hi mans de metge. Es crea una comissió l'any 1882 per a dur endavant el projecte, però aquesta no fa res. El Rector, que veu la inoperància d'aquesta comissió, mira de fer-ne una altra (1892); ell la presidirà i farà una remodelació de tota l'ermita, aixecarà tota la construcció que mira al sud i organitzarà les gran festes de l'any 1900. L'Ajuntament veu la força que té l'Església, renuncia a tots els drets que té sobre l'ermita i el Sr. Bisbe rep la renúncia avui, i l'endemà ja nomena rector de l'ermita el capellà inquer Mossèn Antoni Coll i Janer.

Quan declaren ciutat la nostra vila, hi havia uns 7.579 habitants. Tenia una sola parròquia servida pel rector, dos vicaris i

un bon nombre de capellans adscrits a la parròquia. Hi havia l'antic monestir de les Monges Tancades, les esglésies de Sant Francesc i de Sant Domingo on els capellans de la parròquia hi celebraven els cultes, feien catecisme, temporades escola i totes les coses necessàries i adients per dur endavant la missió que tenien encomanada. Els oratoris de les monges de la Caritat o Monges Negres (1865), el de les Franciscanes (1879); els de les diferents possessions del terme eren atesos pels nombrosos capellans del poble. L'any 1890 hi havia un rector, dos vicaris, tretze capellans i tres clergues. L'any 1902 hi havia setze capellans comptant rector i vicaris. El nou arranament parroquial que farà el Bisbe Campins (1898-1915) hi posarà tres vicaris.

A més d'aquests capellans que residien a Inca, l'any 1900 hi havia tots aquests altres capellans que servien a l'Església de Mallorca en altres parròquies i institucions eclesials. Pens que no els he trobat tots, però he trobat:

Beltran i Caimari, Pere Joan gran Rector de Sant Domingo

Bisellach i Ramis, Miquel (†1910)

Coli i Llobera, Joan (†1920)

Coll i Janer, Antoni (†1909)

Ferragut, Antoni

Ferrer i Ferrer, Pere Joan (†19.02.1908)

Ferrer i Mir, Pau

Ferrer i Seguí, Pau (†1904)

Garau i Estrany, Mateu. Canonge (†1939)

Garau i Estrany, Nadal. Canonge (1867-1939)

Gelabert i Massip, Antoni

Jaume i Nicolau, Andreu (†1935)

Llabrés i Llompart, Pere Josep. Canonge de Canàries (†1906)

Llompart i Jaume, Gabriel. Bisbe de Mallorca (1925-1928)

Llompart, Pere J. Ecònem de Sant Jaume (1904)

Marquès i Ferrer, Matgí (†1930)

Massot i Beltran, Tomàs (†1902)

Matheu i Amengual, Bernadí

Palou i Mateu, Antoni (†1944)

Pujades i Ferrer, Guillem (†1918)
 Pujades i Ferrer, Miquel (†1926)
 Quetgles i Raió, Pere
 Ramis, Rafel
 Raió i Brunet, Francesc, Rector d'Inca (†1943)
 Reus i Alzina, Gabriel (1851-1915)
 Reus i Alzina, Simó (1866-1919)
 Sales i Ramis, Bernat (†1900)
 Sales i Seguí, Bernat, l'organista (†1932)
 Sales i Coll, Jaume (†1940)

En aquest llarg llistat de preveres ordenats en el segle XIX i que entren en el XX, pens que potser algú deu tenir notícies d'altres, i seria bo que m'ho fes arribar; hi trobam el Bisbe Llompart (1862-1928) qui, de les mans del gran capellà inquer, Mossèn Pere Josep Llompart i Campins (1807-1893), son oncle, rector del Seminari durant 35 anys (1858-1893), va anar adquirint coneixements científics i virtuts humanes que l'acompanyaren a les Seus de Tenerife (1918-1922); Girona (1922-1925) i Mallorca (1925-1928). Fou declarat Fill Il·lustre de la nostra ciutat l'any 1927.

Mossèn Francesc Raió i Brunet (01.02.1868-21.11.1943) ordenat prevere dia 16.04.1892 serví la feligresia d'Inca a la parròquia, a l'església de Sant Francesc 1899-1901; regentà la Vicaria *in Capite* de Caimari per retornar a Inca com a vicari, càrrec que deixà per ser Ecònom de Pollença de 1908 a 1913, aconseguint l'amor d'un poble que el declarà Fill Adoptiu. A les oposicions de rector de l'any 1913 aconseguí la rectoria de Santa Maria del Camí (1913-1920), d'on també fou declarat Fill Adoptiu. L'any 1920 passà a Inca on hi restaria fins a sa mort. Són moltes les obres materials, socials i espirituals que pogué realitzar entre nosaltres; per això, tot celebrant les noces d'or sacerdotals l'Ajuntament el declarà Fill Il·lustre i la Santa Seu el distingí amb la Creu *Pro Ecclesia et Pontifice*.

Una nissaga sacerdotal que no podem oblidar és la dels Garau. Ja ens han sortit els dos canonges ordenats en el segle passat, a la

qual haurem d'afegir els ordenats en el segle XX: els dos germans Garau i Planes, Sebastià i Antoni, el Canonge de Madrid, que morí l'any 1999; Mossèn Francesc Garau i Pasqual, Rector d'Inca i de Sant Miquel de Palma, i Mossèn Sebastià Garau i Fiol, el benemèrit Catedràtic de Grec i de Llatí. Altres nissagues són: els dos germans Pujades i Ferrer, que també tenien una germana en el monestir de Sant Bartomeu, i Mossèn Guillem, que era el capellà del monestir i que morí en caure dels bastiments que hi havia muntats quan es pintava l'església (1918). Els dos germans Reus i Alzina, pens si serien nebots del Canonge Simó Alzina, que fou Vicari Capitular a la mort del Bisbe Miquel Salvà i Munar (1873). Una altra nissaga important és la família Sales, oncle i dos nebots, dels quals excel·leix el músic Mossèn Bernat, qui justament es guanyà la fama de bon organista, regentant aquest benefici a les catedrals de Segòvia, Sevilla i Palma (1912). La seva presència a Inca era constant, la influència a l'Harpa era immensa. Encara ara podem gaudir de múltiples composicions que ens deixà, sobretot les peces polifòniques *Ecce Sacerdos Magnus* que dedicà al bisbe Llompart, i la Missa *In honorem Sanctae Mariae Maioris*, que també fou cantada en el primer pontifical que celebrà a Inca l'egregi bisbe inquer.

Crec que és bo que recordem que durant 35 anys el Seminari de Mallorca va estar regit per Mn. Pere Josep Llompart, rector, Mn. Bernat Sales, vicerector i Mn. Francesc Mir, majordom i secretari, tots tres inquers, i que a Inca hi havia una escola, regida pel capellà Mn. Pau Ferrer, qui feia els primers cursos de Llatí, circumstàncies que aprofitaren nombrosos inquers, que d'aquesta manera passaven al Seminari no tan infants; amb les idees més clares, i no eren tan costosos a les economies familiars.

En aquest segle, per ara, he trobat aquestes ordenacions i professions religioses, també demano que si algú pot ajudar a completar el llistat, que m'ho faci arribar de qualque manera, les que conec, són:

1901.- Quetgles i Prats, Mossèn Joan (1877-1962)

1903.- Mora i Cànaves Mossèn Tomàs

- 1905.- Ripoll, Mossèn Antoni Joan
 1913.- Aguiló i Pomar, Mossèn Josep
 1913.- Fuster i Cortés, Mossèn Miquel nomenat Vicari d'Inca l'any 1926
 1916.- Garau i Pasqual, Mossèn Francesc (1892-1961)
 1917.- Caimari i Noguera, Mossèn Andreu (1893-1978)
 1918.- Cantallops i Llinàs, Mossèn Bartomeu (1890-1960)
 1918.- Sampol i Antich, Mossèn Jaume (1895-1961)
 1918.- Fe i Nicolau, P. Rafel T.O.R. †
 1919.- Garau i Planes, Mossèn Sebastià (1896-¿)
 1920.- Coll i Garau, P. Vicenç T.O.R. †
 1920.- Ferrer i Servera, P. Jaume T.O.R. †
 1922.- Genestra i Truiol, Mossèn Antoni (1897-¿)
 1922.- Aguiló i Valls, Mossèn Rafel
 1922.- Font i Quetgles, Mossèn Antoni
 1922.- Ramis i Ramon, Mossèn Bernat (1896-1975)
 1923.- Coli i Llobera, Mossèn Joan (1893-1985)
 1923.- Ferrer i Servera, P. Miquel T.O.R. †
 1925.- Paieres i Mulet, Mossèn Francesc (1903-1966)
 1925.- Riusech i Pujades, Mossèn Pere Joan (1903-¿)
 1926.- Garau i Planes, Mossèn Antoni (1902-1999)
 1930.- Batle i Duran, Mossèn Vicenç (1904-1988)
 1930.- Buades i Riusech, Mossèn Gabriel (1905-1962)
 1930.- Garau i Fiol, Mossèn Sebastià (1908-¿)
 1931.- Prats i ferrer, P. Joan T.O.R. †
 1934.- Amer i Quetgles, Mossèn Miquel (1909-1998)
 1934.- Beltran i Alzina, Mossèn Antoni (1908-1991)
 1935.- Garcies i Palou, Mossèn Sebastià (1908-1993)
 1935.- Saurina i Corró, Mossèn Bartomeu (1911-¿)
 1937.- Rubert i Perelló, Mossèn Pere (1913-1997)
 1939.- Martorell i Reus, Mossèn Gabriel
 1940.- Cifre i Llompart, Mossèn Jeroni (1917-1993)
 1941.- Campins i Morro, Germà Francesc, MM.SS.CC. (1925-¿)
 1942.- Bisellach i Llompart, Mossèn Joan Baptista (1912-1989)
 1942.- Paieres i Jordà, P. Antoni T.O.R. †
 1943.- Jaume i Llompart, P. Joan T.O.R. †

- 1944.- Fe i Corró, P. Jaume T.O.R. †
- 1944.- Oliver i Canyelles, P. Jordi T.O.R.
- 1945.- Fuster i sastre, Germà Josep, Paül (1908-1990)
- 1947.- Daviu i Romaguera, Mossèn Jaume (1924-1997)
- 1948.- Real i Vicens, Pare Gabriel, Paül
- 1948.- Carbonell i Ramis, P. Joan T.O.R.
- 1948.- Ferrer i Llabrés, P. Pere T.O.R.
- 1949.- Ferrer i Pujades, P. Antoni T.O.R.
- 1949.- Ferrer i Llabrés, P. Gabriel T.O.R.
- 1951.- Prat i Balaguer, Pare Josep, Paül
- 1952.- Martorell i Mir, Mossèn Joan
- 1952.- Soler i Serra, Mossèn Baltasar
- 1952.- Ferrer i Pujades, P. Gonçal T.O.R.
- 1955.- Martorell i Pou, P. Josep A. T.O.R.
- 1956.- Genestra i Martorell, Mossèn Bartomeu
- 1957.- Raió i Alzina, Germà Àngel, Paül
- 1958.- Mateu i Coll, Mossèn Bartomeu (1933-2000)
- 1962.- Llabrés i Martorell, Mossèn Pere
- 1963.- Noguera i Arrom, Mossèn Josep
- 1963.- Sastre i Perelló, Pare Gaspar, Paül
- 1966.- Fiol i Tornila, Mossèn Pere
- 1966.- Sánchez Acosta, P.Pere T.O.R.
- 1967.- Amengual i Saurina, Mossèn Miquel
- 1969.- Rovira i Ramis, Mossèn Jaume
- 1972.- Dolç i Morro, Mossèn Pere
- 1973.- Cortés i Fortesa, Santiago
- 1994.- Fiol i Martorell, Fra Miquel T.O.R.

A més d'aquesta expressió de vida cristiana que representa aquest floret de vocacions a la vida sacerdotal i consagrada, passarem a altres manifestacions de la nostra església. Vull dir que no he entrat en la part, abundantíssima, de les professions en les diverses congregacions femenines, per no allargar aquest capítol amb infinitat de noms; potser sigui una altra feina per a properes ocasions.

En aquest segle hi ha hagut les incorporacions a la nostra vida ciutadana de tres ordes religiosos que molt han contribuït a la vida i a l'ensenyament religiós. Els Germans de les Escoles Cristianes (1908), els Franciscans de la T.O.R. (1909) i les Religioses de la Puresa (1930). La seva influència en el camp de la joventut ha estat immensa i la tasca cultural que han desenvolupat és d'un gran guix.

El darrer rector d'Inca fou Mossèn Gabriel Buades i Riusech. Havia nascut a Inca l'any 1905, d'ascendència pollencina, expressió de l'atracció que havia donat Inca als pobles de la comarca. Ordenat Prevere l'any 1930, exercí el ministeri a Consell, Son Rapinya, Seminari Diocesà, Inca i Campos, i l'any 1953 arribava com a rector i arxiprest. L'any 1959 va veure com es creava la Parròquia de Jesucrist Rei en les instal·lacions que el bon Rector Raió havia comprat més enllà del tren; i la seva sobtada mort (1962) va fer que la Parròquia de Santa Maria la Major entràs a les oposicions a rector, que havia convocat el Sr. Bisbe per unes parròquies vacants, i per les que quedarien vacants des de l'edicte de les oposicions, fins que se celebrassin. S'aprofità aquesta avinentesa per crear la parròquia de Sant Domingo, ubicada a l'antiga església dels Dominicans.

Hi ha dos fets molt significatius per a la vida de la nostra Església que hem de posar al nivell d'una presència revitalitzadora de la nostra història. L'any 1913 es celebrà el centenari del decret de l'Emperador Constantí (313), que donava llibertat religiosa a l'Imperi i significava l'acabada de les persecucions. Inca va ser una festa. Dia 5 d'Octubre es fa una vetllada literària al Cercle d'Obrers Catòlics. Els dies 9, 10 i 11 es predica un *triduum* a la Parròquia davant la relíquia del *Lignum Crucis* (vera-creu). Els infants de tots els col·legis –públics i privats– participen a les misses de comunió que es fan aquests dies. Dia 12, diumenge, es fa la pujada a peu, a les 7 del matí, cap a Santa Magdalena; abans hi ha hagut una missa de comunió general en la qual han combregat unes 1.300 persones, es beneeix la imatge de la Mare de Déu de Lourdes, que restarà a la capella de l'ermita fins a la reforma, que als nostres dies ha propiciat el Canonge Pere Llabrés. A l'arribada a l'ermita hi ha el cant de la

Salve, Ofici Solemne, goig i gaubança que es perllonga fins després del dinar, perquè a les 15 h es fa una processó des de l'ermita fins el puig dels Minyons, on s'hi ha posat una gran creu que vol significar l'alegria d'un poble que agraeix el do de la fe i de la redempció. El Rector ja estava empès per la malaltia i teníem un regent que duia el pes de totes les coses. Costa i Llobera dedicà una bella poesia a la creu i a la celebració. Es cantà el *Te Deum*. En processó es torna davallar a Inca cantant les lletanies, himnes a la creu... fins que s'arriba al temple parroquial que no pot aixoplugar la gran gentada que, joiosa, participa en tots aquests actes.

Un altre fet ben reivindicatiu expressió del moment religiós que es vivia, és el míting que es va fer a la Plaça de Toros dia 26.04.1914. La crònica ho conta així: "A Inca hi va haver un gran míting contra la blasfèmia, preparat amb un *triduum* concurredíssim que ha predicat Mn. Francesc Sitjar, Pvre. El matí hi hagué una manifestació infantil en la qual l'advocat Don Josep Font dirigí la paraula als infants. A la missa solemne predicà el M.I. Sr. Dn. Joan Quetgles, Canonge. El capvespre es verificà el míting en el local de la Plaça de toros. Es calcula que els assistents foren 10.000. S'hi associaren diverses comissions d'altres pobles. Es començà llegint una carta del Rd. Sr. Bisbe. Després parlaren D. Jaume Vidal, notari d'Inca, D. Jaume Martorell, congregant, els advocats D. Bonaventura Barceló, D. Lluís Jover representant de la Lliga del Bon Mot de Barcelona, D. Josep Font i Arbós, el Rd. Joan Rotger, Pvre." Segueix copiant la carta del Sr. Bisbe.

No podem oblidar que aquest dinamisme que manifesta l'Església d'Inca té una forta llacor, llacor que es va alimentant mitjançant un seguit d'associacions de fidels que els capellans van conrant. Hi havia onze obreries: de sant Sebastià, de sant Antoni...; A més d'aquestes obreries hi havia les Mares Cristianes, Filles de Maria, Conferències de Sant Vicenç de Paül, Congregació del Cor de Jesús, Tallers de Santa Rita, Cercle d'Obrers Catòlics, Cruaza del buen hablar, Lliga Espiritual contra la Blasfèmia, Confraria del Santíssim, Terciaris Franciscans, Confraria de la Mare de Déu del

Carme, Confraria de la Mare de Déu del Roser, Confraria de Santa Maria la Major, Congregació Mariana de Joves. Apostolat de l'Oració, Visita Domiciliària, Confraria de la Doctrina Cristiana, Escola del Cercle d'Obrers Catòlics, Biblioteca ambulant, Milícia Angèlica, i l'any 1932 s'instituïren les quatre branques de l'Acció Catòlica.

De totes aquestes associacions vull remarcar el Cercle d'Obrers catòlics que es fundà a Inca precisament l'any 1900. Hem vist com tenia també una escola i una biblioteca ambulant. Aquests cercles encaminats a fomentar el lleure, els socors mutus, l'estalvi i l'ensenyament, es trobaven que a Inca ja hi havia les entitats: La Constància, El Círculo, El Círculo de Beneficencia de Inca, que acomplien aquestes funcions, per això la parròquia no va respondre molt promptament a la invitació del Bisbat a fundar el Cercle, si bé a la peregrinació que els obrers de Mallorca feren a Roma l'any 1894, resposta agraïda a l'Encíclica *Rerum Novarum* que el papa havia publicat l'any 1891, hi participà Don Bernadí, el Rector, com a cap de la peregrinació mallorquina, acompanyat del capellà inquer Mn. Pau Ferrer i Seguí, de dos fusters, dos jornalers, un botiguer i un sabater.

La Milícia Angèlica fou establerta a Inca per Mossèn Josep Aguiló, Don *Pep Cameta* com és conegut pel poble, a més de ser un gran apòstol i un gran capellà, fou un excel·lent dinamitzador cultural. Sant Domingo i les poques dependències que aleshores tenia, sempre estaven a punt per funcions religioses meselles de música; actes culturals i teatrals, i si això fos poc l'any 1931, quan el Comitè Republicà assumí el poder, i diverses creus del nostre terme foren rompudes, organitzà, don Pep, amb la Milícia Angèlica, un míting amb la presència de José María Gil Robles.

Altres manifestacions que cal tenir en compte durant aquest segle són la participació de la nostra imatge de Santa Maria la Major a l'acabatall de l'any marià a Palma, els dies 28 i 29 de maig de l'any 1949. L'any 1960 se celebrà Inca el III Congrés Eucarístic Comarcal

que a més de tots els actes i efectes espirituals que semblà en les nostres vides ens deixà la remodelació de la plaça de Mallorca, que abans era coneguda popularment com la plaça del Porcs vella, passant a ser coneguda com la plaça del Congrés; i els set quadres representant els set Sagraments, que l'artista local, Valerià Pinell (1922-1983) ens deixà.

Dia 28.05.1967 celebràrem la Coronació Pontifícia de Santa Maria la Major. El nou camp del Constància fou el lloc que aquell capvespre es convertí en punt de trobada dels inquers i d'un bon estol de cristians de tot Mallorca. A les 18,30 h arribava la nostra imatge escortada pels motoristes de la Guàrdia Urbana, en un cotxe *Mercedes* vermell i descapotable conduït pel jove inquer Joan Ferrà i Tornila. El Cardenal Arcadi Mª Larraona, acompanyat pels bisbes de Mallorca i d'Eivissa i per 37 capellans, oficià tota la cerimònia que va omplir de goig el cor dels inquers, i d'agraïment al bon rector, mossèn Gabriel Martorell i Reus, el qual havia treballat en la festa amb molta devoció i amor.

El canvi profund que ha sofert la nostra ciutat i tota la societat mallorquina no deixa ara de tocar-se a les nostres esglésies i en la vida de tots els inquers. L'embranchida humana, comercial i cultural dels primers anys d'aquest segle s'ha mudat a les zones costaneres on el turisme ho ha canviat tot i ho ha omplert de diners. L'Església no deixa d'oferir la manera de pensar i d'obrar que va tenir Jesús perquè sap que seguint-lo, l'home hi trobarà la font de la vida i de la il·lusió que tan meravellosament sapigueren viure els nostres avantpassats, i que aquests cent anys d'història que hem viscut com a ciutat, no serien els mateixos sense aquesta fe en Jesús que hem viscut i hem predicat.

Pere Fiol i Tornila
Rector de Muro

BIBLIOGRAFIA

CORTÈS I FORTEZA, Santiago, "Cronicó de l'església d'Inca dels anys 1861-1910 a partir del Bolletí Oficial del Bisbat de Mallorca", a II Jornades d'estudis Locals Inca 28 i 29 d'Abril 1995.

CORTÈS I FORTEZA, Santiago "Cronicó de l'Església d'Inca dels anys 1911-1961" a III Jornades d'estudis Locals. Inca 24 i 25 de Maig 1996

FIOL I TORNILA, Pere. *Puig de Santa Magdalena* Inca 1991 Col·lecció Ximbelli nº 10.

QUETGLAS PRATS, Juan. *El Reverendo don Francisco Rayó Brunet*. Inca, Imprenta Duran 1944.

Arxiu de la Cúria provincial de la T.O.R.

Arxiu de la Congregació de la Missió. Barcelona.

Guia de l'Església de Mallorca 1972; 1987;1989; 1993; 1997; 2000-10-04

Nomenclàtor de la Diòcesi de Mallorca Any 1986.

Gran Enciclopèdia de Mallorca 21 volums.

XAMANEA PERE – RIERA FRANCESC: *Història de l'Església a Mallorca*.

Edit. Moll Palma 1986 Col·lecció Els treballs i els dies nº 29

Butlletí Oficial de la Diòcesi de Mallorca 1861-2000-10-04

LA MILÍCIA DURANT ELS 100 ANYS DE CIUTAT

Inca o Incha ja era, en temps de Jaume I, una població important a l'Illa, "*...la major alqueria que és en Mallorques...*", segons paraules del Conqueridor en el *Llibre dels feits*. Poc temps després passaria a denominar-se vila, i durant molts d'anys continuaria essent la més important i antiga de Mallorca. Però va haver d'esperar fins març de 1900 perquè S.M. la Reina regent dona Maria Cristina li concedís el títol de ciutat:

"Queriendo dar una prueba de Mi Real aprecio a la Villa de Inca de la provincia de Baleares por el aumento de población, creciente desarrollo de su agricultura, industria y comercio y constante adhesión a la monarquía, en nombre de mi Augusto Hijo Don Alfonso XIII y como Regente del Reino, vengo a concederle el título de Ciudad. Dado en Palacio a 13 de marzo de 1900. Yo la Reina Regente"

I no va passar molt de temps perquè apareguessin gloses que ho celebraven, com aquella que deia:

Si a Inca vos casau
cada dijous fareu fira,
allà estareu a la mira
dins una ciutat real.

No se cita res en els paràgrafs precedents sobre *Milícia*. No n'hi havia? Doncs sí que n'hi havia, però es pot dir que en un estat més bé amorf. Vegem: des de 1879, ja figurava en aquesta plaça el *Batalló de Dipòsits n. 104*, que era simplement això: dipòsits de quintes en reserva sense tropa alguna. El 1884 va cobrar cert impuls i passà a designar-se *Zona militar d'Inca n.104* comandada per coronels en actiu, entre els quals hi figurà D. Agustín Luque Coca (1887-1892), qui anys després seria nomenat fill il·lustre d'Inca després de protagonitzar tot un positiu procés benefactor a favor d'Inca.

A finals de 1898, després d'haver destacat a aquesta vila, una brigada d'infanteria com a reforç de l'Illa davant la guerra contra Amèrica del Nord, allà a Cuba, semblà despertar entre la població un nou i il·lusionant ambient. En aquesta plaça es va reunir la plana major de la brigada, un batalló d'infanteria, un esquadró de cavalleria i una bateria d'artilleria de muntanya. Aquestes forces eren més que suficients per alterar qualsevol inquietud, i ser la delícia dels més joves. La tropa va romandre a cases particulars, amb singular beneplàcit dels propietaris i familiars. L'Artilleria, amb els seus carros i canons, es va situar a l'hostal de Sa Font, i la plana major de la Brigada, al claustre de Sant Domingo. Sens dubte, aquest contingent de tropa, que hi va estar durant cinc mesos, s'havia de notar a la població que aleshores era Inca; una vila d'aspecte tristot i abatuda després del desastre de la fil·loxera, que necessitava aferrar-se a una esperança per despertar de nou.

El continu moviment de tropes, les bandes de música tocant a totes hores, la bullícia pels carrers i la nova vida que això comportava il·lusionà tot el poble. A tot Inca agradà aquell trull amb una població més viva i dinàmica per la presència de les tropes. A partir d'aleshores es va afanyar per aconseguir una unitat permanent amb soldats i *majors*.

Encara es recorda el comiat que es va fer a aquestes unitats en acabar-se la seva estada. Varen tocar diana i *general* abans de fer-se de dia. Tot el poble es despertà amb ells i, amb falles enceses els acompanyaren a l'estació. Cal dir que abans, a partir de la plaça del Mercat (avui, Jaume Armengol) fins a l'estació tot era camp, amb poc o nul enllumenat, i un torrent que travessava el camí. En

L'antic quarter de Ca n'Alonso, des del carrer d'Artà enfocant el carrer Jesús. Any 1980 (Foto de l'autor).

aquella obscura nit, l'aspecte vist des de l'estació degué ser impressionant i sorprenent. L'ambient semblava estar impregnat de la gran estimació que tot el poble ja sentia per aquelles unitats.

I va arribar el segle XX. El batle d'aleshores, don Joaquim Gelabert de Can Vic, realitza les primeres gestions a les altes magistratures de l'estat perquè Inca tenguí una unitat amb tropa de guarnició. No es va arribar a cap acord en les gestions iniciades en el Ministeri de la Guerra i en les quals aquest ja havia donat la seva aprovació. Però Inca ja era **Ciutat** i seguiria insistint.

Es reorganitzava i potenciava la zona militar d'Inca, i l'ambient castrense pareixia viure moments bons. Les societats recreatives augmentaven. El pioner, el Club Velocipedista, encara conserva el

nom a l'antiga seu (l'edifici situat vora les actuals dependències de la Policia Local); un edifici que compleix més de 100 anys i que sembla demanar una restauració de la façana amb el mateix estil àrab que la caracteritzava.

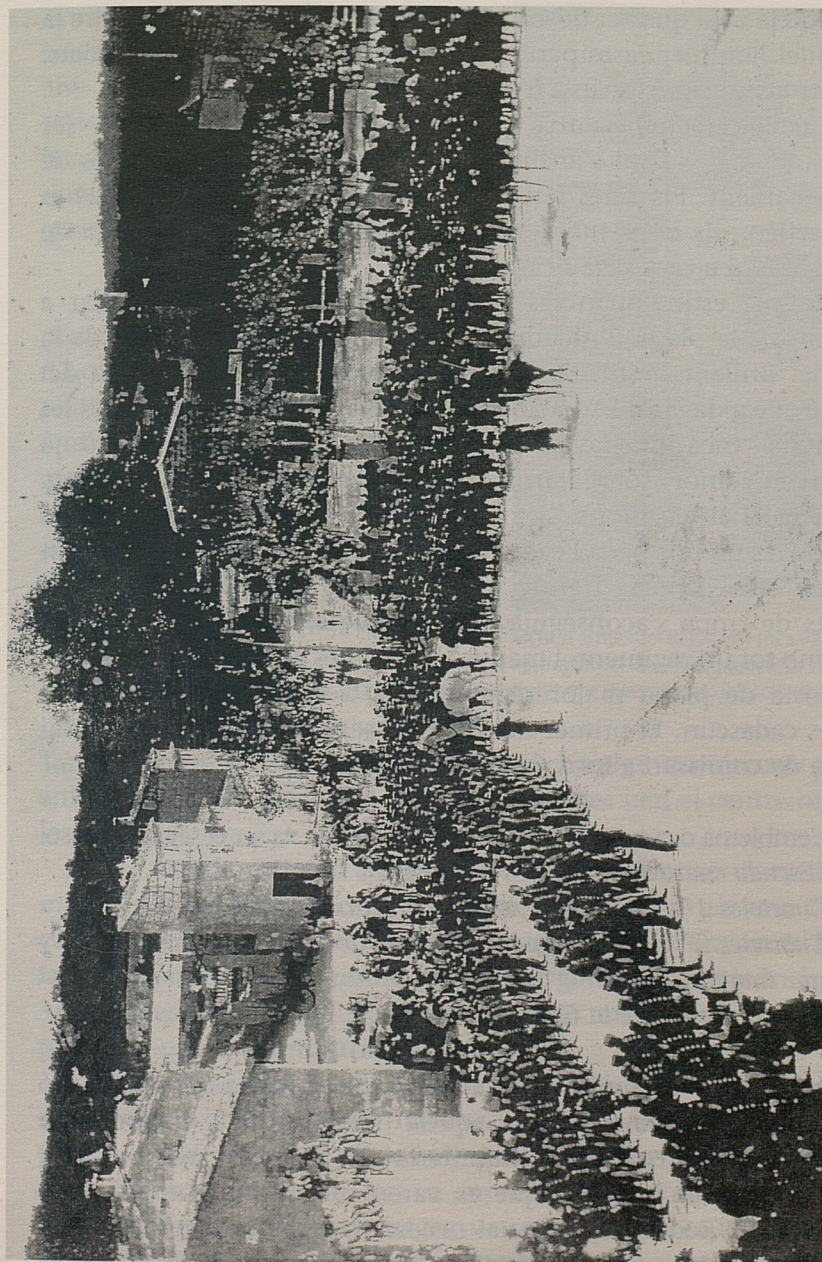
En l'*ínterim* entre guerres es prodiguen les visites d'alts comandaments militars a Inca i al Puig, des d'on tothom valora la importància estratègica d'aquesta ciutat i el seu entorn.

Passaren uns anys i de nou, quasi a manera de renovar i perquè no es refredin els ànims, s'envia a Inca un nou contingent de tropa. Era provisional, com l'anterior, per reforçar l'Illa d'una guerra llunyana: la russo-japonesa. A la Mediterrània existia certa tensió davant un declarat afany per part de Rússia d'aconseguir-ne algun territori. I encara que la guerra era distant, qui sap fins on podien arribar els esquitxos.

Va ser el febrer de 1904 quan arribà a Inca la plana major de la Brigada designada, acompanyada d'un batalló de caçadors, l'Alba de Tormes i una bateria d'artilleria de muntanya. Pensant que l'estança seria llarga, l'Ajuntament cercà una casa on poder hostatjar tota la tropa. La va trobar en un edifici en construcció situat devora el carrer Barco i l'antiga plaça del Bestiar (avui, de Mallorca). El propietari era Josep Alonso i així vaig denominar quarter de Ca n'Alonso per no confondre'l amb antigues denominacions existents: Quarter Vell i Quarter Nou, petites dependències a manera d'estació de postes.

Bé, podem afirmar que aquí s'inicia la definitiva guarnició militar, amb tropa, a la plaça d'Inca. Primer seria de forma provisional amb el Batalló Alba de Tormes. En anar-se'n aquest, tendria continuïtat amb una nova unitat, com veurem més endavant.

A finals de maig de 1904, va tenir lloc a Inca un acte solemne gens conegut: la Jura de Bandera d'uns 250 reclutes, ni més ni manco! Afortunadament tenim un document gràfic que ens recorda la jornada, una fotografia, que a més de l'acte ens mostra l'Inca d'un temps.

Jura de Bandera a Inca, el maig de 1904. Fotografia quasi centenària en la qual es poden apreciar molts de detalls de l'antiga població, així com també els joves a dalt de tot de les columnes de la plaça del Bestiar. (Gentilesa del conestable de marina Juan Bernal. Col·lecció de l'autor).

Acabada la casa quarter de Ca n'Alonso, ja hi va poder romandre la tropa del Bon. Les cases particulars deixaren de tenir els soldadets: a molts els va saber greu, a d'altres, no tant.

La convivència entre paisans i militars sempre va ser admirable, i fins i tot s'arribaren a celebrar en comú les festes de cada estament. Els actes festius es compaginaven, les despeses es compartien, els bons moments eren per a ambdues parts i ja de nit... cadascú a casa seva i cara alegre.

En ple estiu, quan les companyies feien torns per anar a banyar-se a la platja d'Alcúdia, es va ordenar el replegament de la Brigada. Brillant desfilada de *despedida* amb la banda pròpia del Batalló al capdavant. L'estació estava estibada de gent amb totes les autoritats. Inca quedava, un altre cop, sense tropa, però ja circulaven rumors sobre l'arribada d'una nova unitat. I així va ser. L'11 d'agost el rei Alfons XIII firmava un reial decret que permetia crear noves unitats per a l'exèrcit, una de les quals seria el **Regiment d'Infanteria d'Inca**. L'antic anhel de ser plaça guarnida amb unitats de tropa s'aconseguia amb llarguesa. No s'havia somniat mai amb tot un regiment, i menys que dugués el nom d'Inca. Estava composta de plana major regimental i tres batallons d'uns 250 homes cadascun. El primer dia del mes següent ja havia de passar revista de comissari a Inca, com així va ser.

L'emblema o escut que poc després adoptaria va ser el següent blasó:

"Escudo cuartelando en dos alianzas:

Cuarteles 1º y 4º: Blasón del Rgto Balears nº 1 del que procede.

Cuarteles 2º y 3º: Escudo de la Ciudad de Inca, a la que guarnece y de la que toma nombre.

Todo timbrado de la Corona Real."

La bandera vermella i groga assignada va ser la del 2n Batalló de l'extingit Regiment amb aquest lema brodat, i que seria substituït per "Regiment d'Infanteria INCA". El varen realitzar mans femenines inquires que es varen oferir, i també anaren a càrrec seu les sedes i el material necessari. Aquesta bandera figura actualment al Museu de l'Exèrcit amb el número 21.848.

El primer coronel va ser Arturo Navarro Bartolí. Precisament, un any més tard moriria en acte de servei, després d'una pulmonia ocasionada per una xopada durant una plujosa marxa en la qual prenia part.

El primer problema que es presentà al nou regiment va ser el d'hostatjar la tropa. Ca n'Alonso podia amb un Batalló, però no amb tres. Dos varen haver de quedar, de moment, a Palma. Passats uns anys, després d'estretors i *pases de pernota* es va aconseguir incorporar-ne un dels que quedaren a Palma.

Escut d'armes del Regiment Inca 62 amb els del regiment del qual procedeix i el de la ciutat que guarneix. (Col·lecció de l'autor).

El 1906 hi hagué una nova jura de bandera a la placeta. També disposam de testimoni gràfic. Hi ha algú que recordi aquell entorn? Totes les façanes han estat renovades i en el centre hi ha el Jardinet.

Durant els estius d'aquells anys, a Ca n'Alonso es notava la manca d'aigua i era necessari que un carro estirat per una mula i conduït per un soldat fes continus viatges des de l'enyorada font a la casa quarter. També tenim document gràfic d'aquests intèrprets. Aquell persistent tragí va ser motiu de moltes anècdotes. Em permetin que en conti una:

Tants de viatges va fer la mula amb el carro que fins i tot amb els ulls clucs hauria fet el trajecte. El deixondit soldat-conductor, posava messions que la mula i el carro farien el viatge sense que ell els conduís. Així ho va fer en repetides ocasions, guanyant així messions. En un d'aquests viatges, sense saber-ne la causa, la mula es va despistar i en comptes de girar a la plaça del Bestiar i continuar cap

Fotografia realitzada en 1905 en el claustre de Sant Domingo, als cinc mesos d'haver-se creat el Regiment d'Inca. Era la *Plana Mayor de Jefes y Oficiales* del 2n i 3r Batalló (el 1r seguia a Palma). El Coronel Arturo Navarro al centre amb barba blanca. (Col·lecció de l'autor).

al carrer Barco, va tirar cap al carrer Sirena i continuà fins al carrer Major. Era l'horabaixa i a la voravia del cafè Central hi havia el coronel que feia tertúlia, assegut en aquelles còmodes butaques de vímet amb alts respallers. En veure el carro, la sorpresa va ser majúscula, i encara aniria a més en reparar que anava sense conductor.

- "Què passa amb aquest carro, on va?" – exclamà el coronel.

Varen aturar la bèstia i mentre es comentava el cas aparegué el soldat-conductor. Es va quadrar, saludà, tornà a saludar i obrí la boca sense saber molt bé què havia de dir. Va acabar enduent-se l'animaló i el carro cap a Ca n'Alonso. Aquest fet li va suposar perdre les missions, perdre la destinació i, a més, ésser arrestat. I encara es queixava dient que l'arrest havia de ser per a la mula, que va ser qui es va equivocar, i no per a ell, que encara va perdre el duro de l'aposta.

El Regiment s'anava adaptant a la ciutat que guarnia i a poc a poc

s'aconseguia un grau de compenetració extraordinari. El quadre de comandaments i oficials continuava essent un constant suport com a professorat en la segona ensenyança. El proverbial coneixement de matemàtiques dels militars va facilitar durant anys la implantació a Inca d'acadèmies tècniques, politècniques, úniques de 2ª ensenyança.

A la vegada, l'increment de població i hores lliures, varen fer que sorgissin noves distraccions desconegudes fins al moment. La més notòria va ser el cinematògraf, que després de provatures diverses al *Círculo* i al *Centro*, va donar pas al conegut Pavelló Nicolás, un barracot de fusta que es va muntar a la plaça de l'Església, a la cantonada amb el carrer Palmer. Allà es varen veure les primeres imatges en moviment que serien l'admiració i el gaudi de tots els espectadors. En estar tan a prop de l'església, va ocasionar alguns conflictes amb el rector, ja que les pregàries i resos eren interromputs pels crits d'alguns entusiasmaters espectadors. Hi va haver algunes protestes i més d'un soldat va ser amonestat per haver estat identificat com un dels qui cridaven.

Però on més es notava la influència benefactora era en el constant tragí de queviures i vestuari. Aleshores, els regiments s'encarregaven d'adquirir tots els gèneres alimentaris i de gran part del vestuari de la tropa. Aquesta es feia per contracta amb les tendes de teixits d'Inca. El cos d'Intendència encara no existia, o es trobava en un estat embrionari.

Un altre aspecte molt positiu que aportava la presència de la tropa era el fet que sempre estiguessin disposats a ajudar en cas de sinistre, en especial durant els incendis tan freqüents. Encara que fossin petits, l'ajuda d'un grup de soldats era sempre definitiva i evitava tragèdies.

D'altra banda, l'Ajuntament s'anava interessant en aconseguir un quarter ampli i capaç per allotjar degudament els tres Batallons, però no li va ser fàcil tot i que ho va intentar amb insistència. El petit llibre *El cuartel General Luque, su historia*, aparegut fa poc, detalla fil per randa la seva consecució.

No varen faltar les propostes d'altres municipis com Manacor

Algú coneix aquesta plaça? És la d'Orient el 1906. Cap de les façanes es conserva avui, i al centre hi ha el Jardinet. Un altre acte de Jura de Bandera que amb l'escolta figura al centre. (Cortesia de Juana Dupuy).

i Felanitx –potser algun altre- per allotjar el Batalló que continuava a Palma. Oferien locals adequats a fer en poc temps, adaptats a totes les exigències militars. Tots valoraven els avantatges que suposava tenir guarnició a casa i feien l'impossible per aconseguir-ho. Tant el batle d'Inca com el coronel defensaven la unitat del Regiment, és a dir, que no es desmembràs.

Començada la construcció del nou quarter, va ressorgir una iniciativa que s'havia oblidat feia anys. Sens dubte, el gran quarter en projecte i la quantitat de personal que s'hi allotjaria il·lusionà més d'un contractista. El cronista d'aquella època deia: *"Inca viu un període de vertadera i extraordinària febre constructora"*. A la gran infraestructura del quarter, li seguiria la construcció de la Plaça de Toros, el Teatre Principal, un nou velòdrom –proper a la plaça de toros- i fins i tot, encara que modest, un picador.

L'aspecte esportiu creava nous horitzons. El *football* començava a enlairar-se i el primer camp on es practicà va ser a la gran esplanada central on hi hauria el nou quarter, oberts encara els

Moment de la Jura vora l'altar a la porta de la rectoria i amb el balcó al complet. (Cortesia de Juana Dupuy).

laterals i el fons. El 1910 se celebrà el primer partit. Els *teams* –així anomenaven els equips- que s'enfrontaren foren el *Veloz* i el *Palma*, ambdós de la capital. L'*Inca*, que aleshores començava la seva singladura, jugà el capvespre amb el *Palma*. Anys després, sempre hi havia l'esperança que entre els reclutes aparegués un bon futbolista.

El Regiment Inca 62 i el seu quarter marcaven la història. Aquests aspectes afavoriren la pausada i gradual aparició d'un nou barri a la ciutat, el de Crist Rei. A partir de 1910, molts d'inquers tenien per costum anar a fer una volta per veure com preparaven les obres del quarter. Això suposava anar més enllà del pont del tren, que ja era una temeritat, però pagava la pena anar-hi. El futbol s'imposava i alguns dies festius fins i tot la banda de música animava els partits. El diari local deia:

"... el camino hacia Ciutat desde que se construye el nuevo cuartel se ha convertido en el real de nuestras diversiones. Allí los domingos hay football, música, danzas y gente que pasea".

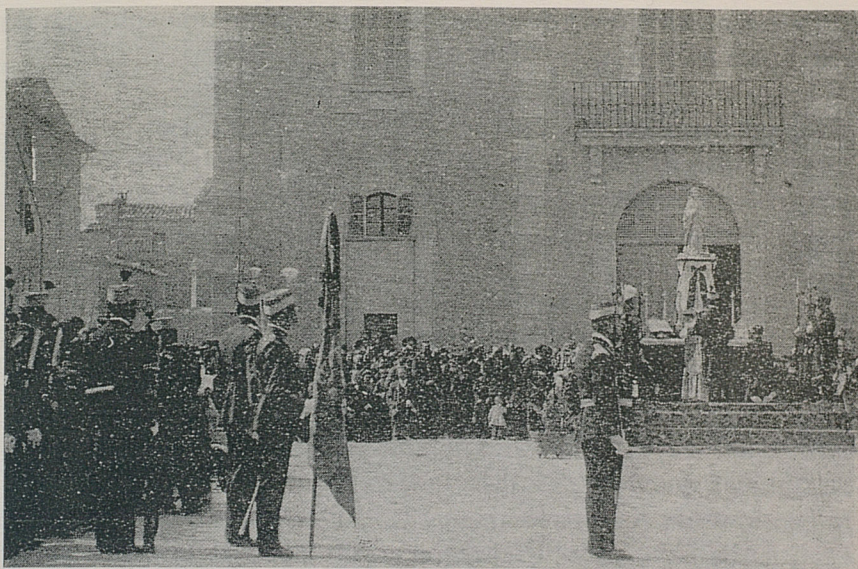

Antiga font, Sa Font, amb abeuradors i rentadors públics. En primer terme, el carro amb dos soldats i un caporal amb uniforme d'estiu *Ruyadillo*. Un dels soldats era el carreter de les missions. (Gentilesa de Lluís Maicas).

Passats alguns anys, fins i tot hi aparegué el negoci més antic del món, amb unes senyoretes que es feren famoses: na Peverrí i na Martina; fins que arribà a Inca un coronel que prohibí que els soldats entrassin a casa de les senyoretes, les quals hagueren d'emigrar devers la serradora, a la carretera d'Alcúdia.

La gran obra del quarter prenia cos. Un cop acabat el primer pavelló, s'iniciaren els que enquadriaren un esplèndid pati d'armes. Ja era motiu perquè s'anassin programant i succeint visites d'alts comandaments o rellevants personatges. Les degué iniciar S.M. la infanta Isabel, *la Chata*, com l'anomenaven amorosament els seus paisans madrilenys. Anys després seguirien les visites de ministres, capitans generals, presidents del consistori... i ja el 1923, els reis d'Espanya D. Alfons XIII i Dona Victòria Eugènia, que elogiaren tant el quarter com els saborosos congrets de les Monges Tancades.

En l'escrit de benvinguda que el batle Sr. Martorell va entregar a SS.MM., destacava es següent paràgraf: “...siendo un orgullo nuestro

Una altra Jura de Bandera al mateix escenari. Era l'any 1912. El balcó de la rectoria no va ser ocupat. Els comandaments i els oficials, amb el plomall blanc, la tropa de vermell. (Col·lecció de l'autor).

el haber convivido siempre en franca cordialidad con el elemento militar que nos honra guarneciendo esta población..."

La darrera visita de S.M. el Rey, l'octubre de 1929, va ser per felicitar personalment el Regiment per la brillant actuació de les darreres maniobres que havia presenciat. El coronel estava plenament satisfet dels honors reials, però no només ell i el Regiment, sinó tot el poble d'Inca, que considerava com a propis tant la unitat com el quarter.

Una altra faceta de la milícia que va marcar la història del període 1917-1919 va ser l'obligada prestació en el manteniment de l'ordre públic. Tot i que no eren missions pròpies, prest es varen haver d'afrontar, sense vacil·lacions, sempre en servei a la ciutat que guarnia. I es varen resoldre de forma brillant i sense disparar un sol tret. El primer conflicte va ser la vaga de Correus i Telègrafs, que obligà a sol·licitar que el Regiment es fes càrrec d'aquests serveis. Dos capitans i dos soldats se n'ocuparen. El 1918 es va acabar la Primera Guerra Mundial, però curiosament a Inca semblà iniciar-se

la lluita entre vagues i desordres. I tot això entre una epidèmia de grip que a Inca provocà 27 morts.

Petita pausa i de nou vaga de sabaters. Les dones ja prenen una part activa. Així eren les dones inqueres: “...*en un café de la calle Mayor se celebra un mitin de mujeres y el martes se manifiestan por la calle...*”, era el que es contava en el diari local.

Poc temps després, els vaguistes no deixaren sortir els patrons i els regidors d'una reunió celebrada a la Sala. Hi va haver d'intervenir la Guàrdia Civil, que acompanyà cada un dels reunits a casa seva. Durant els trajectes, patrons i regidors foren apedregats i perseguits. Per març es desfermen les passions en el mercat perquè no hi havia queviures. Els llocs de venda que no hi estaven d'acord foren saquejats. A l'estació, un vagó ple de farina és assaltat i buidat. La Guàrdia Civil és neutralitzada en els llocs de pas. L'anarquia amenaça tota la població. Un altre cop s'ha de recórrer a l'exèrcit, que prest compareix als carrers principals. Segons el cronista: “...*una compañía mandada por el intrépido capitán Adolfo Gracia logra en pocos momentos apaciguar y limpiar de revoltosos la vía pública*”. Es varen efectuar dues detencions, però continua la vaga a la major part de fàbriques. El sendemà es declara vaga general a causa de les detencions. Alguns convenis donaren per acabada la vaga i es pogueren obrir les fàbriques.

A Barcelona va ser més greu. Es manté l'estat de guerra i per sorpresa se sol·licita de Balears l'enviament d'un regiment per a reforç, que per més astorament serà el d'Inca “...*con su constitución orgánica al completo*”. Un cop rebuda l'ordre de marxar es va alertar les companyies Ferrocarriles de Mallorca i Isleña Marítima perquè estiguessin llestes per al trasllat i embarcament a la primera notícia. Amb aquesta tensió estigueren algunes setmanes. Finalment, no hi hagué necessitat de trasllat. Hauria estat preocupant veure sortir el regiment amb molts de fills d'Inca i deixar la ciutat amb possibilitats de disturbis locals.

El 1920 es varen acabar les obres en el flamant quarter i ja va ser possible agrupar els tres batallons. També es va aconseguir la dotació de la banda de música corresponent.

S.M. la Infanta Isabel *la Chata* quan passava per la plaça Major després de la visita al quarter. La multitud no permetia cap moviment. La illeta de Can Janer encara es mantenia. La plaça d'aquell temps era una quarta part de l'actual. Es pot veure la Infanta que saluda amb el braç aixecat. Va ser el 1913. (Cortesia de Pau Ramis Fiol).

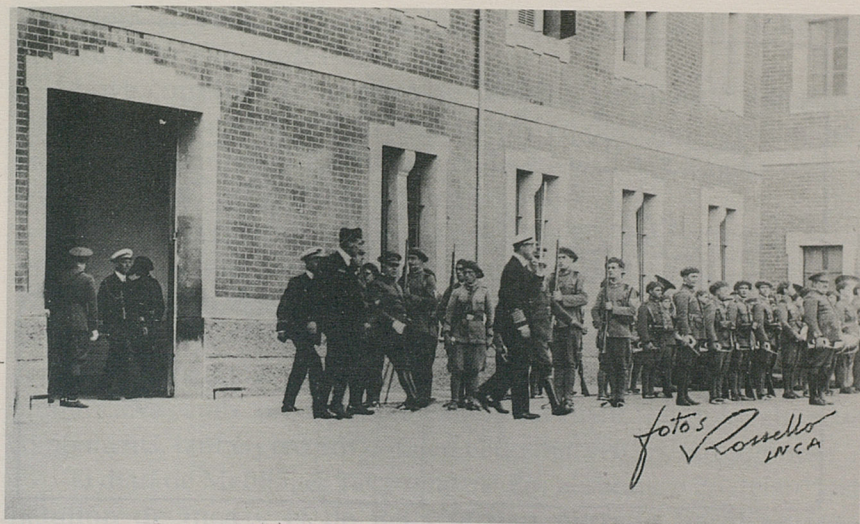

Visita de S.M. el Rei Alfons XIII al quarter General Luque, el 1923. L'acompanyen el Coronel en cap del Regiment i el batle d'Inca, Antoni Martorell. (Cortesia Andreu Quetglas).

Si abans el problema principal era l'allotjament de la tropa, es va mantenir el problema però ara per als comandaments i oficials amb família. A Inca no hi havia cases suficients per llogar. Els anuncis als diaris i els pregons que ho sol·licitaven no varen ser efectius, i per això es va haver d'autoritzar els afectats perquè poguessin continuar vivint a Palma i anar a Inca en tren diàriament.

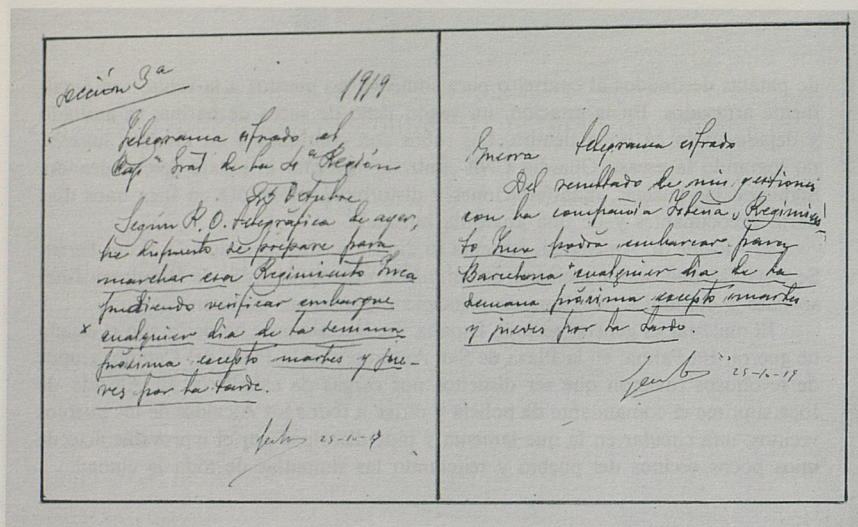
Com ha quedat dit, **durant la presència de tropes a Inca no hi va haver cap sinistre o calamitat que no trobàs un ajuda ràpida i eficaç per part dels militars.** Així ho tenien ordenat els coronels. I foren molts els casos d'incendis, conflictes socials i altres desgràcies; com, per exemple, la que va ocórrer a mitjan maig de 1923, al carrer General Luque, a la casa de Can Nyam:

Es feia feina a un pou sec, devora del qual n'hi havia un de negre. Es va obrir una comunicació entre ambdós pous i les

Nova visita de S.M. el Rei el 1929, per felicitar el Regiment per la brillant actuació de les darreres maniobres que ell va presenciar.

emanacions de gas deixaren sense sentit el fill de la casa que era dins el pou. Per treure'l del fons es va presentar voluntari un soldat que anava cap al quarter. Fermat a una corda, anà baixant però intuï els primers símptomes d'asfíxia i desmai i el tornaren cap a dalt; així i tot, ja es trobava en mal estat, tot i que amb vida. A aquest soldat el seguí un eivissenc que no volgué cap corda, ja que assegurà que aquells gasos no l'afectaven. Quan arribà al fons va caure sense sentit. Ho va intentar un altre obrer però també el varen haver de treure aviat. Mentrestant s'hi anà acostant molta gent, entre ells el coronel i alguns soldats. El militar va imposar l'ordre entre la multitud i ordenà el trasllat del soldat a la infermeria del Regiment i que avisassin el metge amb urgència. Varen poder treure del pou els cossos sense vida del fill del propietari i de l'obrer eivissenc. El soldat Joan Dalmau, atès pels metges, no va aconseguir salvar la vida, i morí el sendemà, fet que provocà una gran consternació a Inca per mor dels tres morts. El soldat fou enterrat amb gran sentiment a la cripta militar del cementeri –devora l'entrada principal a l'esquerra. El rectangle quedà cobert de

Telegrames xifrats que es cursaren entre les capitànies de Balears i Catalunya, per mor de l'ordenat trasllat a Barcelona del Regiment d'Inca amb motiu de les vagues i disturbis a aquella capital. (Arxiu Capitania General de Balears).

corones dels seus companys, dels comandaments i dels oficials i de l'Ajuntament. El setmanari local *Ecos* publicà una àmplia ressenya del trist esdeveniment de maig de 1923. I encara hi va haver altres calamitats: un incendi a can Xilles, l'enfonsament del pis dels germans Pujol, el rescat d'una dona que caigué dins un pou, i d'altres més intranscendents sempre auxiliats per grups de soldats.

Ja a principis de 1924 s'anava fent més greu la guerra del Marroc, i no tardà gaire el Regiment a rebre l'ordre d'organitzar un batalló expedicionari per anar a Àfrica. Es varen formar amb P.M. tres companyies de fusells i una de metralladores, totes comandades per un tinent coronel. El total de la tropa era de 749 homes. Envoltat d'un ambient pletòric a la ciutat s'anaren desenvolupant els preparatius. En la partida, l'estació presentava un aspecte meravellós: hi era tot el poble i gran part dels pobles del Raiguer i del Nord de Mallorca. Quasi tots els pobles estaven representats en aquella unitat. Al port de Palma es va repetir la impressionant *despedida*. Amb frenètics crits,

mocadors al vent i llàgrimes no contingudes. A la *Academia Técnica* restà poc professorat.

Li va correspondre la zona de Larache, a l'Atlàntic. Les seves missions eren protegir durant les millores, en posicions o "blocaus", pròximes o immerses en zona rebel; proveir-les, i acudir com a reforç als "blocaus" durament atacats.

Inclòs a les columnes lleugeres organitzades, prest el Batalló es va fer veterà en la lluita, i en menys de quatre mesos ja havia pres part en **37 fets de guerra**, dels quals en sortí victoriós. El nom d'Inca ja s'havia fet popular i famós en les columnes on operava. L'apel·latiu "Inca" que s'emprava per anomenar-lo o designar-lo agradava a tothom. Inca es pronunciava amb orgull i estava en la ment de tots els seus components, tant en records com en el desitjat retorn, tan somniat.

El diari de Melilla, *El Telegrama del Rif*, al número 25 deia: "**...el Batallón de Inca y el de Reus se han portado heroicamente mereciendo la felicitación de sus superiores y General Jefe...**"

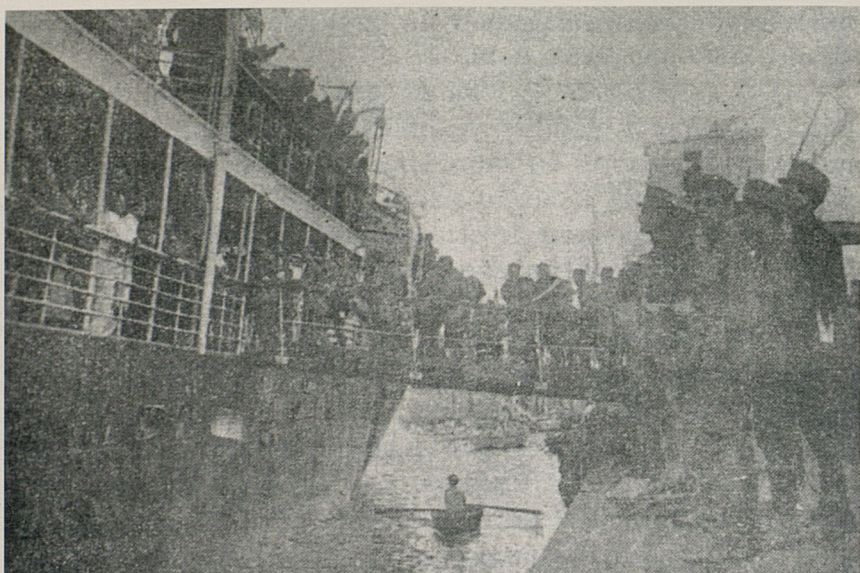
Sis varen ser les baixes del Batalló, i de distints pobles. Inca només va tenir alguns ferits lleus.

Mentrestant, tota Mallorca celebrava continus actes de beneficència, subscripcions i ajudes per als combatents. L'Ajuntament d'Inca hi va enviar una furgoneta Ford per alleugerir els desplaçaments. Aquest camió seria utilitzat, anys després, per en *Panxeta* per a feines de l'Ajuntament.

A principis de 1925 els carrers d'Inca estaven molt desanimats perquè acusaven l'absència, a més dels de Marroc, dels d'Eivissa i Cabrera. Prop d'un milenar d'homes hi faltaven, xifra que a la força havia de produir un buit notori. Tota la ciutat havia perdut el ritme que ja la caracteritzava. Es vivia en una espècie d'atordiment generalitzat. Tot el poble desitjava intensament la tornada dels combatents.

I aquell dia de repatriació (11-5-1925) va ser enormement emotiu. Les fotografies que s'acompanyen, cedides gentilment per un d'aquells combatents, en Josep Prat *Nofret*, són suficients. D'històrica podem qualificar l'arribada del tren que duia la primera expedició. El Coronel en primer lloc, saludant els ja repatriats i la Companyia

Moment en què embarca el Batalló Expedicionari del Regiment d'Inca el 1924. (La Almudaina).

d'Honors que els esperaven amb *arma al hombro*. El rellotge de l'estació marcava les deu i quart d'aquella emotiva arribada.

La compenetració entre l'Ajuntament i el Regiment havia arribat a nivells insospitables. Cada un dins les seves possibilitats i propi radi d'acció complementava l'acció de l'altre, amb la qual cosa es potenciaven mútuament. Era una simbiosi difícil de superar.

A principis de 1930, es complica una altra vegada el sector laboral a Inca. Per febrer es declaren en vaga les fàbriques de sabates de Melis i Payeras. Afortunadament es varen desconvocar el sendemà, però el malestar i les inquietuds encara no s'havien dissipat.

Les festes patronals suavitzen la tensió política d'aquells dies. Com a final de festa, en el recinte de la fira de la plaça del Bestiar, la banda de música i la de cornetes i tambors - cedits gentilment pel Coronel -, interpretaren el poema musical *Batalla de Castillejos*. Es va omplir fins dalt la plaça, decorada a la veneciana. Fou magistralment interpretada, frenètics aplaudiments i hures se succeïren amb

En una de les posicions rebels del Marroc, el soldat de Búger Llorenç Pons sembla que indica on és l'enemic. Companys del mateix batalló devora la metralladora Hotchkies. (Col·lecció de l'autor).

Grup d'oficials del Batalló en posició prop del Zoc el-Had. En segon terme, es pot veure la camioneta obsequi dels pobles de la zona militar d'Inca, així com el "blocaus" amb les característiques espitlleras. (La Almudaina).

Històric moment en què el tren porta a Inca els primers repatriats. El Coronel que saluda, la banda de música interpretant l'Himne Nacional i la Companyia d'Honors amb *arma sobre el hombro*. Una gentada ocupava tot l'espai. (Gentilesa de Joan Prat, Nofret).

El carrer de l'estació com no s'havia vist mai de gent. Els repatriats difícilment podien formar -direcció a l'església parroquial- en acció de gràcies. (Gentilesa de Joan Prat, *Nofret*).

intensitat. Aquesta actuació fou recordada durant molt de temps. Era com el cant del cigne abans de la seva mort, com veurem.

El final d'any tornà carregat de negres presagis. Per novembre, vagues generals a la Península. El 22 es produeix una temuda vaga de sabaters, en la qual participaren uns 1.500 obrers. L'ambient és de cada cop més tens. Al quarter hi ha una certa preocupació. De Palma arribava un fort contingent de la Guàrdia Civil. El 12 de desembre s'aconsegueix apaivagar els ànims i solucionar la vaga. Els obrers de Can Gelabert que havien estat acomiadats serien col·locats en altres de similars. El mateix dia 12 se subleva part de la guarnició de Jaca. Neutralitzada la rebel·lió i després d'un consell de guerra sumaríssim, són ajusticiats els capitans promotors. El 15 es declara l'estat de guerra a tota Espanya. A Inca, el Regiment pren les mesures pertinents per al cas. El Coronel s'entrevista sovint amb el Batle.

Les anunciades eleccions municipals a tota Espanya se celebren el 12 d'abril. En principi s'observa una acusada abstenció. Era un estrany referèndum sobre el règim a seguir a Espanya que comportava tot l'estil antimonàrquic. Dia 13 és dia d'indecisió i el 14 es declara la República. S.M. el rei Alfons deixà voluntàriament Espanya.

A Inca, aquelles eleccions havien atorgat un triomf rotund al bloc monàrquic. El capvespre del 14, a la plaça Major es concentren diversos grups que comenten els esdeveniments. Es comenta que a Palma ja oneja la bandera tricolor. Passats uns minuts, des de la balconada de l'ajuntament inquer es proclama la República i s'hissa la bandera de tres colors. Una banda de música interpreta *La Marsellesa* i una manifestació recorre la ciutat al compàs de l'himne francès.

El Regiment estava aquarterat i amb molts d'interrogants a l'espera d'ordres de Capitania General, i en permanent contacte amb els batles, sortint i entrant. Dia 15 es declara el capvespre festiu i la banda de música del Regiment Inca 62 ofereix un concert a la plaça Major que acaba amb *La Marsellesa*, prova que l'Exèrcit havia assumit el canvi.

L'ambient a la Península era d'eufòria, no exempta, però, d'avalots. En algunes províncies es produeixen disturbis i enceses de

convents. A Inca, a part del desafortunat enderroc d'algunes creus del terme, hi regna la tranquil·litat. En el Regiment s'esforçaven en anar assimilant les contínues i transcendents ordres que es dictaven. El conjunt d'aquestes, forçosament, havia de produir certa inquietud i descoratjament. No era fàcil digerir tanta disposició entre les que destacava la supressió d'unitats. En acabar el mes d'abril, va tenir lloc al Teatre Principal d'Inca una funció musical en honor a la República, en la qual va intervenir la banda del Regiment Inca 62.

Dos mesos més tard, arribà la recelosa ordre de dissolució del Regiment. Era la fi d'una unitat modèlica que al llarg de 27 anys havia aconseguit un brillant historial: amb fets de guerra, amb prestació i ajuda ràpida a la pau. Un final més bé brusc amb el qual tot el Regiment se sentí frustrat. Es perdia la tradició iniciada, la banda de música, el comandament de coronel. Es perdia, per tant, el nom d'Inca en una unitat de l'exèrcit.

Gràcies a l'existència del quarter i a les oportunes gestions del General Luque, es va aconseguir que un batalló destacat del Regiment de Palma se situàs a Inca.

Hi havia necessitat de dissoldre el regiment d'Inca? Possiblement no, i els fets successius així ho demostraren. S'havia creat per reforçar l'Illa, per evitar els freqüents i costosos desplaçaments des de la Península. Bé, doncs pocs anys després, se sent altre cop la necessitat de reforç i s'envien a les Illes uns batallons de metralladores amb base a Almeria. Aquest tragí s'hauria evitat si s'hagués comptat amb el Regiment dissolt.

Amb part de la força del dissolt Regiment, es va constituir el que seria 2º Batalló del Regiment Palma 28. Amb ell es conservarien les maneres de la dissolta unitat. El petit quadre de comandaments, abans pertanyents al Regiment, el mateix quarter, la mateixa ciutat, assegurava una continuïtat amb idèntic caràcter. Per al poble, que no entén de complicacions, seria el Batalló d'Inca o Batalló dels inquers, possessius un tant adoptius però que al llarg dels anys serien realitat fins i tot en escrits oficials.

I tornam a les vagues i polèmiques. A finals de 1933, un altre atur de sabaters a Inca que comporta una vaga general a gran part de

Mallorca, per la qual cosa es decreta l'aquartermament de tropes. Tot això en vísperes d'eleccions generals. Torna el nerviosisme i el temor.

Nous convenis amb els sabaters suavitzen l'estat general, però la vaga es manté. Els soldats han de fer alguns serveis propis de la Guàrdia Civil. El 27 de novembre s'acaben les vagues i se celebren eleccions que atorguen un triomf clar als conservadors. Mentrestant, se succeeixen intents anarco-sindicalistes en diverses províncies.

Ja el 1934, conflicte a Inca per la mort d'un possible contrabandista per trets de carrabiners. Manifestació el sendemà que incrementa l'estat de tensió. Continuaven els enfrontaments polítics i agraris. El mes següent, a la Península ja es vivien moments de nervis, les vagues es prodigaven i es trobaven armes a Astúries i Madrid.

Per setembre, després que el Batalló hagués tornat d'unes maniobres, es rep l'ordre d'aquartermar la tropa i dia 6 es declara l'estat de guerra a Balears. A Mallorca s'està expectant, i alarmants notícies arriben de la Península: una revolució anarco-sindicalista ha esclatat a Astúries, on pren una força inesperada. A Barcelona, el president Companys proclama l'Estat català. A Mallorca pareix que es manté la calma. Només a alguns pobles hi ha bregues i vagues intranscendents. A Inca no hi hagué cap disturbí, però així i tot es reforçaren les guàrdies en el quarter. Novament, sorgí el temor generalitzat, que com anys anteriors, s'ordenàs al Regiment la sortida cap a Barcelona. El Ministeri de la Guerra designa el General Franco –comandant general de les Balears- per dur el comandament de les operacions militars a Astúries, on es viu una guerra oberta. El general Batet es fa amo de la situació a Catalunya i deté el president Companys, l'expresident de la República, Sr. Azaña, i l'exministre Largo Caballero. I poc després són posats en llibertat.

El poble d'Inca, ja el 1935, pareixia viure sense sobresalts, una vegada suprimit l'estat de guerra. El Batalló, dedicat al pla d'instrucció, viu la seva vida habitual. És designat Comandant General de Balears el General Manuel Goded.

Per juny, nou estat de guerra a Barcelona i la situació internacional s'agreuja a mitjan agost a causa de la imminent

ruptura d'hostilitats entre Itàlia i Abisínia. El Ministeri de la Guerra acorda reforçar les Balears amb batallons de metralladores d'Almeria. Un es va situar a Inca; l'altre, a Ciutadella.

Començava 1936 i no semblava presentar-se sota mals auguris a l'illa. A Inca hi havia feina i les inquietuds polítiques no eren alarmants, de moment. Els dos batallons pareix que augmenten i asseguruen la tranquil·litat. A les grans ciutats de la Península, però, els partits polítics discuteixen les idees a punta de pistola.

El 14 de juliol és segrestat i assassinat a Madrid, pels guàrdies de seguretat, l'exministre i diputat de les Corts Calvo Sotelo. El 18 de juliol el Govern cessa els generals Franco, Queipo de Llano i Cabanellas i la premsa destapa la sublevació de l'Exèrcit a les Canàries i al Marroc.

Pràcticament la Guerra Civil ja era un fet, *"una salida irreversible en aquel desorden y barullo"*, com definiria Azaña els darrers mesos de la República.

El diumenge 16 de juliol de 1936 despertà com un llarg dia càlid d'estiu. A primera hora, el general Goded declara l'estat de guerra a totes les Illes. A Inca, a migdia, un piquet de soldats se situa davant l'ajuntament i un oficial llegeix el ban de guerra promulgat pel General. S'aquartera la tropa. El Coronel Freijó, comandant accidental de Balears, ordena que es constitueixin columnes mòbils. El batalló d'Inca organitza la seva.

En substitució del batle D. Pere Capó, és designat D. Juan Erasmo. Els bombardejos aeris enemics s'inicien ben prest i són persistents, però no tenen resultats dràstics.

El Batalló d'Inca continuava mantenint una companyia a Eivissa i un *pelotón* reforçat a Cabrera. A finals de juny Cabrera és presa per un submarí republicà, i la seva guarnició és feta presonera. Dia 7 d'agost es perd Formentera, i el sendemà Eivissa i la companyia que hi era destacada. Curiosament aquestes primeres illes perdudes eren guarnides per unitats del Batalló d'Inca, essent afusellats els seus comandaments.

Com tots els pobles de Mallorca, Inca era un xinxer de tropa

amb molt de moviment de columnes mòbils i les inaugurades milícies ciutadanes.

El 16 d'agost es produeix el desembarcament republicà del Capità Bayo a Portocristo i a les platges properes, amb gran acompanyament de marina de guerra i aviació. La columna d'Inca i les altres organitzades a Palma els surten a camí. Al començament, la iniciativa és de les forces republicanes i poc temps després, i malgrat la inferioritat numèrica, les columnes nacionals van, de mica en mica, passant a l'ofensiva. Dia 4 de setembre el capità Bayo i les seves tropes reembarquen, vista la impossibilitat de fer-se seva l'Illa. La Columna d'Inca tornaria victoriosa a la seva ciutat, encara que sense alguns dels seus millors homes.

Un altre pic la pau a Mallorca, només interrompuda pels freqüents bombardejos sobre Palma i algun altre poble. A Inca es canvien les unitats o reben noms nous. L'efervescència per a una ajuda pròxima a les forces de la Península es va accentuant cada dia.

El Batalló d'Inca –ara núm 1- va ser una de les primeres unitats que anaren cap aquells fronts, on actuaren de forma brillant, com en els de Guadalajara, Extremadura i a la famosa batalla de l'Ebre. Dins aquest trepidant ambient de guerra va viure Inca uns tres anys, que per força havien de marcar la història de la ciutat, i a moltes famílies els va quedar gravat aquest trienni a foc i sang. Com qualsevol guerra, va ser un dur capítol que es va poder suportar amb dignitat i *hombria*.

La Postguerra començava a partir d'abril de 1939, però a causa de la tensió bèl·lica a tota Europa, moltes quintes i excombatents varen haver de romandre a files. Les unitats d'Inca es varen anar replegant i això motivà la creació d'un regiment que portà el número 60. Un altre pic, mans femenines inquieres brodaren una bandera amb la qual tot el poble obsequià el flamant Regiment. Però aquesta unitat va ser efímera, ja que es va dissoldre abans que acabàs 1944.

Acabaren els episodis bèl·lics i postbèl·lics i a Inca hi continuaria havent unitats de guarnició. Totes, com a successores de l'Inca 62, seguiren amb la seva tradició i ganes de donar continuïtat a la seva brillant fulla de servei.

Per no allargar excessivament aquesta monografia històrica,

només citarem els seus noms, que molts d'inquers recordaran amb nostàlgia. Varen ser els següents:

1. BATALLO D'INFANTERIA LLERENA N. 25. (1944-1960) (canviaria el número pel nº 50).
2. COMPANYIA DE DEFENSA QUÍMICA DE BALEARS. (1947-1960).
3. GRUP D'ARTILLERIA ANTIAERI 88/56. (1960-1966).
4. GRUP LLEUGER DE CAVALLERIA N. X. (1966-1988).

Aquesta ciutat d'Inca “...marcial...de nou encuny que muntà deixant enrere totes les viles circumveïnes...”, segons escriuria Mossèn Llorenç Riber, deixà de ser plaça militar el 1988. Era l'única que hi havia hagut a la part forana i que s'havia mantingut des de 1879. Un llarg segle d'història castrense, que forçosament s'uniria a la civil de la ciutat que guarnia i amb la qual tant va confraternitzar. I potser després de tants d'anys de convivència, aconseguí gravar en els seus habitants l'esperit d'enteniment, comprensió i germanor que tant va saber imprimir aquell antic Regiment.

Simón Gual Truyol

BIBLIOGRAFIA

FIOL, G. MAICAS	Aproximacio a la bibliografia d'Inca.	1980
GUAL TRUYOL, S.	Un Siglo de la Historia de Inca y de su Guarnicion Militar.	1986
GUAL TRUYOL, S.	Antiguas Historias de Inca.	1996
GUAL TRUYOL, S.	El cuartel "General Luque" su Historia.	1999
LLABRES BERNAL, J.	Noticias y Relaciones Históricas de Mallorca, Siglo XIX.	1959
LLADÓ FERRAGUT, J.	Catálogo de la Sec. Histórica del archivo Municipal de Inca.	1951
MARTÍN PRIETO, C.	Heraldica e Historiales del Ejercito.	1930
MARTINEZ BANDE, J. M.	"La batalla del Ebro".	1970
MASCARÓ PASARIUS, J.	Corpus de Toponimia de Mallorca.	1967
MASCARÓ PASARIUS, J.	Historia de Mallorca.	1973
RIBER I CAMPINS, L.	La minyonia d'un infant orat.	1935
TURÓN DE LARA, M.	Historia de España.	1983
VICENS VIVES, J.	Aproximación a la Historia de Espña.	4970
VICENTE DEL REY, E.	Milicias y Reservas Españolas.	1880
VICENTE DEL REY, E.	Reseña orgánica de la Infantería Española.	1879
WEYLER Y LAVINA, F.	Historia organica de las fuerzas militares de Mallorca.	1862

PERIÒDICS LOCALS

<i>Revista de Inca</i>	1883 a 1829
<i>La Villa de Inca</i>	1890 a 1892
<i>El Eco de Inca</i>	1900 a 1983
<i>El Heraldo de Inca</i>	1900 a 1902
	1907 a 1910
<i>El Hogar</i>	1902 i 1903
<i>Es Ca d'Inca</i>	1903 i 1904
<i>La Bona Causa</i>	1904 i 1905
<i>Ca Nostra</i>	1907 a 1914
	1919 a 1928
<i>La Veu d'Inca</i>	1915 a 1918
<i>L'Ignorancia</i>	1918
<i>La Ciudad</i>	1931 i 1932
	1935 i 1936

PERIÒDICS PROVINCIALS

<i>La Almudaina</i>	
<i>(Crónicas de Inca)</i>	1891-1892
	1898 a 1901
	1904 a 1907
	1921 a 1931
	1936 a 1939
<i>El Isleño</i>	1890 a 1892
<i>La Última Hora</i>	1924 a 1926
	1933
<i>Correo de Mallorca</i>	1926-1927
	1936-1937
<i>El Dia</i>	1938

EL DESENVOLUPAMENT URBÀ D'INCA EN EL SEGLE XX

L'evolució urbana d'Inca, des de finals del segle XIX i al llarg del segle XX, experimentà un creixement desigual, amb moments de gran intensitat i d'altres de pausa. Moments, alguns, fruit de projectes generals, i altres conseqüència de circumstàncies puntuals.

L'activitat urbanística a Inca havia estat gran en el darrer terç del segle XIX degut, sobretot, a la bona conjuntura econòmica. La vila modernitzava la seva indústria de calçat i de tèxtil. Per altra banda, el conreu de la vinya experimentava un gran creixement, i l'arribada del ferrocarril, que unia Inca amb la capital, fomentava el comerç. És així que a partir de 1870 la població s'estén fora de l'antic centre històric, disposat al llarg de la carena de turons, des del convent de Sant Francesc fins al serral dels Molins.

Es projecten noves barriades: la corresponent a l'actual avinguda Coc-Lluc (1872), promoguda per Pere Mairata en uns terrenys rústics situats entre la carretera d'Alcúdia i el carrer de la Canaleta amb les seves proximitats (la Font, els Abeuradors i els Rentadors Públics); i la barriada dels voltants de l'estació del tren (1885), projectada pel mestre d'obres Bartomeu Ferrà Perelló (1843-1924) en els terrenys limitats per l'estació, el torrent de Cantabou, la carretera de Palma-Alcúdia i el carrer del Camí de Lloseta.

D'altres reformes urbanes del mateix moment són: la construcció dels Pòrtics a la plaça de l'Església (1885) i la reforma de l'Ajuntament (1890), ambdues obres traçades per Bartomeu Ferrà; la creació de la plaça del Bestiar (1898), actualment plaça de Mallorca; i la reconstrucció de les façanes de les cases situades en el costat nord de la plaça d'Orient (1898), lloc on el mestre d'obres Sebastià Riusec, *Es Pollencí*, edificà, just darrere l'església, la Rectoria.

En el primer terç del segle XX es continuen les construccions a les dues grans barriades projectades en el segle XIX: la de la zona Coc-Lluc i la dels voltants de l'estació. I amb el creixement, sorgeix la necessitat de noves vies de comunicació. Així, per connectar millor el barri dels voltants de l'estació amb el nucli històric, fou edificat un pont (1909) damunt el torrent de Cantabou, unint el carrer del Pou d'en Morro, ara carrer del Bisbe Llompart, amb el nou carrer de l'Estació. Val a dir que en el carrer de l'Estació, actualment darrer tram del carrer del Bisbe Llompart, i fruit d'aquest mateix desenvolupament, s'hi conserven dos dels més singulars edificis modernistes d'Inca: Can Fluxà (1910-1911) i Can Mir (1911-1914), tots dos obra de l'arquitecte Guillem Reynés i Font (1877-1918).

És, sens dubte, una època plena de reformes en places i carrers. Un procés que no deixa sense transformar el centre històric de la ciutat. Ja a finals de la primera dècada del segle XX es renoven el edificis de la plaça de l'Església. En efecte, l'any 1908 es ven el solar del Pes del Cànem a Jaume Beltran, que hi basteix Can Beltran (1909), l'any 1910 s'acaben les obres de l'Hotel Domingo i ben poc després es construeix l'edifici del Banc Agrícola (1912). Però l'activitat en aquesta zona va més enllà de la plaça de l'Església: a la placeta de l'Orgue s'hi alçà la casa de Domingo Alzina Jaume, i en el carrer d'en Palmer la de Miquel Amengual, casa coneguda posteriorment com Cas Metge Cifre. Els immobles de l'antic Hotel Domingo, Can Domingo i Can Amengual, foren tots tres construïts pel mestre d'obres Sebastià Riusec, *Es Pollencí*. Poc temps després es produirà la reordenació del carrer Major.

També, a la carretera de Palma, el quarter General Luque, projectat el 1907 per l'arquitecte Francesc Roca i Simó (1874-1940) i inaugurat el 1915, animà el creixement urbanístic de la barriada. És l'arrencada del que arribarà a ser l'actual barri de Crist Rei.

Es tracta, com veiem, d'un període, el primer terç del segle XX, de projecció urbanística. Però en paral·lel, també és el moment de la construcció d'alguns dels edificis emblemàtics de la ciutat, nous espais relacionats amb les noves formes de l'oci i del creixement productiu. En el camí de Lloseta, l'any 1909, s'hi construeix la Plaça de Toros, projectada per Josep Alomar Bosch (1877-1952). El 1913 Guillem Reynés i Font redactà el projecte del Teatre Principal. I el 1918 l'arquitecte Jaume Alenyar Ginart (1869-1945) projectà Sa Quartera, tapant part del torrent de Cantabou.

En els anys vint, és el mateix Jaume Alenyar qui treballa en el projecte d'eixampla de la ciutat, que es concreta l'any 1928 amb el títol de *Proyecto de trazado de alineaciones y rasantes de varias barriadas de la ciudad de Inca*. El projecte suposà un intent seriós d'ordenació i previsió d'una ciutat en intensa transformació. Es conceben, llavors, dues de les grans vies de la ciutat:

- La Gran Via de Colom, que té el seu començament en el carrer del Bisbe Llompart, ran de Sa Quartera, i continua en direcció quasi paral·lela a la via del ferrocarril. Estava prevista una amplada de 25 metres i una llargària, en el plànol, de 950 metres.

- L'altra gran via és la que té el seu inici a l'antiga plaça del Bestiar, seguint el traçat de la carretera d'Artà. Ens referim a l'actual avinguda dels Reis Catòlics. Estava prevista una amplada de 35 metres i una longitud de 565 metres.

El creixement continuà seguint les carreteres que comuniquen Inca amb els pobles de l'illa: carreteres de Lluc, Alcúdia, Artà, la carretera de Palma, els camins de Lloseta, Llubí i Sineu.

La transformació del paisatge urbà és un fet del dia a dia. L'any 1925 es projectà l'alineació del costat esquerre del carrer de la

Murta, entre els carrers de Sant Francesc i la placeta de l'Àngel. El 1927 s'enderrocà la illeta de Can Janer, fent possible la plaça Major. Aquest mateix any s'eixamplà el carrer del Bisbe Llompart, en el seu costat dret, entre el carrer de Jaume Armengol i el carrer de Ponent, arribant als 11 metres d'amplada. Aquesta darrera reforma afectà, entre d'altres cases, a Can Ripoll, casal que fou reformat l'any 1929 per l'arquitecte Josep d'Olesa Frates (1897-1971), construint la façana del carrer del Bisbe Llompart amb una característica torre. L'any 1928 s'inaugurà la plaça d'Orient, amb l'aspecte que té ara, amb el jardinet i la font.

En els anys trenta la ciutat continua desenvolupant-se. Com a mostra, l'any 1932, es planejà la urbanització del camí vell de Selva i carrers contigus. Aquest mateix any de 1932 es projectà la plaça del Bestiar Nova, a l'inici de la carretera de Lluc, que s'inaugurà l'any 1935. El 1934 es traçà la prolongació del carrer del Teatre. El 1935 es projectà la urbanització de les finques de Can Rayó i S'Era, situades entre la Gran Via de Colom i la via del ferrocarril.

Poc abans de la Guerra Civil arribà a Inca el racionalisme arquitectònic. En són bons exemples Can Pieras (1932) a la nova plaça del Bestiar, l'antiga botiga de teixits Ca s'Hereu al carrer Major (1935), ambdues obres projectades per Josep d'Olesa, i el Cafè Mercantil (1935) obra de Francesc Casas Llompart. Encara, l'any 1937 el mateix Olesa va concebre l'impremta Vich, en l'actual carrer del Bisbe Llompart, utilitzant el llenguatge racionalista, donant gran importància als volums.

La Guerra Civil paralitzà l'activitat constructiva i alhora el dinamisme cultural i polític de la ciutat. Ara bé, l'arribada de la Segona Guerra Mundial oferí als fabricants de calçat una conjuntura favorable. L'embranchida econòmica féu possibles d'altres noves construccions i projectes urbans. L'any 1945 s'alçà el nou Teatre Principal, projectat per Francesc Casas Llompart, en el mateix lloc que l'anterior de 1913. L'any 1947 es projectà urbanitzar l'espai situat entre el camí de Mancor i els Molins, a més

de traçar-se l'eixampla de la zona del camí de Lloseta, a l'altra costat de la via del tren, ampliant així la barriada de Crist Rei. Aquest mateix any, el General Franco inaugura el grup d'habitatges *José Antonio*, pròximes a la via del ferrocarril, conegudes, popularment, com les *Cases Barato*.

I ja l'any 1948 s'aprovà el *Plano General de Reforma Interior*, redactat per l'arquitecte municipal Josep d'Olesa, que substitueix i modernitza el de 1928, redactat per Jaume Alenyar. Aquest pla de reforma proposa, entre d'altres coses:

- Cercar solucions al trànsit per l'interior de la ciutat. Aquest tràfec és intens a les carreteres de Palma (carrer del General Luque), d'Alcúdia (carrer del General Goded), carretera de Lluc (carrer de Lluc) i carretera de Sineu (carrers de Sineu, Valella i Barco). Essent les dues primeres vies les més importants, el pla general proposa desviar la carretera de Palma al Port d'Alcúdia.

- L'ampliació del centre urbà. La plaça d'Espanya s'ha de convertir, ampliant-se, en l'autèntic centre ciutadà. S'ha de construir una nova plaça del Mercat entre el Nou Mercat, en projecte, i l'església parroquial.

- Es continua amb les reformes ja aprovades i se'n preveuen d'altres. Entre les noves obres previstes, destaquen la prolongació de la Gran Via de Colom fins al carrer del Bisbe Llompart i l'ampliació de la plaça de Sant Domingo, donant una major rellevància a la façana de l'església i al claustre.

En els anys cinquanta, la ciutat continuà el seu creixement urbanístic de forma radial. Prossegueix la urbanització de la Gran Via de Colom (1950), enderrocant la casa de Can Panada, a la cantonada del carrer del General Luque, perllongant-la 200 metres més, projecte de Josep d'Olesa; s'inicien les obres de la variant de la carretera de Palma al Port d'Alcúdia, inaugurant el pont del ferrocarril de 12 metres de llum (1952), pont que ha estat reemplaçat l'any 2000 per un altre de major amplada; es construeix el nou escorxador (1952), a la carretera de Llubi, que substituï el vell de la plaça del Bestiar; s'estrenà el monument a Antoni Fluxà en el

carrer del Bisbe Llompart (1952). A més, el 18 de juliol de 1953 s'inaugurà la plaça del General Sanjurjo, ara plaça del Blanquer. Aquest mateix any s'urbanitzà la zona pròxima a la desviació de la carretera de Palma al Port d'Alcúdia, entre l'avinguda dels Reis Catòlics i la Gran Via de Colom i s'enderrocà Can Metxara, a un dels costats de la plaça del Mercat, permetent una millor entrada a Inca des de Palma, pel carrer del General Luque. L'any 1955 Josep d'Olesa projectà la reforma del carrer de Joan Seguí, actualment carrer del Comerç, alineant el costat esquerre entre el carrers de l'Estrella i de Jaume Armengol. L'any 1957 ja han començat les obres de l'avinguda dels Reis Catòlics, disposant una amplada total de 35 metres amb dues calçades laterals i un passeig central de 15,50 metres, passeig que s'eleva de la banda de baix, permetent així l'enllaç de les calçades amb els antics carrers de Jesús, Riu Ebre i Cervantes. L'any 1958 la Gran Via de Colom arribà a la variant de la carretera de Palma al Port d'Alcúdia. Mentrestant, continuà l'expansió de la barriada de Crist Rei, la qual cosa féu possible la inauguració d'un nou convent de les Germanes de la Caritat (1952) i la creació de la segona parròquia d'Inca (1959).

Per tancar la dècada, i coincidint amb el nomenament del nou batle Alfonso Reina Bono, l'any 1959 es posà la primera pedra al Grup Escolar Mixt i al Poliesportiu i s'autoritzà la creació de l'Escola d'Aprenentatge Industrial.

En els anys seixanta i setanta les realitzacions urbanes tendiren al monumentalisme. El desenvolupament industrial i econòmic és notable i la ciutat es transforma perdent el seu caràcter. Es produeix la destrucció de moltes construccions civils de gran valor històric i artístic i, en canvi, es construeixen edificacions molt intensives, les quals han provocat la pèrdua d'identitat de la ciutat. Ens referim, entre moltes altres, a la Torre d'Inca (1963) de setze plantes, a la construcció i reformes del col·legi La Salle (1964-1977), a l'edifici de la plaça d'Espanya (1974) de vuit plantes –fent malbé, així, definitivament la possibilitat d'ampliar la plaça Major– i a la torre de Crist Rei (1975).

Entre les principals transformacions urbanes d'aquestes dècades són de destacar, a inicis dels seixanta, la construcció del Nou Mercat - que suposà la desaparició de l'illa de cases situada entre els carrers del Born, Sant Francesc i Miquel Duran - i la reforma de la plaça dels Pins, encara ara inacabada. També es produí el creixement urbà de la ciutat a la zona de l'avinguda d'Alcúdia i l'aparició de la barriada d'Es Cós, la qual fou possible quan el 1963 es construí el Nou Camp i s'enderrocà, lliurant l'espai, el vell estadi del Constància. I finalment, l'any 1975, i després de molts de problemes amb els propietaris dels immobles, s'engegà l'ampliació de la carretera de Lluç, esbucant les illetes edificades entre els carrers Coc i Lluç.

Però, a més, també cal ressenyar la inauguració del Monument al Batalló d'Inca (1962), la construcció de l'Institut d'Ensenyament Mitjà (1970), l'edificació de la Depuradora (1974) en el camí vell de Llubí, les millores en el camp d'esports de Can López (1975-1978), les obres a la variant de la carretera de Palma al Port d'Alcúdia ampliant la calçada i ordenant el trànsit amb semàfors als creuers de Llubí i Sineu (1975), la inauguració del Col·legi Nacional Mixt de Ponent (1977) a la barriada de Crist Rei i la construcció del dipòsit regulador d'aigua en el serral de les Monges (1978).

Encara que l'any 1976 s'aprovaren, inicialment, les Normes Subsidiàries Municipals, no acceptades definitivament per la Comissió Provincial d'Urbanisme fins l'any 1979, aquesta normativa no va posar fre al creixement urbanístic desmesurat de la ciutat. Les solucions proposades eren exagerades, permetent una ocupació molt intensiva del sòl urbà i el creixement en altura de les edificacions. Aquestes normes preveien, de manera desorbitada, una població urbana de més de 72.000 habitants, quasi quatre vegades la població existent en aquell moment.

En els anys vuitanta, amb l'arribada de la democràcia municipal, es continuà l'activitat urbanística amb una certa contenció. L'any 1981 s'obrí el nou ambulatori de la Seguretat

Social, s'inaugurà el Centre d'Higiene a la planta baixa de l'edifici del Pes des Bessó, en el carrer Dureta, i s'adjudicaren les obres d'urbanització de la plaça del Campet des Tren. El 1982 s'inaugurà el Club del Pensionista, a la primera planta del Mercat Cobert. L'any 1983 s'acabaren els jardins que es troben situats davant l'Institut Berenguer d'Anoia, i finalitzaren les obres de la plaça d'Espanya que mostren l'aspecte actual, però encara amb trànsit - que es suprimeix l'any següent- pels dos costats de la plaça. L'any 1984 es traslladà al cementiri el *Monumento a los Caídos*, col·locat, abans, davant la façana de Santa Maria la Major i, en aquesta mateixa plaça, s'inaugurà el monòlit dedicat a la Premsa d'Inca. Endemés, aquest mateix any de 1984, entraren en funcionament les noves dependències municipals que suposaren una ampliació de l'Ajuntament, la qual cosa fou possible amb la compra de l'edifici del Bar Ferrà. L'any 1987 s'obrí el nou Parc de Bombers a la carretera d'Alcúdia i el 1988 els jutjats eren traslladats, provisionalment, a Can Fluxà, a l'avinguda del Tren; ambdues coses, buidant les instal·lacions, permetran iniciar la rehabilitació de l'antic convent dels Dominics i del seu entorn. L'any 1990 es dugueren a terme les obres en el carrer Almogàvers, creant una petita zona amb jardins darrera l'església de Sant Domingo i s'inaugurà oficialment el Centre d'Educació Especial Joan XXIII.

Per altra banda, durant la dècada, es duen a terme tota una sèrie d'obres d'embelliment. L'arranjament de la plaça del Blanquer i de la Gran Via –en el cas de la Gran Via enrajolant el terra i suprimint l'aparcament de cotxes del passeig–, l'empedrat de la plaça d'Orient i la sembra d'arbres a diferents carrers de la ciutat.

Però, sens dubte, les obres més importants foren l'ampliació i reforma de la Casa de la Vila i la construcció del Casal de Cultura en l'edifici de l'antic Pes des Bessó, ambdues inaugurades l'any 1986, l'inici de les obres del polígon industrial i la canalització d'aigua dels pous de Son Fiol (1989).

El Pla General d'Ordenació Urbana, vigent des de l'any 1987,

suposà un cert ordre al desgavell urbanístic dels anys anteriors, però el mal ja estava fet. S'aprovà el Catàleg d'Elements d'Interès Artístic, Històric, Ambiental i Patrimoni Arquitectònic del Terme Municipal d'Inca, fet que suposà la protecció d'un gran nombre d'immobles d'interès. No oblidem que, encara, l'any 1984 es va tomar, sense avís, el molí fariner situat a l'avinguda d'Alcúdia i que el 1985 desaparegué, a la Gran Via de Colom, la fàbrica de Can Pujol per construir-hi una casa d'habitatges. El pla urbanístic, amb algunes modificacions i revisions, és vigent actualment. Preveia un augment de població molt més moderat que les anteriors Normes Subsidiàries, estimant que a finals de segle s'haurien superat àmpliament els 25.000 habitants, fet que no s'ha acomplert.

La darrera dècada del segle ha suposat una major consciència de la conservació del patrimoni. Des de l'Ajuntament es dugué a terme la revisió del Catàleg d'Elements d'Interès Artístic i s'obrí un nou espai d'exposicions de qualitat, el Centre d'Art Sa Quartera (1995). També, es renovaren totes les esglésies històriques de la ciutat i del terme municipal, la de Sant Francesc (1992), la de Sant Domingo (1993), la de Santa Maria la Major (1993-1995), la de Santa Magdalena (1993) i la de Sant Bartomeu (1995), restaurant i netejant part dels retaules i de les obres d'art que contenen.

En aquests anys s'han millorat alguns espais urbans. El carrer Antoni Maura aconsegueix el seu aspecte actual l'any 1991 amb la construcció del parterre central que divideix les dues calçades. Aquest mateix any s'inicia la reforma que permet eixamplar la part dreta del carrer General Luque, començant els enderroc, obres que no acabaran fins el 1993. Posteriorment, es comunica la plaça de Sa Quartera amb la Gran Via amb la creació de la plaça de la Llibertat. També es tomen les cotxeries de l'antic Parc de Bombers a l'avinguda de les Germanies, la qual cosa fa possible descobrir la façana del claustre de Sant Domingo, conservant el casal de Can Cifre, on l'Ajuntament hi instal·la les dependències dels Serveis Socials. L'any 1995 s'inicien les obres a la plaça de Santa Maria la Major, una vegada enderrocats els edificis que envoltaven el

temple, inaugurant-se així la nova plaça poc temps després –la reforma continua a hores d'ara. La nova plaça de Santa Maria la Major, juntament amb la creació d'una zona de vianants en el carrer Major i del Comerç (1998), constitueix un dels referents urbanístics d'aquest final de mil·lenni.

No podem oblidar tampoc els nous equipaments i obres públiques de la dècada. L'any 1993 s'inaugura l'Institut Pau Casanoves, s'acaben les obres al creuer de Llubí consistents en la construcció d'una rotonda i un pont elevat per a vianants i comencen les obres en el claustre de Sant Domingo –les quals encara perduren.- El 1994 s'arregla la plaça de Toros, es fan obres en el cementiri, arreglant la façana principal, i es compra, després de moltes negociacions amb el Ministeri de Defensa, el Quarter del General Luque. A més, aquest any, l'autopista arriba a Inca i s'inaugura el nou Centre de Salut. L'any 1996 es dona per acabat el Palau Municipal d'Esports i s'inicia l'enderrocament de les cases per ampliar la Residència Miquel Mir –ampliació que, a hores d'ara, no ha finalitzat. Destaca també, en aquests darrers anys del segle, la construcció del 2n polígon industrial, la nova ampliació del cementiri amb la construcció d'un tanatori, la compra del Teatre Principal, la construcció d'una residència per a minusvàlids físics i la inauguració del Centre Bit-Raiguer en el polígon de Can Matzarí, obra de l'arquitecte Alberto Campo Baeza (1998), la inauguració de la nova depuradora i de l'estació d'autobusos (1999).

El creixement urbà més important, a finals de segle, s'ha produït a terrenys on es permet una construcció més extensiva. En efecte, la bonança econòmica i la millora en la qualitat de vida ha propiciat una demanda de cases per a una sola família, adossades i aïllades, la qual cosa ha permès la urbanització de zones noves properes a la carretera de Lluç, a la carretera de Mancor i, sobretot, a Crist Rei Nou.

Queden pendents, a hores d'ara, la rehabilitació del centre històric, recuperant les cases ara deshabitades. La recuperació de

vells i nous espais urbans com la plaça Mallorca, la plaça del Bestiar i la plaça Antoni Mateu. La construcció de les vies de circumval·lació. La creació de noves zones per a vianants, i alhora aparcaments. L'entrada en servei de nous equipaments culturals i d'espectacles, com el claustre de Sant Domingo, el Quarter del General Luque i el Teatre Principal. La creació de la gran zona verda del Puig des Molins. I la construcció de l'Hospital d'Inca.

Inca és en gran part el resultat de tots aquests canvis. No obstant això, l'urbanisme és com un ésser viu que muda i es transforma a cada instant. Per això, no hi ha un final ni una conclusió en la història del desenvolupament urbà d'Inca. Tots podem imaginar com ha de ser l'urbanisme del futur, corregir els errors del passat i projectar la ciutat que volem en el segle XXI.

Pere Rayó i Bennàssar

BIBLIOGRAFIA I DOCUMENTACIÓ CONSULTADA

ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL D'INCA: Expedients urbanístics, d'edificis públics i municipals, i d'obres particulars.

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES: *Ciudad* i setmanari *Dijous*.

GUAL TRUYOL, Simón: *Un siglo de la historia de Inca a traves de su guarnición militar (1879-1986)*. Palma. 1986.

GUAL TRUYOL, Simón: *Antiguas historias de Inca*. Ajuntament d'Inca. 1996.

PIERAS SALOM, Gabriel: *Primera rotulació dels carrers d'Inca – Apunts Històrics* -. Consell Insular de Mallorca. Inca 1990.

PIERAS SALOM, Gabriel: *Inca 1872. Carrers, finques, habitants i oficis*. Ajuntament d'Inca. 1995.

RAYÓ BENNÀSSAR, Pere: *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*. Ajuntament d'Inca. 1993.

RAYÓ BENNÀSSAR, Pere: "L'arquitectura a Inca durant el segle XX". I Jornades d'Estudis Locals. Pàgines 223-237. Inca. Maig 1994.

RAYÓ BENNÀSSAR, Pere: "Dos projectes de barriada a Inca, en el darrer terç del segle XIX". IV Jornades d'Estudis Locals. Inca. Octubre 1997.

EL MÓN POLÍTIC

0. INTRODUCCIÓ

Avui ens pareix des de la nostra perspectiva, que els cent anys que celebrem com a ciutat trenquen el temps, que al 1900 comença i al 2000 s'acaba; però això no són més que simples sensacions: ni en aquells moments s'inicia res, ni ara tampoc no conclou res. La política i els polítics són la causa i la conseqüència dels moments que els tocà viure. Els polítics inquers del segle XX no seran aliens a l'entorn illenc, tindran els seus cicles, com la resta, seran dependents i estaran controlats per l'Estat Central de forma absoluta durant quasi 75 anys, a excepció dels cinc anys de la II República; i amb l'adveniment de l'actual democràcia el poble decidirà lliurament qui el representa, i els polítics seran responsables de les seves decisions.

Els cicles dels polítics tenen una relació directa amb la política nacional i el seu sistema de govern, així veurem, que, de 1901 a 1923, període anomenat de la Restauració, al Consistori hi ha relleus continuats, amb entrades i sortides de les mateixes persones. De 1923 a 1931 amb el Directori Militar del General Primo de Rivera hi ha un canvi substancial dels dirigents inquers; la majoria són nous, excepte en comptades ocasions. Posteriorment, del 1931 al 1936, amb la Segona República, de nou hi torna haver un canvi important, la majoria serà d'esquerres, del Partit Republicà Federal i els qui provenen de la dictadura crearan el Partit Federal Conservador. Al 1936 els polítics de la República desapareixeran per complet, però els que pertanyen a l'esquerra pagaran amb la presó, i fins i tot amb la mort, les conseqüències del Cop d'Estat.

Des de 1939 fins a 1979, hi haurà progressivament un recanvi generacional d'addictes al Règim del General Franco. A finals del 1940, la nova llei electoral determina que els regidors seran elegits per terços —tres regidors per cada terç, això és, terç sindical, terç familiar, terç econòmicosocial i terç corporatiu. La classe industrial era la que copava els terços econòmicosocial, corporatiu i familiar; d'altra banda, el terç sindical era representat per aquells empleats de confiança dels diferents industrials i empresaris. D'aquesta manera, ens trobam davat un poder totalment copsat per les mateixes persones dirigents que formaven un grup de pressió.

Al 1979 amb el restabliment de la Democràcia, passarà el mateix que a l'inici de la II República, entren al Consistori polítics d'esquerra contraris al franquisme i d'altres que havien format part de governs municipals amb la Dictadura, aquests amagaran la seva procedència ideològica afiliant-se a partits democràtics per competir a les eleccions. Del 1979 fins al 1981 hi haurà inestabilitat política deguda a la manca d'una majoria absoluta, el batle Jaume Crespí dimitirà en no ser-li aprovats els pressupostos, però sobretot a causa de la inexperiència i inadaptació dels polítics a la democràcia.

Des de 1981 fins al 1983 el consens restableix la governabilitat, i a partir de 1983 fins 1991 hi haurà, per dues vegades consecutives, dues eleccions amb majoria absoluta. A les eleccions de 1991 i 1995 desapareixen les majories absolutes, però ara els polítics són més experimentats i eludeixen les crisis institucionals innecessàries. Pactaran per formar govern per tal d'obtenir la majoria absoluta. En el cas de 1995 no hi haurà acord, però es deixarà governar amb minoria. Al 1999 torna la majoria absoluta del Partit Popular, amb tretze actes de les vint-i-una possibles.

1. PERÍODE DE LA RESTAURACIÓ. ENTRE EL TORN DE PARTITS I EL CACIQUISME

Des de 1901 fins al 1923 encara perdura la constitució de 1876 que legitima la Monarquia restaurada d'Alfons XII. A les eleccions

municipals hi havia una bona entesa entre els partits Conservador i el Lliberal. Arreu de l'illa s'acomplí escrupolosament el torn de partits, tan sols sortien elegits alguns regidors republicans i socialistes per Palma, i alguns pobles amb una certa industrialització, com per exemple Inca.

Per entendre la repetició dels mateixos components del Consistori s'han d'entendre les relacions del caciquisme i el poder local. El caciquisme es basa en el falsejament de les eleccions mitjançant una xarxa de relacions que atorga el procés electoral als oligarques locals en estreta relació amb les autoritats regionals i centrals. Si tenim en compte que la societat és eminentment agrícola, els primers 10 anys, a Inca, la propietat de la terra es relaciona amb un determinat poder local. Posteriorment, al segon decenni es modifiquen els signes de dependència, la propietat industrial, sabaters, teixidors, exercint la productivitat damunt la sobreexplotació, els patrons tindran ascendència per deures de paternalisme i assistencialisme mitjançant la beneficiència.

Hi ha una subordinació del poder local l'estatal i regional. L'oligarquia inquera de comerciants exportadors estarà ben representada els darrers anys d'aquest període. Amb la Primera Guerra Mundial es dispara l'exportació de productes com les sabates i els teixits i aquests per ser fidels als cacics, gaudiran dels favors del govern.

Regidors de l'Ajuntament l'any 1900

D. Joaquim Gelabert Masip (batle), Gregorio Balaguer Costa, Gabriel Cantallops Ramis, Francisco Salas Grau, Jaime Armengol Pascual, Antonio Ramis Salas, Antonio Quetglas Ferrer, Bartolomé Martorell Payeras, Bernardo Rubert Reus, Pedro Bennasar Janer, Domingo Alzina Jaume, José Noguera Morey, Jorge Llobera Pons, Lorenzo Nicolau Fiol, Gabriel Guasp Alzamora.

Regidors 1901

Joaquim Gelabert Masip (batle). Gregorio Balaguer Costa, Gabriel Cantallops Ramis, Francisco Salas Grau, Antonio Ramis Salas, Antonio Quetglas Ferrer, Bernardo Rubert Reus, Pedro Bennassar Janer, Domingo Alzina Jaume, José Noguera Morey, Jorge Llobera Pons, Lorenzo Nicolau Fiol, Gabriel Guasp Alzamora

- Mor Bartomeu Martorell Payeras

Consistori a la sessió inaugural 1 de gener de 1902

Jaume Armengol Pascual (batle), Domingo Alzina Jaume (tinent 1r), Antonio París Beltrán (tinent 2n), Gabriel Cantallops Ramis (tinent 3r), Rafael Payeras Janer (regidor síndic), Miquel Beltrán Prats (suplent), Francisco Salas Grau (regidor), Bernardo Rubert Reus, Joaquin Gelabert Masip, Juan Ferrer Llobera, Juan Martorell Coll, Antonio Fluxà Figuerola, Juan Alzina Llobera , Bernardo Ramis Salas, Antonio Oliver Mateu

• Expedient a Joaquim Gelabert: *“el sr. Teniente París (...) propone a este Ayuntamiento acuerde la instrucción de expediente sobre incapacidad de dicho concejal d. Joaquin Gelabert(..) por ser socio y a la vez presidente de la «Propagadora de gas» (...) aplazando su resolución para sesión inmediata.”* (28 de febrer de 1902).

- Dimissió de Joaquim Gelabert 14 de març de 1902

Consistori 1903

El Consistori és el mateix que el de començaments de 1902, exceptuant la vacant de Joaquim Gelabert.

Domingo Alzina Jaume (batle), Antoni París Beltran, Bernardo Rubert Reus, Gabriel Cantallops Ramis, Rafael Payeras Janer, Miguel Beltran Prats, Francesc Salas Grau, Juan Ferrer Llobera, Juan Martorell Coll, Antonio Fluxà Figuerola, Juan Alzina Llobera Bernardo Ramis Salas, Jaime Armengol Pascual, Antonio Oliver Mateu.

Consistori 1904

Domingo Alzina Jaume (batle), Antoni París Beltran, Antoni Oliver Mateu, Juan Martorell Coll, Gregorio Balaguer Costa, Miguel Beltran Prats, Gabriel Guasp Alzamora, Juan Ferrer Llobera, Antoni Fluxà Figuerola, Bartomeu Fiol Beltran, Juan Alzina Llobera, Lorenzo Nicolau Fiol, Bernardo Ramis Salas, Jaime Armengol Pascual, Guillermo Tortella Gual.

Consistori 1 de gener de 1905 . 1 de gener de 1904. Consistori 1906

Jaume Armengol Pascual (batle), Juan Martorell Coll, Gabriel Guasp Alzamora, Juan Ferrer Llobera, Mateo Pujadas Estrany, Bartomeu Fiol Beltrán, Domingo Alzina Jaume, Juan Alzina Llobera, Antonio Mateu Bisellach, Gabriel Cantallops Ramis, Jorge Llobera Pons, Gabriel Bisellach Amer, Lorenzo Nicolau Fiol, Gregori Balaguer Costa, Guillermo Tortella Gual.

Consistori 1 de gener de 1907 - 1908 . 1 de gener 1909. 1 Juliol 1909

Juan Alzina Llobera (batle), Antonio Amer Sastre, Pere Batle Garau, Juan Noguera Ferrer, Miguel Amengual Janer, Gabriel Cantallops Ramis, Jorge Llobera Pons, Antonio Ramis Salas, Guillermo Tortella Gual, Antonio París Beltrán, Antonio Mateu Bisellach, Jaime Armengol Pascual, Juan Ferrer Llobera, Mateo Pujadas Estrany, Gabriel Bisellach Amer.

- 10 de desembre de 1909: dimissió d'Armengol *"con motivo de haber tomado posesión del cargo de diputado provincial"*.

Constitució del Consistori el 1910

Francisco Llabrés Fornès (batle) Domingo Alzina Jaume, Gabriel Guasp Alzamora, Juan Noguera Ferrer, Pedro Cortès Miró, Antonio París Beltrán, Antonio Fluxà Figuerola, Juan Gelabert

Beltrán, Antonio Ramis Salas, Guillermo Tortella Gual, Pedro Balle Grau, Antonio Amer Sastre, Antonio Mateu Bisellach, Sebastián Aguiló Segura, Miguel Amengual Janer.

- Octubre de 1911: batle Domingo Alzina (segons les actes de la Comissió de Sanitat) el desembre d'aquest mateix any el batle és Francisco Llabrés (la darrera acta de sessió plenària firmada per aquesta mateixa data el 13 de desembre de 1911, pàg 35 tom 1384) i el 20 de desembre el batle ja és Antoni Ramis (segons les actes de sessió de l'Ajuntament, que ja firma el 20 de desembre). A la pàg. 37 hi ha una sessió anul.lada.

Consistori 1912

Antoni Ramis Salas (batle), Francesc Llabrés Fornès, Antoni Mateu Bisellach, Sebastián Aguiló Segura, Antoni Fluxà Figuerola, Antoni Truyol Beltrán, Juan Gelabert Beltrán, Pedro Cortès Miró, Pedro Balle Grau, Antonio Amer Sastre, José Pujol Martorell, Domingo Alzina Jaume, Gabriel Guasp Alzamora, Miguel Amengual Janer, Juan Noguera Ferrer.

- 27 de setembre de 1913: es dona el càrrec de batle a Domingo Alzina Jaume.

- 19 de novembre de 1913: telegrama del Sr. Governador que Domingo Alzina cedi el càrrec i s'hi posi Pedro Balle.

Consistori 1 de gener de 1914

Pedro Balle Grau (batle), Domingo Alzina Jaume, José Pujol Martorell, Pablo Truyol Beltrán, José Capó Real, Guillermo Tortella Gual, Antonio Amer Sastre, Juan Gelabert Beltrán, Pedro Cortès Miró, Miguel Beltrán Llompart, Rafael Ferrer Seguí, Juan Noguera Ferrer, Francisco Llabrés Fornés, Juan Fiol Beltrán, Miguel Amengual Janer, Ramon Reus Campins.

- 4 de setembre de 1914 : processament i suspensió del càrrec a Domingo Alzina.

- 26 de febrer de 1915: reintegració en el càrrec de tinent 1r de batle a Domingo Alzina.

- 28 de juliol de 1915: a la sessió plenària d'aquest dia es llegeix el telegrama del sr. Governador pel nomenament de Batle a Antoni Amer.

- 24 de setembre 1915: suspensió a Francesc Llabrés del càrrec per un processament.

Consistori 1 de gener de 1916

Domingo Alzina Jaume (batle), Francisco Llabrés Fornés, Pedro Ferrer Alzina, Juan Martorell Coll, Pablo Morey Coll, Guillermo Tortella Gual, Juan Gelabert Beltrán, Miguel Beltrán Llompart, Rafael Ferrer Seguí, Juan Fiol Beltrán, Ramón Reus Campins, José Capó Real, Antonio Mateu Ribas, Miguel Amengual Janer, Bernardo Alzina Alzina, Gonzalo Rubert Melis.

Consistori 1 de gener de 1918

Bernardo Alzina Alzina (batle) Pedro Cortès Miró, Bartolomé Payeras Ferrer, Juan Fiol Beltrán, Pablo M. Morey Coll, Juan Noguera Ferrer, Antonio Truyol Beltrán, Rafael Ferrer Seguí, Ramon Reus Campins, Pedro Ferrer Alzina, Juan Martorell Coll, Francisco Llabrés Fornés, Domingo Ramis Alzina, Miguel Amengual Janer, Juan Gelabert Beltrán, Antonio Truyol Beltrán, Gonzalo Rubert Melis.

- 1 de maig de 1918: dimissió del batle Bernat Alzina. Elecció del nou batle, que per majoria absoluta (15 vots) és Bartomeu Payeras Ferrer. Bernat Alzina passa a segon tinent de batle.

- En aquesta sessió extraordinària, el Sr. Gelabert felicita el nomenament del Sr. Payeras per ser el primer industrial a Inca que ocupa la Batlia i que *"por sus propios méritos se ha elevado de obrero a la primera representación de la ciudad como es la Alcaldia y además porque dicho nombramiento representa el triunfo del pueblo sobre el caciquismo..."*

- Sessió extraordinària 11 de febrer de 1919: dimissió del batle Bartomeu Payeras Ferrer. Per votació del Consistori el nou batle és Miquel Amengual Janer.

- Sessió extraordinària 15 de març de 1919: dimissió de la Batlia per motius de salut. Per votació és elegit Pedro A. Ferrer Alzina.

3 d'abril de 1920: constitució del nou Ajuntament

Pedro Ferrer Alzina (batle), Ramón Reus Campins, Gabriel Armengol Villalonga, Juan Buades Domenech, Lorenzo Nicolau Fiol, Rafael Ferrer Seguí, Miguel Durán Saurina, Francisco Llabrés Fornés, Domingo Ramis Alzina, Juan Noguera Ferrer, Juan Fiol Beltrán, Bernardo Alzina Alzina, Pablo M. Morey Coll, Pedro Cortés Miró, Bartolomé Payeras Ferrer, Antonio Truyol Beltrán.

Consistori 1 d'abril de 1922

Miguel Pujadas Ferrer (batle), Juan Noguera Ferrer, Bartomeu Payeras Ferrer, Antoni Truyol Beltrán, Juan Truyol Llobera, Jorge Bisellach, Gabriel Armengol Villalonga, Lorenzo Nicolau Fiol, José Pujol Martorell, Miquel Duran Saurina, Juan Buades Domenech, Miguel Reus Pujades, Bernat Alzina Alzina, Pablo Morey Coll, Pedro A. Ferrer Alzina, Antonio Riera Bauzá.

- 1 de gener de 1923 : batle accidental Juan Noguera
- 18 de gener de 1923: dimissió del batle Miquel Pujades i nomenament del nou batle pel Governador Civil a D. **Pablo M. Morey**.
- 15 de febrer: protesta del regidor Duran a la sessió plenària perquè considerà una mofa sacrílega l'ús d'una creu a l'enterrament de la sardina

2. L'AJUNTAMENT D'INCA AMB EL DIRECTORI DE PRIMO DE RIVERA (1923 - 1930)

Des de l'any 1917 els eixos de la Restauració, la constitució de 1876 i el torn de partits, pràcticament ja s'han romput. La Revolució Russa i el proletariat, la crisi econòmica i els problemes militars amb la guerra d'Àfrica, i la derrota d'Annual produirà que el 13 de setembre de 1923 el General Primo de Rivera, d'acord amb Alfons XIII, dissolgui el Congrés, i el Senat proclami la Dictadura o

dictablanda. Substitueix els Governadors Civils per Governadors Militars que seran els qui a partir d'ara nomenin directament els batles i regidors de l'Ajuntament.

2 d'octubre de 1923: constitució del nou Ajuntament

"bajo la presidencia e intervención del comandante militar Ramón Ballesteros Coll [...] expresan el objeto de posesionarse del cargo de concejales del Ayuntamiento en virtud de lo establecido en el R.D. del Directorio Militar del 30 de septiembre último".

Bartolomé Trias Roig (batle), Antonio Grau Mulet, Juan Llompart, Antonio Martorell Genestra, Miguel Pujadas, Antonio Llobera, Bartolomé Prats Llompart, Lorenzo Perelló Durán, Lorenzo Galmés Moragues, Antonio Ximelis Pizà, Jaime Seguí Garcias, Rafael Llabrés Martorell, Bernardino Perelló Cànoves, Gabriel Ramon Amengual, Antonio Escarrer Pol.

- 4 d'octubre de 1923: dimissió del batle Bartomeu Trias per malaltia; dimissió del tinent primer de batle Antoni Grau per edat; dimissió del regidor Gabriel Ramón per incompatibilitat de càrrec retribuït. Nomenen batle Juan Llompart Mirares

- 29 de desembre de 1923: Sessió Extraordinària. Presentació del Delegat Governatiu Juan González Moro y Moreno: *"El puesto que vengo a ocupar es un puesto de sacrificio vengo a representar el directorio militar formado por un hombre de buena fe, el General Primo de Rivera, secundado por un puñado de Generales que se percataron de la necesidad de evitar una ruina total de España a que habría empujado esa corriente malsana de la política, a desterrarla vengo, [...] espero hombres que trabajen por el engrandecimiento de España ... tendremos una España Grande"*

Sessió extraordinària de 24 de gener de 1924

"..esperemos que nuestro Delegado ponga remedio a tantos males, esta es la aspiración del pueblo justicia, justicia y justicia"

"..gracias a la férrea voluntad del inmortal Primo de Rivera... vamos a imperar por todos los ámbitos de la nación".

Constitutció del nou Ajuntament 1924

Miguel Pujadas Ferrer (batle), Ramon Reus Campins, Juan Grau Pujol, Miguel Mir Jaume, Miguel Pujadas Martorell, Juan Gelabert Beltrán, Lorenzo Coll Homar, Francisco Meliá Ferrer, Miguel Aguiló Valls, Juan Llompart Miralles, Mariano Calderón Luna, Juan Ramis Rayó, Bartolomé Pujol Martorell, Jaime Estrany Llabrés, Miguel Rayó Pujadas, Pedro Mairata Fiol

3 d'abril: constitució nou Ajuntament 1925

Miquel Pujades Ferrer (batle) Llorenç Coll Homar, Francesc Melià Ferrer, Ramon Reus Campins, Miquel Pujades Martorell, Miquel Aguiló Valls, Bartomeu Trias Roig, Juan Llompart Miralles, Mariano Calderon Luna, Bartomeu Pujol Martorell, Jaime Estrany Llabrés, Miquel Mir Jaume, Miquel Rayó Pujades.

- 12 de gener de 1926 : nomenament de nous regidors: Bartomeu Payeras Ferrer i Bartomeu Alzina Mateu, substituint Bartomeu Trias Roig i Miquel Rayó Pujades.

- 23 de setembre: dimissió del batle Miquel Pujades Ferrer "*por faltarle cooperación de buen número de señores concejales para llevar a efecto las reformas iniciadas*". Quedarà elegit com a nou batle Miquel Mir Jaume.

- 14 de desembre de 1926: Antoni Reus Martí i Jordi Bisellach Reus, nous regidors, substituint Bartomeu Alzina i Bartomeu Payeras.

- 21 de març de 1930: batle Pablo M. Morey, tinents de batle (1r i 2n): Bartomeu Payeras i Juan Noguera

- 30 de maig: batle accidental Bartomeu Payeras.

- 3 d'octubre: batle Juan Truyol Llobera; tinents de batle: Bartomeu Payeras Ferrer i Josep Pujol Martorell.

3. L' AJUNTAMENT I LA II REPUBLICA (1931-1936)

Fou el període més transparent i democràtic d'aquests cent anys. L'ideal d'aquells polítics només era un: millorar la qualitat de vida del poble i eliminar el caciquisme industrial i clerical. Les escoles, la

sanitat i el treball foren la seva obsessió i n'aconseguien molt dels seus objectius. No evitaren el caciquisme, ni els seus grups de pressió integrats dins el consistori en el Partit Republicà Federal. Al final tot aquell projecte idealista s'escudà amb el cop d'Estat de 1936.

15 d'abril de 1931. Mateu Pujades Estrany, batle-president de la Comissió Gestora, Antoni Mateu Ferrer, Pere Pau Capó Cantallops.

5 de juny de 1931: constitució de l'Ajuntament

Mateu Pujades Estrany (batle). Gestors: Antoni Mateu Ferrer, Pedro Pau Capó Cantallops, Lluís Maicas Aparici, Marc Ferragut Fluxà, Josep Pujol Martorell, Juan Truyol Llobera, Jaime Figuerola Ferrer, Bartomeu Cabrer Mulet, Antoni Martínez Figuerola, Antoni Bennassar Ramis, Esteban Rotger Solivellas, Lorenzo Marqués Ramis, Jaime Ensenyat Alonso, Ramón Reus Campins.

- 19 de febrer de 1932: dimissió del batle Mateu Pujades Estrany, "*fundándola en su avanzada (edad) y estado de salud*".
- 25 de febrer: votació per a l'elecció del nou batle. 12 vots per a Antoni Mateu Ferrer.
- 1r tinent de batle: Miquel Beltrán Planes, 2n tinent de batle Pedro P. Capó Cantallops, 3r tinent de batle Bernat Rubert Ferrer, 4t tinent de batle Marcos Ferragut Fluxà.
- Dimissió del Regidor Síndic Sr. Serra "*dadas sus muchas ocupaciones que le obligan a dejar el cargo.*"
- 4 de març: votació per nou Regidor Síndic: Mateu Pujades Estrany.
- 8 d'abril : presidència de la sessió Miquel Beltrán Planas.
- 16 d'abril : presidència Antoni Mateu.
- 6 de maig: dimissió de Sebastià Serra de vocal de la Comissió d'Hisenda (altres mencions d'aquesta dimissió el 13 i 20 de maig).
- 21 d'octubre: s'admet la dimissió de Sebastià Serra i es nomena Mateu Pujades.
- 23 de desembre: dimissió presentada pel batle Antoni Mateu per un conflicte sobre escoles. Ferragut diu que no es pot admetre.

- 30 desembre: el batle dona una explicació a la corporació: *"que no quiso admitir su dimisión, presentada en la última sesión, por entender que no tenía asistencia debida para el problema escolar y como soy hombre de partido sometí mi decisión a mis electores los cuales me ratificaron su confianza, motivo por el cual vuelvo a ocupar este puesto"*
- Antoni Mateu proposa la dimissió, se li admet el 2-06-1933; també la presenta Marc Ferragut però queda en estudi.

16 de juliol de 1933: elecció de nou batle. Per majoria de vots fou Mateu Pujadas. No obtingué la majoria absoluta dels components del Consistori, però sí la majoria suficient; no obstant això Mateu Pujadas no acceptà el càrrec degut a les seves dedicacions personals, i es féu càrrec el primer tinent batle Miquel Beltrán. Posteriorment el 26 de juny hi torna haver una nova votació i surt elegit per majoria absoluta en Miquel Beltrán com a Batle amb 10 vots a favor.

Hi ha una anècdota que demostra el desconeixement de la nova legislació democràtica. A l'hora d'elegir el batle es pensava que havia de ser la persona que tingués la majoria de vots a les darreres eleccions, això es consultà al Governador Civil que contestà que el batle havia de sortir de la majoria dels regidors de l'Ajuntament. Tampoc es refiaven gaire del Secretari, que no hi posà res per aclarir-ho.

Aquests moments foren de molta tensió dins el Consistori. La dimissió de n'Antoni Mateu suposarà una dimissió en cadena d'altres regidors del Partit Republicà Federal com ara Marc Ferragut i Pere Pau Capó. Aquests desacords i problemes interns duraran fins al final de la República.

Als anys 1934 i 1935 hi haurà una forta crisi econòmica, es posà en marxa una *"oficina de empleo"* a fi de poder col·locar els obrers sense feina. També hi haurà crisi industrial i de calçat, es proposarà que s'activin les obres municipals per poder donar feina als desocupats.

Gener de 1936: batle Miquel Beltrán Planas.

- 13 de març: jubilació del Sr. Estrany.
- 24 d'abril: tinent batle Lluís Maicas.
- Dimissió del batle Miquel Beltrán Planas.
- s'elegeix per votació com a nou batle (set a favor i un en blanc) Pedro Pablo Capó Cantallops.

• Bernat Rubert proposa la destitució de Juan Truyol Llobera: *"el señor Rubert hace referencia a ciertos concejales que sólo se dedican a sabotear la República, como el señor Truyol que sólo concurre cuando se trata de defender actas antirrepublicanas" [...] (referent a Truyol) "saboteador de la República, no quiso hacer entrega de la Alcaldía".* (aquest fou el batle anterior a l'adveniment de la República).

4. COP D'ESTAT. COMENÇA LA DICTADURA FRANQUISTA

Juan Erasmo Fluxà (batle), Abdon Beltrán Alzina, Bernat Caldentey Vidal, Gabriel Bisellach Martorell, Magin Reus Mayol, Bernat Ferrer Balle.

20 d'agost: nou consistori

Batle: Llorenç Fluxà, (batle), 1r tinent de batle Juan Erasmo, 2n tinent de batle Miquel Mir, síndic Damià Socies Coll, Gestors Antoni Socies Payeras, Antoni Figuerola Figuerola, Abdon Beltrán Alzina, Bartomeu Alzina Seguí, Bartomeu Adrover Llompart, Antoni Ramis Bibiloni i Agustín Busquets Barrera.

- 14 de setembre 1937, Figuerola substitueix Adrover de la Comissió per enviar combatents perquè el regidor Adrover vigila costes.
- 30 de desembre de 1937, Dimissió de Bartomeu Adrover Llompart per haver estat destinat com a soldat a Sóller.

17 de maig de 1939: el Governador Civil nomena dos nous gestors: Miquel Daviu Cabrer a la Comissió d'Hisenda i Obres, i Josep Fullana Frau a la Comissió de Festes.

- 20 de setembre: dimissió del batle Llorenç Fluxà "*por sus muchas ocupaciones*".

- 6 d'octubre: presenten dimissió els gestors Antoni Socies i Antoni Figuerola.

- 6 de novembre el Governador Civil nomena nou batle Antoni Rotger Nadal.

21 de març de 1941: cessen els gestors Miquel Mir Jaume, Josep Fullana Frau, Miquel Cortès Aguiló, Abdon Beltrán Alzina, Bartomeu Alzina i Juan Erasmo Fluxà. I anomenen:

Sebastià Jaume Echave, Pablo Ferrer Sales, Antonio Fluxà Figuerola, Juan Ribas Roca, Antoni Fluxà Figuerola, Guillermo Seguí Estrany i Jorge Bisellach Reus.

El batle continua essent Antoni Rotger.

- 25 de març de 1943: mor el batle Antoni Rotger Nadal.

26 de juny de 1943: nomenament de batle

- Bernat Coll Barrios, (batle). Es nomenen els següents gestors: Miquel Mir Jaume, Antoni Riera Bauzà, Llorenç Fluxà Figuerola; Pedro Llobera Rosselló

- 29 d'agost de 1946: dimiteix el batle Miquel Mir, per malaltia. Passa a ocupar interinament el càrrec Jorge Bissellach Reus.

7 de desembre de 1946: nou consistori

Juan Jaume March (batle), Joan Vilalonga, Martín Luís Molinos, Antonio Martorell Planas, Sebastián Lladrés Capó, Juan Suau Cerdà, Gabriel Marquès Batle, Bartolomé Cañellas Tomás, Bernardo Ferrer Batle.

El mes de maig de 1945 es deixa notar una forta crisi de treball sobretot del calçat, els gestors de l'Ajuntament se'n preocupen i acorden desplaçar-se fins a Palma per parlar amb el Governador Civil. Així intenten fer millorar el racionament, ja que el poble passa fam.

6 de febrer de 1949: nou consistori

Resultats de les primeres Eleccions Municipals de la Democràcia Orgànica Franquista. A partir d'ara els elegits s'aniran rellevant cada dues eleccions i sortiran del *Tercio Familiar*, *Tercio Sindical*, *Tercio Entidades Profesionales*.

Juan Jaume March (batle), Gabriel Marquès Batle, Pedro Dupuy Perelló, Bartolomé Fiol Amengual, Bernardo Ferrer Batle, Antonio Prat Pellicer, Lorenzo Payeras Tortella, Bartolomé Oliver Estrany, Bartolomé Moragues Cifre, Juan Rubert Perelló, Alfonso Reina Bono, Sebastián Llabrés Capó, Jaume Ferrari Nicolau.

9 de febrer de 1952: nou consistori

Juan Jaume March (batle), Francisco Serra Ferrer, José Amengual Ferrer, Juan Llobera Janer, José Juan Garau, Pedro Ferrer Beltrán, Juan Munar Palou, Bernardo Ferrer Batle, Bartolomé Moragues, Juan Rubert Perelló, Lorenzo Payeras Tortella, Sebastián Llabrés Capó.

6 de maig de 1953

- El Governador Civil nomena com a nou batle Gabriel Campins Morey.

Entre els anys 1956 i 1957 hi ha importats projectes urbanístics, que a pesar de realitzar-se ara hauran d'esperar uns quants anys, són el cas del Mercat Cobert, i sobretot el projecte de la reforma Coch i Lluch .

L'abril de 1957 hi ha una crisi municipal. L'Ajuntament obre expedient per incapacitat als següents regidors: Pedro Ferrer Beltrán, Juan Reus Palou, José Amengual Ferrer, José Juan Garau. Els motius al·ludits són que no assisteixen a sis convocatòries consecutives del *pleno*. Per això perden l'acta de conseller.

2 de febrer de 1958: nou consistori

Gabriel Campins Morey (batle), Juan Llompart Salas, Abdón Amengual Pastor, Bartolomé Garau Pastor, Bartolomé Garau Fiol, Bartolomé Payeras Pieras, Bartolomé Cabrer Más, Miguel Mir Giner, Mateo Seguí Fiol, Miguel Guasp Ferrer, Miguel Garcías Truyols, Andrés París Mateu, Andrés Figuerola Valespir.

- El Sr. Marc Ferragut cedeix gratuïtament els solars per l'Escola de Formació Professional del carrer Rafael Albertí.

13 de març de 1959: el Governador Civil Plácido Álvarez de Buylla y López de Villamil nomena com a nou batle Alfonso Reina Bono. En el dia del nomenament no s'hi presenta el batle cessant Gabriel Campins, els motius foren les formes de la comunicació del cessament.

5 de febrer de 1961: nou consistori

Alfonso Reina Bono (batle), Miguel Mir Giner, Mateo Seguí, Fiol, Mguel Guasp Ferrer, Miguel García Truyol, Andrés París Mateu, Andrés Figuerola Vallespir, Antonio Fluxà Figuerola, Jorge Autonell Reig, Antonio Perelló Seguí, Andrés Munar Barceló, Juan Amer Llobera, Pedro Llobera Janer.

2 de febrer de 1964: nou consistori

Alfonso Reina Bono (batle), Pedro Llobera Janer, Antonio Fluxà Figuerola, Jorge Autonell Reig, Antonio Perelló Seguí, Andrés Munar Barceló, Juan Amer Llobera, Jaime Domenech Coll, Gabriel Tortella Mateu, Bartolomé Perelló Riera, Jaime Martínez Pujol, Sebastián Alomar Llompart, Jaime Beltrán Riera.

5 de febrer de 1967: nou consistori

Alfonso Reina Bono (batle), Gabriel Tortella Mateu, Sebastián Alomar Llompart, Jaime Beltrán Riera, Jaime Domenech Coll, Jaime

Martínez Pujol, Bartolomé Perelló Riera, Mateo Ferrer Garau, Miguel Gelabert Bissellach, Juan Gorrias Femenias, Bartolomé Tarragó Llompart, Juan Truyol Truyol, Tomàs Vaquer Bibiloni.

11 d'agost de 1969: nomenament del nou batle Antonio Fluxà Figuerola per Alfonso Reina Bono.

Els quinze darrers anys foren sense cap dubte els de més prosperitat econòmica d'Inca de tot el període franquista. La gran quantitat d'obres públiques i les reformes per engrandir la ciutat anaren paral·leles a la situació industrial. La indústria sabatera proporcionava gran quantitat de llocs de treball. Fou el moment del gran flux d'immigració peninsular.

7 de febrer de 1971: nou consistori

Antonio Fluxà Figuerola (batle), Mateo Ferrer Garau, Bartolomé Tarragó Llompart, Miguel Gelabert Bissellach, Tomàs Vaquer Bibiloni, Juan Truyol Truyol, Juan Gorrias Femenias, José Luís Romero Espinosa, Antonio Mateu Garau, Juan Morell Fortuny, Antonio Pujadas Alomar, Jaime Beltrán Riera, Pedro Ballester del Rey.

3 de febrer de 1974: nou consistori

Antonio Fluxà Figuerola (batle), José Luís Romero Espinosa, Antonio Mateu Garau, Juan Morell Fortuny, Antonio Pujadas Alomar, Jaime Beltrán Riera, Pedro Ballester del Rey, Guillermo Domenech Coll, Claudio Mora Chuitón, Pedro Sureda Munar, Lorenzo Rigo Portell, Bartolomé Alzina Fluxà, Juan Togores Codony.

6 de febrer de 1976: nou consistori

El 15 de gener passat hi va haver eleccions restringides a batle segons el Decret 3230/75. El Governador Civil i Cap Provincial del Moviment, Ramiro Pérez-Maura, va procedir al nomenament del

batle Antoni Fluxà Figuerola “per ser l’únic candidat” que es presentà a les eleccions. La resta de regidors foren: Jaime Beltran Riera, Juan Morell Fortuny Antonio Pujadas Alomar, José Luís Romero Espinosa, Antonio Mateu Garau, Pedro Balester del Rey, Guillermo Domenech Coll, Claudio Mora Chuitón. Pedro Sureda Munar, Lorenzo Rigo Portell, Juan Togores Codony, Bartolomé Alzina Fluxà.

Els darrers cinc anys de la Dictadura pràcticament no es realitzà cap millora important a la ciutat; els responsables municipals es preocuparen per posar ordre a l'Ajuntament, sobretot pel que fa referència al personal. Es realitzaren oposicions per posar fixos els eventuals i posar al dia les arque municipals. Era evident que veien arribar un canvi de govern i que la Dictadura era a la recta final.

5. RESTABLIMENT DE LA DEMOCRÀCIA

19 d'abril de 1979: 1r. consistori democràtic

Jaime Crespí Cerdà (batle), Antonio Pons Sastre, Jaime Beltrán Riera, Antonio Perelló Seguí, Pedro Sureda Munar, Juan Morell Fortuny, Juan Fluxà Fornés, Antonio Pons Beltran, José Caimari Alorda, Jaume Armengol Coll, Lorenzo Rigo Portell, Guillermo Coll Pol, Antonio Armengol Coll, Jaime Comas Rullan, Manuel Rodríguez Patiño, Pedro Mendoza Flores, Antonio Jiménez Serrano, Antonio Mestre Alorda, Ramon Figuerola Cladera, Pedro Ballester del Rey, Jaime Llompart Salvà.

27 d'agost de 1981: forta crisi municipal. El batle Jaume Crespí no aconsegueix aprovar els pressupostos i dimiteix; és nomenat com a nou batle Antoni Pons Sastre.

- **1982:** dimiteix el regidor Juan Morell Fortuny per malaltia, i el substitueix Juan Llabrés Amengual.

Eleccions municipals i nou consistori:**23 de maig de 1983**

Antoni Pons Sastre (batle), José Balaguer Vicens, Pedro Ballester del Rey, Ramon Boix Petit, Mariano Bonilla Domínguez, José Buades Beltrán, Carlos Cañellas Font, Ramon Figuerola Cladera, Juan Figuerola Figuerola, Àngel García Bonafè, Antonio Jiménez Serrano, Juan Llabrés Amengual, Tomàs Llabrés Payeras, Antonio Martorell Coll, Miguel Payeras Ferrari, Pere Raió Bennàsar, Juan Rosselló Munar, Gabriel Salas Moyà, Juan Sastre Munar, Juan José Tenorio Enseñat, Bernardo Vallori Femenias.

- 29 de març de 1984: Miguel Seguí Femenias d'Unió Mallorquina és el nou conseller per defunció de Ramon Boix Petit.

- 2 de juliol de 1985: Juan Coll Fiol, del PSOE, substitueix Juan Tenorio Enseñat.

- 29 de gener 1986: Guillem Ramon Coll, d'Unió Mallorquina, nou regidor per defunció de Tomàs Llabrés Payeras.

Eleccions municipals:**nou consistori 20 de juliol de 1987**

Antoni Pons Sastre (batle), Miguel Amer Llabrés, Jaume Armengol Coll, Bartolomé Artigues Genestra, José Balaguer Vicenç, Mariano Bonilla Dominguez, José Busquets Barrera, Carlos Cañellas Font, Joana Maria Coll Beltran, Juan Comas Mateu, Joan Figuerola Mulet, Lorenzo Fluxà Antich, Juan Fluxà Fornés, Juan Llabrés Amengual, Manuel Llompart Amer, Antonio Martorell Coll, Andrés París Mateu, Miguel Payeras Ferrari, Pedro Rotger Llabrés, Antonio Socias Riusech, Baltasar Tortella Beltran.

Eleccions municipals:**nou consistori 28 de juny de 1991**

Jaume Armengol Coll (batle), Bernat Abdon Amengual, Antoni Armengol Coll, José Balaguer Vicenç, Antoni Colomer Altimira, Joana Maria Coll Beltran, Juan Comas Mateu, Mateu Dupuy Llinas,

Pedro Ferrer Dupuy, Àngel García Bonafè, Mercedes Lara Carrasco, Manuel Llompart Amer, Pedro Mulet Homs, Bernat Munar Estrany, Rafael Quetglas Aloy, Antonio Reus Beltran, Pedro Rotger Llabrés, Bartolomé Seguí Prat, Juan Seguí.

- 24 de setembre de 1992: dimiteix Joan Comas Mateu del PSOE, i entra com a nova regidora Rosario Mateo Arqués.
- 7 d'octubre de 1993: renuncia al càrrec el regidor Bernat Munar del PSM i el substitueix Antoni Alorda Vilarrubias.
- 27 d'abril de 1994, Renuncien els regidors d'Unió Mallorquina Mateu Dupuy Llinás i Antoni Reus Beltran, ocupen els llocs vacants Gabriel Aloy Llabrés i Francisco Bujalance Rueda.

Eleccions municipals: nou consistori 17 de juny de 1995

Pere Rotger i Llabrés (batle), Antoni Alorda Vilarrubias, Sebastián Amengual Llabrés, Bernat Abdon Amengual Martorell, Antoni Armengoll Coll, Jaume Armengol Coll, Gabriel Busquets Socias, Bartolomé Cabrer Reus, José Campins Rosselló, Juan Cañellas Riera, Àngel García Bonafè, Mercedes Lara Carrasco, Carlos Lorente Escrihuela, Antonio Moreno Guillén, Andreu París Mateu, Anselmo Rodríguez de Arcos, Juana Rosselló Morales, María de los Reyes Saez Verger, Bartolomé Seguí Prat, Rafael Torres Gómez, Pedro Vilanova Bisquerra.

- 1 de febrer de 1996: pren possessió del càrrec Damià Perelló Alcover del Partit Popular, per defunció de Carlos Lorente Escrihuela.
- 16 de febrer de 1998: dimiteix Antoni Alorda Vilarrubias, del PSM, ocuparà el seu càrrec Pere Raió Bennàssar.
- 2 de juliol de 1998: dimiteix Antoni Armengol i Coll, del PSOE, i ocupa el seu lloc Francina Armengol Socias.

Eleccions municipals: nou consistori 3 de juliol de 1999

Pere Rotger i Llabrés (batle), Bartomeu Seguí Prat, Rafel Torres

Gómez, Joana Rosselló Morales, Mateu Dupuy Llinàs, Joan Rubert Maura, Carmen Lorente Gayà, Magdalena Cantarellas Llompart, José Balaguer Vicens, José Bennàssar Munar, Juan Eusebio Deus Díez, Jaume Servera Amengual, Sebastià Gamundí Andreu, Francina Armengol Socias, Andreu París Mateu, Bernardo Vallori Femenías, Concepción García Montilla, Mercedes Lara Carrasco, Antoni Alorda Vilarrubias, Francesca Vives Amer.

- 5 de maig de 2000: pren possessió del càrrec Jaume Mestre Alorda del PSOE, en substitució del Sr. Bernat Vallori Femenias.
- 15 de setembre de 2000: dimiteix Francina Armengol Socias del PSOE, i la substitueix el Sr. Luis Contreras Pino.

ALGUNES CONCLUSIONS

Amb aquest resum intent definir a grans trets la cronologia dels distints consistoris i dels períodes de la política inquera. Intent assenyalar totes les persones que han ocupat un càrrec dins de l'Ajuntament, segur que me'n deix alguna, a fi de facilitar l'enteniment dels cicles i processos. Les fonts d'investigació han estat quasi exclusivament les Actes Municipals de les Comissions Permanents i Plenàries, que varien la transparència de la informació segons el moment polític. Els diaris de l'època, sobretot els locals, són un bon referent de l'activitat municipal.

Podem treure algunes conclusions amb la síntesi realitzada. Primer, que els batles en els períodes no democràtics foren nomenats pels representants de l'Estat (governador) per "amiguisme" o per afinitat ideològica; fins i tot, en el primer terç de segle els pressupostos eren confeccionats pel Govern Civil. Durant els períodes democràtics el batle era nomenat pels consellers, però a la República, a diferència del sistema actual, que elegeix el cap de llista més votat, podien votar a qualsevol dels regidors escollits.

Un altre punt a comentar és l'oligarquia local composta pels empresaris, industrials, professions liberals, i i terratinents més importants de cada moment. S'ubicaran progressivament dins el

consistori mitjançant diverses generacions familiars: pares, fills, germans, néts, cunyats, etc . Un exemple són els Alzina, Fluxà, Beltrán, Gelabert i Armengol entre d'altres. Aquesta circumstància també té la vessant de l'endogàmia. Algunes d'aquestes famílies es mesclaran entre elles.

La ciutat d'Inca no ha estat gaire prolífica a donar polítics amb representació regional. El cas més significatiu fou el de Cristòfol Soler que arribà a President de la Comunitat Autònoma, tot i això sense haver figurat dins consistori inquer. Com a diputats regionals que hagin participat com a regidors, el primer que ens consta és Jaume Armengol i Pascual al 1909. A la dècada dels seixanta hi trobarem Alfonso Reina Bono com a Diputat Provincial; posteriorment a la dècada dels vuitanta i noranta hi haurà Andreu París, Antoni Alorda, Carlos Cañellas, Francina Armengol i Pere Rotger. Per finalitzar, i com a curiositat, podem apuntar que la persona que ha figurat com a regidor durant més anys de manera continuada fou Jaume Beltrán Riera, 19 en total, des de 1964 fins 1983.

Baltasar Perelló Carrió

BIBLIOGRAFIA

- Actes municipals de Comissió Permanent i Plenaris (A.H.M. d'Inca).
- PEÑARRÚBIA I MARQUÉS, Isabel. «*Els Partits Polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923)*» Edita el Consell Insular de Mallorca. Palma 1991.
- PEÑARRÚBIA I MARQUÉS, Isabel. «*La Restauració a Mallorca (1874 - 1923)*» Edit. Quaderns d'història Contemporànea. Palma 1997.

CORREUS I EL SEU SERVEI A INCA

INTRODUCCIÓ

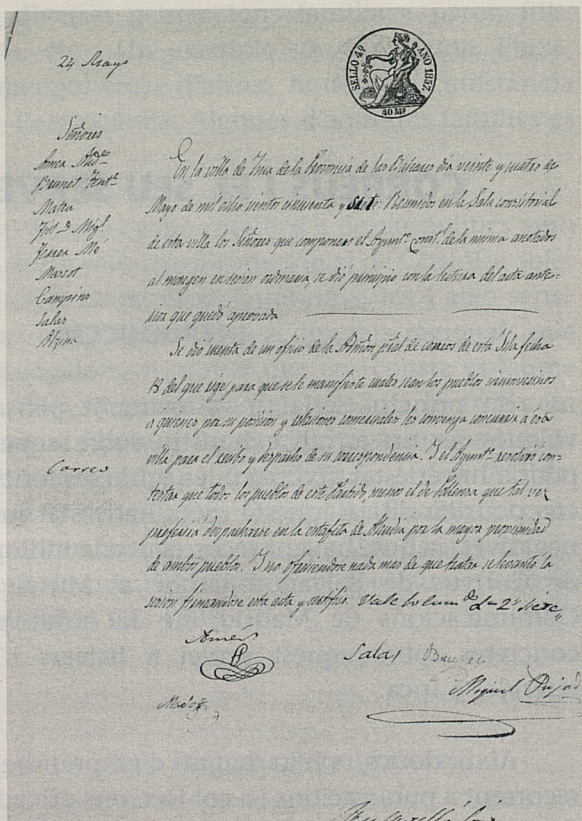
En principi seria un atreviment pensar que aquest article volgués ser un estudi exhaustiu sobre aquest tema, i tal vegada podria haver estat així; però les primeres fonts i les més segures que ens podrien dur a aquesta meta han estat impossibles i totalment negatives, ja que, havent recorregut a la millor font com és l'Oficina de Correus de Balears i també al Museu Postal del Palau de Comunicacions de Madrid, no ha estat possible trobar dades concretes sobre aquest servei a Balears i, molt menys, dades referides a Inca.

Així, doncs, s'han hagut d'emprendre uns altres viarany, recorrent a publicacions i a col·leccions privades de les quals donam detalls en l'índex bibliogràfic per poder esbossar, d'aquesta manera, com foren els primers temps d'aquest mitjà de comunicació a tot el món i també a la nostra ciutat.

Temps molt enrere tan sols transmetien ordres, notícies o peticions, les autoritats civils, militars o eclesiàstiques, mitjançant els seus propis criats, sobretot perquè la vida dels pobles era totalment sedentària i si alguns sortien del seu redol, eren ben conscients que allò suposava un acomiadament quasi total. A mesura que passava el temps la gent sentí necessitat de comunicar-se i així augmentà el trànsit de mercaderies i de persones, però es fa de forma individual i entre pobles veïns, per moltes causes (1).

Podem treure com a confirmació d'aquesta data que ja el 1516 el rei Carles I havia concertat un servei amb una família que es dedicava a aquests treballs, i que tenia muntada tota una xarxa al llarg d'Europa, amb correus establerts a França, Alemanya i Àustria; això era la família Tassó o Taxis (2). A part d'aquest servei, que podríem anomenar de gran escala i que també aquesta família se'n servia, existien arreu d'Europa persones que havien

organitzat pel seu compte, altres persones que a peu o mitjançant cavalleries feien recorreguts d'anada i de tornada, ajudant d'aquesta manera a la unió i el desenvolupament de les relacions; aquestes persones rebien el nom de "porteiedors" i a mesura que les necessitats augmentaven, també augmentava l'oferta d'aquests serveis fins a arribar a la diligència (la primera autoritzada a Espanya fou a Catalunya el 1816). Fou ja amb el progrés i la visió nova dels governs, que aquests varen emprendre noves disposicions i estructuracions dels serveis, si bé cal dir que això es feia mitjançant unes rendes. La distribució d'aquests serveis s'assignava per subhastes o bé en premi d'altres serveis, directament, si bé sempre havent de pagar les rendes de l'Estat.

1825

Don Manuel de Cervera
 Capitán primero del Rey
 moro en la Isla de Mallorca.

5 MALLORCA
 Cervera

Isla de Mallorca
 A. de Joseph
 Cuzos y Ca
 en Palma

1825
 1000

300

Les diligències sorgides a començaments del segle XIX es faran càrrec del trasllat de persones i de petits paquets, com també dels serveis de Correus ja establerts i reglats per disposicions estatals, i mitjançant tarifes normalment reglades segons la distància.

Aquí cal tornar fer menció a l'assenyalat capítol de Simón Gual, qui ens descriu la que fou pionera a Mallorca, i que assolí aquest servei al qual, amb molta visió de futur, l'Ajuntament d'Inca donà el seu suport des del primer moment.

Transcorreguts uns anys tenim notícies i mostres sobre com es feia aquest servei (3). Vegeu una mostra de carta de les emprades aquells temps on ja el correu estava reglamentat i mitjançant subhastes es trametien a la Península, i, fins i tot, als territoris llunyans de les Colònies. Aquestes cartes reben el nom de Correu Prefilatèlic, ja que va ser emprat fins a la vinguda dels segells de pagament anticipat del servei.

Aquesta forma de correu, diríem reglamentat, començà el 1728-1730; els col·leccionistes de les Balears gaudeixen de nombrosos exemplars-testimoni de sortida i tornada de correspondència, però dissortadament no tenc notícia de cap contrasenya de sortides d'Inca.

Amb aquesta introducció no es vol fer una història del correu, sinó tenir una petita idea de com funcionava el correu abans de l'organització definitiva del 1850.

Senzillament, i tal volta és allò més important, la nostra intenció és despertar la curiositat al jovent per tal que ells puguin ser els futurs filatelistes de la nostra ciutat.

BREU HISTÒRIA DEL CORREU

Són per tots coneguts els fets de la història durant el segle XIX; a pesar, però, de tots els inconvenients que suposaven tants de canvis

de govern i les seves repercussions a l'administració, no hi ha dubte que entre tots mantenien un esperit de modernització semblant al de la resta de nacions com ara França, Anglaterra i altres. Això va afectar també els correus d'Espanya, que volgué posar en marxa el mètode de pagament anticipat d'aquest servei tal com havia fet Anglaterra anys abans, i així, el 24 d'octubre de 1849 s'estableix tota la reglamentació per dur a terme aquesta innovació, que com deim havia estat creada a Gran Bretanya, i ideada per Rouland Hill, a qui en reconeixença del seu mèrit li atorgaren el títol de *Sir*.

Així, doncs, d'acord amb l'experiència ressenyada, es posa en funcionament aquesta modalitat i així la primera sèrie de segells espanyols, també com en els altres països, amb la figura del regnant; així, a Espanya, era la reina Isabel II; aquesta sèrie consta de cinc segells que foren dibuixats per Bartomeu Corominas i impresos per litografia. No cal dir que aquesta primera sèrie ha estat molt estudiada, tenint-ne en compte tots els aspectes.

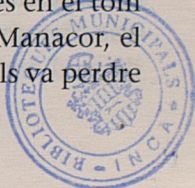
SEGELL NÚM. 1

Si bé el decret era totalment vigent, clar i de total aplicació, es veu que tenia llacunes que obligaren a dictar una nova instrucció on es declarava obligatòria l'aplicació del nou franqueig de les cartes i altres trameses postals, amb prohibició de circular aquells que no complissin aquestes normes.

Sí cal remarcar que el correu continuava essent traslladat per les diligències que recollien i lliuraven les trameses als punts assenyalats, pel servei de correus, de forma un tant improvisada i cuidada per aquelles persones que fins aleshores havien atès aquest extrem.

Confirma aquesta notícia la referida per Juan Llabrés en el tom IV pàg. 132, on fa referència al fet que la diligència de Manacor, el dia 21 de maig de 1863, passant pel torrent de Son Bordils va perdre

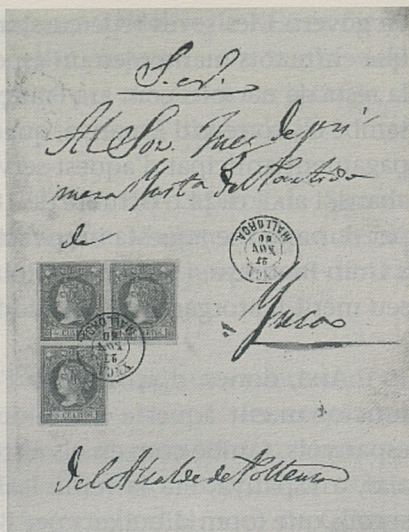
la tramesa que transportava.

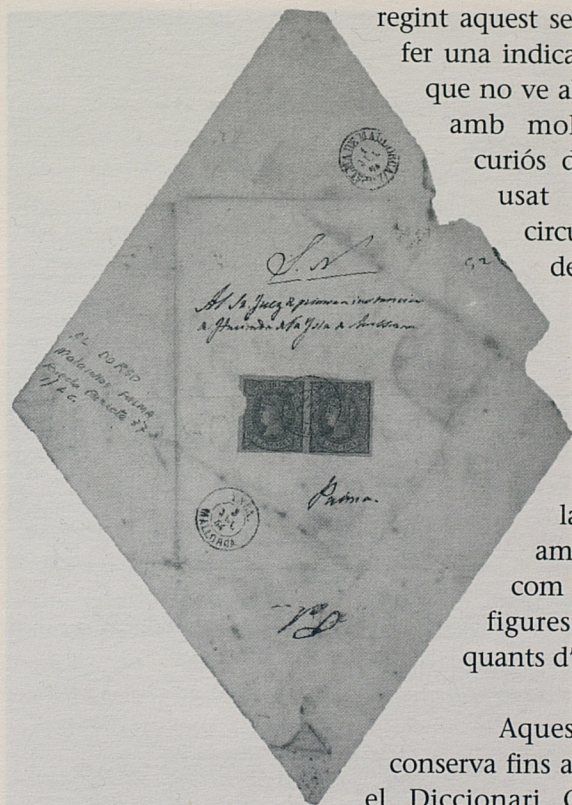
Una ROM de Governació de la qual depenia el servei de correus de data 12 de maig de 1857, planteja l'estructuració interior del repartiment a Mallorca, creant les estafetes següents: ALCÚDIA, INCA, ANDRATX, SÓLLER, MANACOR i LLUCMAJOR, i carteries a MONTUÏRI i PORRERES (4).

Aquesta notícia també queda confirmada amb l'acta del nostre ajuntament en què l'administració principal de Correus demana que se li confirmi quins seran els pobles veïnats, que per les seves relacions comercials o d'altra classe, els convingui venir a Inca per despatxar la seva correspondència, acordant contestar que tots els pobles d'aquest partit, menys el de Pollença, tal vegada els convingui més despatxar amb l'estafeta d'Alcúdia, donada la proximitat d'ambdós pobles (5).

En l'esmentat llibre d'actes del nostre ajuntament queden ressenyades les ordres ministerials rebudes, fent menció a aquesta important innovació que havia de ser cabdal per a la nostra ciutat; deixam només constància que el llibre referit al 1956 fa al·lusió en quatre ocasions a aquest servei, que no detallaré explícitament, deixant-lo per a altres estudis més exhaustius, i només faré referència a la importància que ja en aquell temps preveia la nostra ciutat en l'evolució que representava.

Al llarg de la història filatèlica, com tots vosaltres haureu vist, tots el sobres tenen el seu segell, diguem-ne anul·lats amb unes marques que s'anomenen "mata-segells", i com és natural s'han anat canviant d'acord amb determinacions manades per l'autoritat que ha vingut

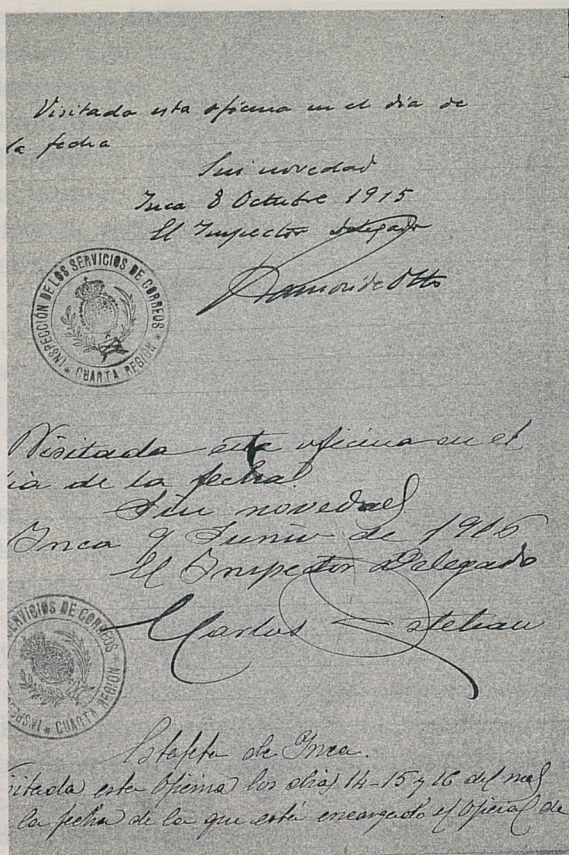

regint aquest servei. Per tant, podríem fer una indicació de totes elles, cosa que no ve al fet, però sí cal resaltar amb molta insistència el fet curiós del primer mata-segells usat a Mallorca, que era circular de doble cercle: el de l'interior tancava la data i el de l'exterior duïa el nom de la població a la part de dalt, i escrit "Mallorca" a la part baixa. La que marcava la nostra ciutat ho feia amb "Y" en comptes d'"I"; com podreu observar en les figures que mostren uns quants d'aquests exemples (6).

Aquesta característica es conserva fins a finals del 1878, ja que el Diccionari Geogràfic de Correus d'Espanya, editat el 1871 ja col·loca Inca en el lloc que li correspon a la "I" llatina, sempre usada per situar la nostra ciutat.

Normalitzat i establert el servei de Correus, arribam al 1875 on una nova i molt important innovació té com a protagonista la nostra ciutat: és la vinguda del tren; molts estudis i projectes s'anaven fent, fins que realment s'aconseguí, podem dir que seria la gran empenta industrial a ca nostra, si bé hem de dir que resultava car el seu ús; però valia la pena, ja hi haurà algú que voldrà aprofundir en aquest tema. Únicament farem referència al fet que el viatge d'anada i de tornada vàlua, en 1a classe era de 7 reals, i en 2a classe, 3 reals; això suposava un jornal d'aquell temps.

Com és sabut per tots, el tren començà les seves anades i vengudes el mes de gener de 1875, i per tramitacions oficials no es va fer contracte pel tràfic de correspondència i de mercaderies fins al 1879, ja que s'hi veu molt més segur i ràpid el seu trasllat. Tot el que fa referència al correu amb tren quedà ben clar en celebrar-se l'Exfila 2000 que es dedicà al 125è aniversari del tren Palma-Inca; article al qual us remetem, subscrit pel filatèlic Andreu Carles López i Seguí.

Tota aquesta especificació es fa com a nota informativa per a les persones, principalment el jovent, que es vulgui endinsar en el món de la filatèlia, que és la principal missió per als qui feim el treball a la nostra Associació Filatèlica d'Inca.

Ara ens acostam a principis d'aquests cent anys d'Inca ciutat, i és quan realment podem dir quatre coses prou interessants per a la història de la nostra ciutat, pel que fa al correu, com és que el consistori el dia 1 de febrer de 1910 va fer una reforma a l'edifici del Pes des Bessó, dividint en dos aquest local per establir-hi una escola en una meitat, i l'altra meitat oferir-la a Telégrafos per a una

002

administració
de Correus.

A q u e s t
oferiment fou
refusat per Felip
Oliver Oliver,
cap del despatx
de Telégrafos
d'Inca; la nota
és molt breu i
sembla influïda
per interessos
partidistes
d'aquell temps.

El 1911,
d'una llibreta
t i t u l a d a
Vicisitudes del
personal, s'inicia
aquesta estafeta,
oficina de
Correus pel
nomenat cap

d'oficina Andreu Martí Mir, traslladat des de Maó, on exercia el seu càrrec; d'aquest senyor en transcriurem després una altra nota que mostra la personalitat, bonhomia i estima que arribà a tenir a la nostra ciutat.

Continuant amb aquesta mateixa llibreta ens trobam tots els administratius que han desfilat per aquesta oficina, dels quals tan sols traurem els que des de llavors han estat cap de servei.

Direm que aquest primer cap: Andrés Martí Mir, exercí el càrrec fins al 3 de juliol de 1931; el substituí Arnau Sastre, que

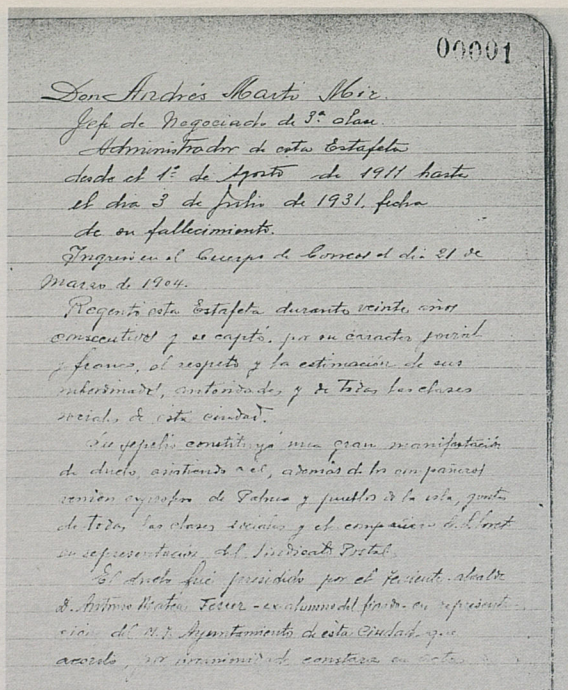
s'havia incorporat l'any 1921 arran d'una inspecció que constatà la penúria de personal que patia aquesta administració.

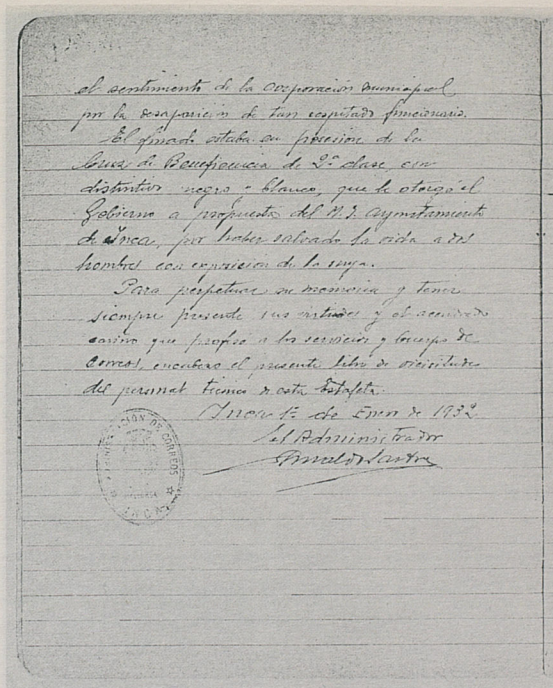
Continuà exercint el càrrec de cap d'oficina el Sr. Arnau Sastre fins al 1937 per haver estat separat del servei. Aleshores es fa càrrec de l'oficina el Sr. **Juan Jaume March** que s'havia incorporat a aquesta oficina el 1930 procedent de

Tarragona, fent-se càrrec de l'estafeta que després ja va ser considerada administració, càrrec que exercí fins al 1973 per jubilació voluntària.

A aquest el substituí **Antonio Florit Gelabert**, que tenia l'antiguitat des del 1956 i conservà el càrrec fins al febrer de 1997, càrrec que deixà també per jubilació. El proper substitut i actual cap de oficina és **Juan Villalonga** que havent ingressat el juny de 1967 a Barcelona, recorregué diferents destinacions a Mallorca, i finalment, s'incorporà a Inca.

Aquest document, molt interessant, detalla tots els que de forma interina o bé en efectivitat, han estat destinats a la nostra ciutat, tots ells, com a administratius, però sense fer cap referència al carters, pensam que és un lapsus ja que els consideram peces

importantíssimes
per al bon
funcionament
d'aquest servei.

Tant és així
que el batle, a la
sessió feta el 26 de
febrer de 1912,
segons la revista CA
NOSTRA, núm. 165,
proposà i, de fet,
s'acordà una
gratificació de 50
ptes. als carters, per
compensar-los dels 5
cèntims que tenen
dret a cobrar pel
lliurament de cada
carta.

Per resaltar que les autoritats reconeixen i valoren aquest servei, consider que val la pena transcriure una part d'una sessió del consistori en la qual es notifica que una comissió de l'Ajuntament encapçalada pel Sr. Juan Gelabert havia visitat a Madrid el president del Consell de Ministres, lliurant-li una exposició redactada en els termes següents:

"En representación del Ayuntamiento de Inca, viene a Madrid D. Juan Gelabert para gestionar de este Gobierno, que ordene a la Cia del Ferrocarril de Inca a Palma, disponga de la construcción de un coche correo, capaz de transportar diariamente 100 paquetes postales de 5 Kg, que consiste la exportación de calzado de aquella Ciudad ya que en la actualidad solo hay disponible un departamento que únicamente puede transportar unos 35 ó 40 Kg, con lo cual el Estado deja de percibir 60 ó 70 pts diarias que obtendría de estar bien dotado el servicio" (Existía un presupuesto

de correos desde hacía tres años y no se había llevado a término).

També del setmanari CA NOSTRA, núm. 169, de l'1 de gener de 1912, recollim una nota que diu que l'administrador de Correus ha facilitat les següents notes: Paquets postals sortits d'Inca el 1911: nacionals 7.983, internacionals 183, total 8.121.

Com es deia ja anteriorment, aquesta oficina fou iniciada per

Andreu Martí Mir, qui segons sembla gestionava amb molt de seny aquesta oficina, fins al punt que no tan sols en duia l'administració, sinó que també prenia part en les tasques dels seus col·laboradors, i així ho reconeix un inspector que l'any 1921 fa una informació exhaustiva de les necessitats urgents d'aquesta estafeta, i li augmenten el personal administratiu i el nombre de carters ja que fins a aquell moment tan sols eren dos.

És molt interessant aquesta inspecció perquè ve a cimentar l'extraordinària personalitat d'aquest senyor, també i es detalla el

Indicada que cuant a la mínima de costos y caballerías
resque, para efectuar el servicio mencionado y demás
expendidos ya que la Estafeta de Inca, segun la Estaci-
on del movimiento sobre todo de paquetes postales, acusa
total anual de 28553 p.p. suministrado en relacion anu-
al 1916 en 1906 segun la nota que adjunto recorre
Superioridad
Que existiendo en esta Oficina tan solo otro cartero, los
no pueden dedicarse a la carga y descarga de los
en el furgon, seria convenientemente la creacion de una
de ordenanza o en su defecto el que tal opera-
la efectuar la Compania.
Que siendo abrumador el servicio de esta Oficina
entonces con el de p.p. es tambien de importancia necesi-
el aumento en su plantilla, ya que al actual,
que con firme voluntad y deseo, no puede atender
en multiples servicios, si no dedica parte de los
de su tiempo a atender los diversos operarios,
basta a multiplicar si de absoluta necesidad pro-
la oficina de su armario, donde puede quedar
nordada del poder y ordenada debidamente, la docu-
taucion que actualmente se halla sobre el tal.
ver de mas sillas o banco para el estibador.
afuente visto alguna trabadura al pie de las armerias

003

Se certifiadas que los carteros consiguen en sus libretos de recibidos para cubrir deudas en comandas y cumplir el resguardo de proveer y evitar equivocaciones y errata en dichos libretos y que al recoger las fincas, sean estas de los destinatarios a quienes sepan dirigidos los efectos en forma de proveer y resguardo de 57 del Regl.º y siempre que ~~expedidos~~ no hayan autorizado a otra persona debidamente.

Queso. Recien las operaciones de balance desde 1.º Enero al día 14 actual resultan: Finales sin cargo de 24,354,63 pnt y a la data y en saldo de 709 pnt 13 cent. = 120870.

Sobre efectos queda un remanente en este día 14 de 25,1158 = de 26,263 = de 25,253 = de 25,558 = de 1 pnt, 5 = provee de 4314,5 pnt y en metálico 509 pnt en total 522,35 pnt igual al cargo de 1.º febrero.

Caja postal. De las operaciones efectuadas balance desde 12 de mayo 1916 al 16 de febrero 1918 resultan que el día 16 de febrero sin cargo de 50514,53 pnt igual a la data con inclusión en dichos operaciones de 352 pnt en caja como correspondiente a la remesa actual del 12 al 18.

Responde a efectos queda en este día 16 un remanente de: 1960 allos de 25 = 583 de 1 pnt = 543 de 2 = 507 de 5 = 476 de 10 = 224 de 20 = 35 de 100 pnt por valor de 1704,2 pnt.

Balance de la Sociedad Benéfica: Un remanente en fecha 15 de 21,500 = 2,300 = 25,289 = 216,285 = 256 = 220,124 = 25,112 = 235,124,

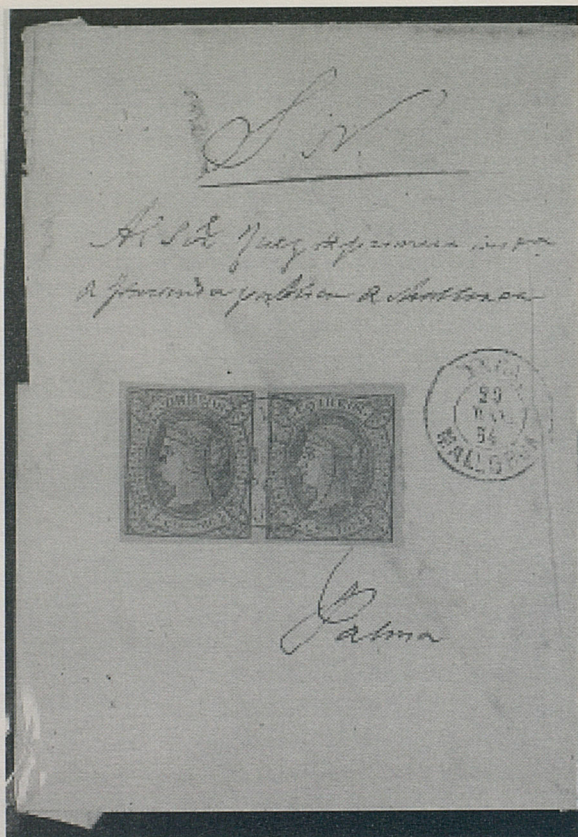
nombrós treball que es realitzava a Inca (tal vegada no serà possible incloure aquesta per falta d'espai però ho consideram molt important per a l'estudi que feim de Correus a Inca) (7).

Com ja hem dit abans, Andreu Martí Mir fou un personatge prou estimat i valorat per tot el poble, com descriu el seu company d'oficina i

successor seu, com a cap d'aquesta, quan al registre de personal fa una nota cronològica ressaltant l'estimació que li tenien totes les classes socials, comparegueren totes les autoritats i companys de tots els pobles del districte i constà en acta de la corporació municipal aquest sentiment.

Era posseïdor de la Medalla de Beneficència de 2a classe, atorgada pel Govern, per haver salvat la vida a dos obrers d'Inca amb exposició de la seva pròpia (8).

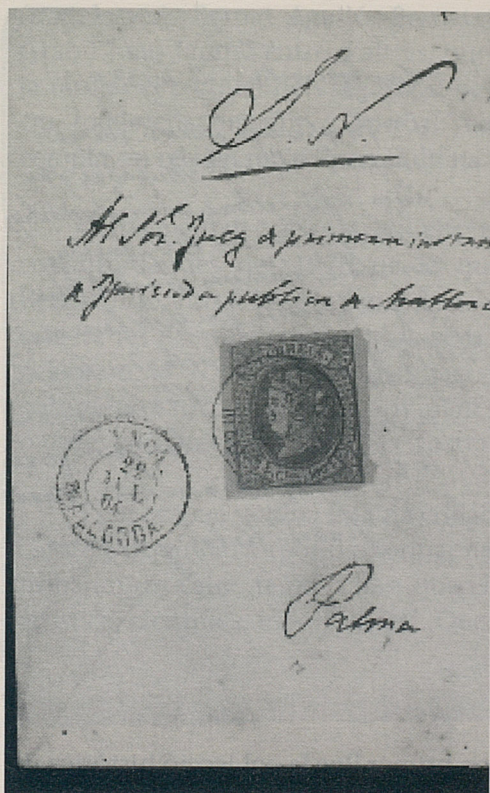
Ja el 1967 veim un estudi fet de dades d'horaris dels diferents serveis de matí i horabaixa en el qual descriuen que l'oficina està composta per: 3 tècnics, l'executiu, 8 carters urbans i 2 subalterns. En aquell temps l'oficina estava situada al C/ del Bisbe Llompart, n. 56, lloc on s'havia traslladat al 1934. També ens diu que l'oficina ocupa un espai de 150 m i que existeixen 7 bústies als estancs i 3 a la via pública.

El correu es despatxa i es rep dels ambulants, dels trens de Palma a Artà i del de Palma a Sa Pobla, tant d'anada com de tornada, i que el repartiment es fa a partir de les 10 hores i de les 16:30 hores.

Els pobles que enllacen amb la nostra oficina son: **Búger, Caimari, Campanet, Escorca, Jornets, Mancor i Selva.** Aquest estudi assenyala també que Inca té 116.165 habitants, 5.272 habitatges i la llargària dels carrers sumen 1.530 metres.

Ja que com deim, es tracta tan sols de donar notícies, contrastades i documentades, no volem ampliar més detalls, sinó

solament fer un seguiment del que ha estat el servei de Correus a la nostra ciutat, cal dir que com per tot arreu, han tingut els seus contrapunts, reivindicacions, censures, etc., però això ja seria ficar-nos en temes que són propis d'altres estudis. Únicament cal dir que d'aquest aspecte darrer, les censures, són molt cercades als sobres, els quals durant uns anys duïen aquestes contrasenyes, perquè assenyalen una època de la nostra història.

A partir de 1950 només podem dir que els segells han proliferat més

com un negoci de les arqués estatals, i que precisament el servei de Correus no ha tingut mai en compte els col·leccionistes, ja que ha posat en pràctica recursos que han fet reduir el servei del segell que fou creat per fer circular les cartes i altres trameses postals; així vérem com s'autoritza ven les màquines franquejadors, els comptadors per fer la liquidació directa a les administracions i finalment les etiquetes adhesives segons el pes de l'objecte a franquejar, si bé les emissions que continuen sortint són cada vegada menys usats per a la finalitat per a la qual foren creats.

COL·LECCIONISME FILATÈLIC

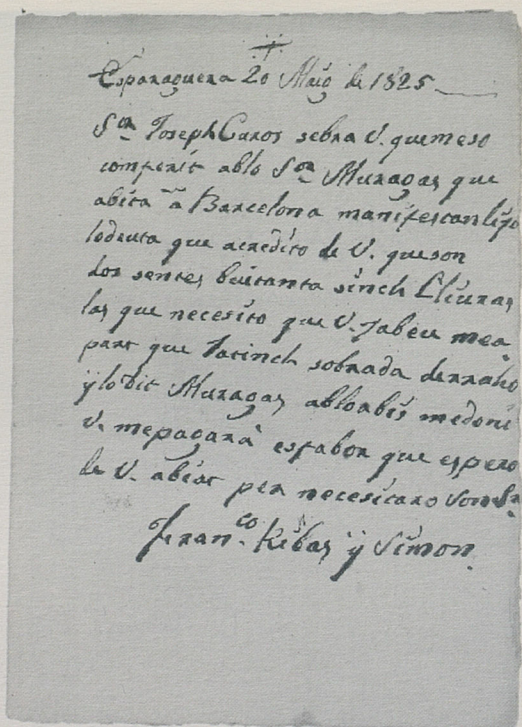
Al llarg de la història del correu i des que diferents nacions

posaren en pràctica el pagament previ del servei, és a dir, la posada en marxa del segell, sorgiren persones curioses que, per motius històrics, començaren a arreplegar o intercanviar-se segells, d'un punt a l'altre de les nacions. Però és a finals de 1800, entre el 1895 i el 1905 quan apareixen segells commemoratius, quan creix la curiositat dels col·leccionistes, ja que cada un d'ells veu les possibilitats de fer un seguiment dels seus temes preferits, i a partir de llavors sempre se sol

veure els col·leccionistes fent en primer lloc la col·lecció històrica del seu país i una col·lecció temàtica d'allò que té les seves preferències, siguin esports, animals, flora, pintura, etc.

A Mallorca tenim grans col·leccions temàtiques, que estudien diferents formes de veure la filatèlia, tenim medalles d'or, plata i vermells que ens fan sentir orgullosos. No n'assenyalarem cap perquè seria llarga la llista; únicament farem menció d'un inquer, encara que resideix a Palma, medalla d'or del tema: futbol, és **Juan Miquel Llompart**.

Pel que fa a Inca, sempre hi ha hagut col·leccions de certa categoria, algunes de les quals s'han perdut per manca de seguidors i d'altres són continuades fins a l'actualitat. Així, sabem que cap als anys quaranta existien distints senyors com Jaime Prats

Exparaguaya 20 Mayo 1825
 Sr. Joseph Canos sebra el quemese
 compenit ablo Sr. Muragay que
 abita a Barcelona manifestanlo
 loderia que acedero de U. queson
 los senes buentanta sinch Lluar
 las que necesito que U. faben mea
 para que facin sobrada de nado
 y lo de Muragay ablabi medoni
 U. meparaxa espabo que espero
 la U. abiar para necesito sobrada
 Juan. Ribas y Simon.

(matalasser), Bernat Aguiló, Bernat Coll, Llorenç Alomar, Miquel Grau i Juan Jaume entre d'altres, que em sap greu no recordar, que ja tenien el corquet dels segells, si bé la seva manera de col·leccionar era totalment diferent a l'actual; tampoc els mitjans amb què comptaven oferien moltes possibilitats.

Actualment i gràcies a aquells pioners tenim una associació constituïda des del 1978 de la qual fou primer president Pep Bernardino, fins a la seva mort, i a la qual donà bona empenta, cosa que ha fet possible continuar la seva tasca fins a l'actualitat en què celebrem la XXII exposició, quasi totes amb mata-segell oficial commemoratiu, i que cada any hem dedicat a un tema, personatge o esdeveniment singular de la nostra ciutat.

I per acabar, voldria fer una cridada als joves inquiets de la nostra ciutat, perquè s'incorporin a formar part del nostre grup; segur que hi trobaran un caire, tema o idea que els farà engrescar-se a la filatèlia artística, científica, esportiva, etc. Quedau des d'ara convidats.

Pep Coll Terrasa

President de l'Associació Filatèlica Inca.

TAULA DE PUNTS D'ATENCIÓ

- (1) Peu de plana "Històries antigues d'Inca" capítol **La diligència** de Simón Gual Truyols.
- (2) Targeta màxima figura dels Tasso o Taxis amb el segell 2951 editat al 1985.
- (3) Carta prefilatèlica amb el distintiu MALLORCA en vermell
- (4) Peu de plana BOP.
- (5) Acta de l'Ajuntament d'Inca.
- (6) Segells i mata-segells YNCA.
- (7) Acta inspecció.
- (8) Nota necrològica.

Finalment, el meu agraïment a Gabriel Pieras (cronista d'Inca) i a Antoni Mateu (filatèlic) per la seva col·laboració.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

Simó Gual Truyols	<i>Històries antigues d'Inca</i>
Juan Llabrés Pascual	<i>Notícies i relacions històriques de Mallorca</i> , toms 3 i 4
Antoni Mateu Garau	Col·lecció <i>Ca Nostra</i> , revista setmanal ed. 1909 – 1914.
Arxiu particular Correus Inca	Quaderns d'apunts de 1911
Arxiu Municipal d'Inca	B.O. de la província.
Arxiu Municipal d'Inca	Llibre d'Actes anys 1856 , 1857 i 1911 – 1914.

Agraïm a tots els anomenats, la seva col·laboració i grata acollida a les meves peticions.

UN SEGLE DE TOPONÍMIA URBANA D'INCA

La Toponímia, com molt bé ens ho explica Enric Moreu-Rey, a la seva obra *Els nostres noms de lloc* (Editorial Moll 1982. Col·lecció Els treballs i els dies), és una branca de l'Onomàstica (la ciència que té per objecte l'estudi dels noms propis) i que ens dóna a conèixer els noms de lloc. La Toponímia és, per tant, la ciència que té per objecte l'estudi dels noms propis referits a noms geogràfics, com espais habitats, noms de països, comarques i, a la mateixa vegada, aglomeracions urbanes o rurals com ciutats, viles, pobles i llogarets. També es poden fer subdivisions d'aquestes aglomeracions humanes i tendrem l'estudi de barris, carrers i places. Aquesta darrera definició és la que interessa en aquest estudi.

Els noms de les zones habitades, els carrers, els carrerons i les places en el present treball, han estat sempre manyuclats, canviats, posats i llevats segons els moments socials, polítics o religiosos. Cada situació ha creat uns noms i n'ha retirat d'altres, i com més lluny ens feiem del present, més canvis es produeixen. Des de molt antic, l'home ha de situar el seu habitatge donant nom al carrer on viu, si es tracta d'una zona urbana, i un altre si viu a la part forana del poble. En alguns llocs, aquest noms són els que ja hi havia abans de la conquesta de Mallorca per Jaume I, després en van naixent de nous i surten de lleus circumstàncies. La gent habita vora l'església, darrer l'hospital, junt a la casa de mestre Llorenç o vora el mercat, per exemple. Quan els pobles agafen forma, a més dels noms antics que ja hi havia, en van sorgint de novells i es reparteixen en illetes o conjunts de cases voltades de carrer. A aquestes illetes, ja sorgides dins els segle XIII i amb durada

llarguíssima, també se'ls posa un nom identificatiu. Hi ha a Inca noms d'illetes tan significatives com *Illeta de Mn. Josep Pascual, apotecari; illeta de la Rectoria; illeta de l'Escrivania del senyor Rei; illeta de mestre Miquel Galí; del Born; del celler del Rei; de la cort del senyor Rei, etc.*

Encara a la *Matrícula de los parroquians de Inca per los anys 1835-1841*, surten els noms de les illetes d'Inca. Han anat canviant molt. Han canviat a mesura que els seus habitants importants també han canviat. N'hi ha de tan saboroses com les illetes: *De la Sala, del taller del racó, den Violí, d'en Marió, del pou d'en Lluc, del molí d'en Galí, de son Nét, d'en Cortí, d'en Simó Alzina, de l'Hostal vell, etc.*

La documentació del segle XVI i a alguna d'abans, ja dóna a conèixer noms de carrers. Citem, entre altres: *el dels Marxandos, del Call, del Mercat dels Bous, de Varella, de la Mostra, del Bordellet, de na Ferrilla, del Cep, de na Frare, de la Carneceria, del Born, de les Coves, de Martí Metge...* Del segle XVII podem destacar: *de la Travessa, d'en Company, d'en Dureta, de l'Oca, de la Fira de les dones, de la Font Coberta, dels Hostals Vells, del celler d'en Campins, d'en Vaxili, del Lladoner, etc.*

A l'any 1860, la reina Isabel II mana que es retolin els carrers. Després de tres anys de feina Inca té els carrers amb el nom gravat damunt una rajola, a la banda dreta de l'entrada i de la sortida. D'aquells noms primaris encara avui en conservam molts, per no dir tots.

Inca és nomenada ciutat l'any 1900. També aquest any, com en altres, es fa un padró de veïns. La nova ciutat està dividida en quatre quaters: el 1r és el de les Monges, el 2n de Sant Domingo, el 3r de Sant Francesc i el 4t de l'Església Parroquial.

En el de *Las Monjas* hi ha tres places, una barriada i els carrers següents:

Places:

- Mayor
- De la Yglesia
- Del Oriente

Barriada de los Molinos

Carrers:

- Mayor
- De la Sirena
- De Alcudia
- De los Lavaderos
- De Lluc
- De Coc
- De Mairata
- De Mayola
- De la Fuente
- De la Pureza
- De la Tapia
- De les Cuevas
- De Martín Médico

- De Levante
- De la Roca
- De la Soledad
- Del Jardín
- De la Gloria
- De Palmer
- De Mesones
- De Rubí
- De Morey
- De los Pelaires
- Del Misterio
- De Vidal

En el 2n quarter, o de *Santo Domingo*, hi ha una plaça i la resta, carrers

Plaça:

De San Domingo

Carrers:

- De Sant Bartolomé
- Del Huerto
- De la Corona
- Del Rey
- Del Pozo de Lluch
- De Sagrera
- De San Antonio
- De Jover
- De Dureta
- Del Cepo
- De Serra
- De Queto

- De Biniamar
- De Lloseta
- De Poniente
- De Trobat
- De Santo Domingo
- De las Algarrobas
- De Coll

El quarter 3r, de *San Francisco*, conté dues places i la resta, carrers

Places:

Del Mercado

De San Francisco

Carrers:

- Del Comercio
- Del pozo de Morro
- De Cometas
- De Pasajeros
- De Mallorca
- De los Malferits
- De la Torreta
- De Ramón Llull

- Del Ángel
- Del Capitán
- De Salord
- De Muntanera
- De la Cruz
- Del Recreo
- De la Esperanza
- De Pons
- Del Torrente
- Del Triquete
- De la Murta
- De la Paz
- De Corró
- De la Perla

El quarter de *La Yglesia Parroquial*, el 4rt, conté tres places i un extens carrer:

Places:

De la Virgen

Del Órgano

Del Sol

Carrers:

- De la Estrella
- De Sant Francisco
- Del Viento
- Del Call
- De la Virtud
- De Valella
- De Net
- De Belén
- De la Luna
- Del Barco
- De Sineu
- Del Paraíso
- De la Rosa
- De la Salud
- De Alfareros
- De la Oca
- Del Olmo
- De Ferrilla
- Del Borne
- De la Feria
- Del Agua
- De Jesús
- De la Campana
- De la Muestra
- Del Alba
- Del Norte
- Del Rosario
- De la Fortuna
- De los Ángeles
- De Bruy
- Del Pez

Total carrers i places: 106

Des d'aquesta data de 1900 a 1935, es comprova com el número de carrers va en augment (a 1935 hi ha 27 carrers més) i que la II República ha canviat uns quants noms. El carrer *Comercio* quedarà convertit en *14 de Abril*. La *plaza del Mercado*, serà a partir d'aquests anys, el carrer de *Jaume Armengol*. El bocí de carrer, que forma placeta, entre els dos trams de *Bisbe Llompart*, serà durant uns cinc anys *plaza de Castelar*. L'antic carrer del *Rei*, serà a partir d'aquest moment, el de *Fermín i Galán*. El de *La Corona*, serà durant aquests anys, *García Hernández*. La *plaza Mayor*, serà retolada amb el nom de *plaza de la República*. El carrer *Nou* serà uns anys, *calle de Nicolás Salmerón*. La *plaza de los Ganados*, durà el nom de *plaza de la Libertad*.

Per tot allò citat al paràgraf anterior, canvis i augment, el carrerer d'Inca a 1935 és molt interessant. Està escrit en llengua castellana i algun d'ells, retolat en català.

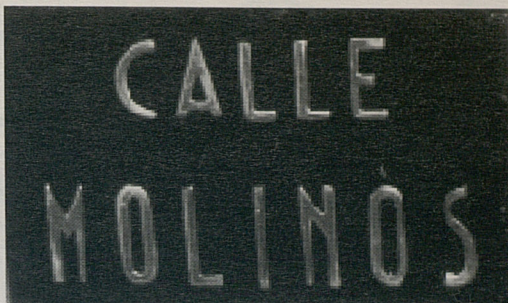
Carrerer de 1935

- 14 de abril
- Agua
- Alcudia
- Alfareros
- Algarrobas
- Almogávares
- Ángel (Plaza del)
- Ángeles
- Antonio Fluxá
- Antonio Maura
- Artá
- Auxiliar
- Barco
- Belén
- Bernardo salas
- Biniamar
- Borne
- Bruy

- Cala San Vicente
- Call
- Campana
- Castelar (Plaza de)
- Cepo
- Chopín
- Coch
- Corró
- Costa y Llobera
- Cruz
- Cuartel

- Cuevas
- Delante
- Dureta
- Edisón
- Estrella
- Feria
- Fermín Galán
- Ferrilla
- Fonteta
- Formentor
- Fortuna
- Fuente
- Fuente (Plaza de la)
- García Hernández
- General Luque
- Glòria
- Gran Vía
- Huerto
- Iglesia (Plaza de la)
- Industria
- Isaac Peral
- Jaime Armengol
- Jardín
- Jesús
- Jocs
- Jordi Sand
- Jover
- Juan Alcover
- Lavaderos
- Levante
- Lloseta
- Lluch
- Luna
- Malferits
- Mancor
- Marconi

- Martín Médico
- Mayor
- Mayrata
- Mercancias
- Mesones
- Misterio
- Molinos
- Monjas
- Muestra
- Muntanera
- Murta
- Nicolás Salmerón
- Obispo Llompart
- Oca
- Olmo
- Órgano (Plaza del)
- Oriente (Plaza de)
- Palmer
- Paraiso
- Pelaires
- Pérez Galdós
- Perla
- Pez
- Pi y Margall
- Poniente
- Pons
- Pozo Lluch

- Pureza
- Queto
- Rafael Albertí
- Ramón Llull
- Recreo
- República (Plaza de la)
- Roca
- Rosa
- Rosario
- Rubí
- Sagreras
- Salord
- Salud
- San Antonio
- San Bartolomé
- San Francisco
- Santiago Rusiñol
- Santo Domingo
- Santo Domingo (Plaza de)
- Serra
- Sineu
- Sirena
- Sol
- Sol (Plaza del)
- Soledad
- Son Net
- Subida estación
- Tapia
- Teatro
- Torrente
- Torreta
- Travesía Lloseta
- Triquete
- Trobat
- Valedla
- Vidal
- Viento
- Virgen (Plaza de la)

Aquesta plaça també dugué el nom de Lorenzo Bisbal.

- Virtud

Total places i carrers: 130

El franquisme, iniciat el juliol de 1936, també canvia alguns noms. El *Carrer Nou*, que durant la República era el carrer de *Nicolás Salmerón*, passa a ser *Alcázar de Toledo*. El carrer *14 de Abril*, abans *Comercio*, és retolat amb el nom de *Juan Seguí*. Un altre carrer canviat de nom és el que duia el nom de *Fermín i Galán* que retorna a l'antic, *del Rei*. Igualment passa amb el nom de *García Hernández* que torna a ser *de la Corona*. La *plaza de la Libertat*, agafa el nom de *plaza de José Antonio*. La *plaza de la República*, serà la *plaza España*. El carrer de *La Murta* serà *Francisco Navarro*. El carrer de *Lloseta* passarà a ser de *Calvo Sotelo*. El de les *garroves* serà, en honor a Eva Duarte de Perón que envia blat a Espanya, *calle Argentina*. L'antiquíssim carrer de *Les coves*, es dedicarà als *Alfêreces Esquívias*. El nom de *García Morato* substituirà el nom de *Jordi Sand*. El carrer *Major*, passarà a ser *General Franco*. Desapareixerà la *plaza del Sol* que serà a partir del moment, *General Mola*. La *calle de Alcudia* agafarà el nom de *General Goded*... Surten carrers amb noms típics franquistes com *plaza del general Sanjurjo*, *Héroes del Baleares*, *Teniente Llobera*, *Teniente Oliver*, *Navas de Tolosa*, *Lepanto*, *Trafalgar*, *Capitán Cortés*, *El Cid Campeador*, *Bailén*, *Belchite*, *Numancia*, *Pelayo*, *Dos de Mayo*, *Covadonga*, etc. El cas del carrer *Dels Jocs* és curiós: per unes dies fou *calle de Juan Ramis*.

La Democràcia retorna vells noms. Desapareixen aquells que són imposats, i que també no són populars, pensem amb el carrer *Major* que sempre fou això, major! Recobram allò que havíem perdut durant quasi quaranta anys i gaudim de noms com *Comerç*, *Murta*, *Garroves*, *Hostals*, etc. Avui, any 2000, està més o manco molt ben estructurat i amb unes denominacions males de moure. Males de moure perquè estan raonades i tenen credibilitat. Les grafies s'han normalitzat i s'ha consensuat cada nom. La llengua catalana és senyora dels nostres rètols.

Avui, any 2000, celebració d'**Inca 100 anys ciutat**, el carrerer és ampli i desmesuradament gros. Inca ha sofert un creixement fort. Les barriades de *Crist Rei*, *el Blanquer*, *So n'Amonda*, *Sant Francesc*, *el Blanquer*... són barriades amb una entitat pròpia que

els dona caràcter. Aquella població que viu arredossada dins 106 carrers, avui s'ha convertida en una ciutat de 313 carrers, places, avingudes, rondes, etc. Un augment seriós. A continuació transcriuré el carrer actual amb els canvis realitzats els darrers anys i amb la connivència de tothom.

Carrerer de l'any 2000

- Aigua
- Alcúdia (avinguda)
- Almogàvers
- Àngel (plaça)
- Anselm Turmeda (Abans Navas de Tolosa)

- Antoni Bestard
- Antoni Fluxà
- Antoni Maria Alcover
- Antoni Maura (avinguda)
- Antoni Rubí
- Antoni Torrandell
- Arles
- Artà
- Ausiàs March
- Balanguera
- Balmes
- Baltasar Tortella
- Barco
- Bartomeu Coc
- Bartomeu Far
- Bartomeu Rosselló-Porcel
- Benhabet
- Berenguer d'Anoia
- Bernat Metge

- Bestiar (plaça)
- Betlem
- Biniamar
- Binissalem
- Bisbe Cima
- Bisbe Llompart
- Bisbe Morro
- Blanquer (plaça)
- Blanquerna
- Bonanat Massanet
- Born
- Boters
- Búger
- Cabrera
- Cabrit i Bassa
- Caimari
- Cala de sant Vicenç
- Califòrnia
- Call
- Campana
- Campanet
- Ca'n Català
- Ca'n Dureta
- Ca'n Raió
- Ca'n Valella
- Ca'n Vidal
- Canaleta
- Canonge Alzina
- Canonge Payeras
- Canonge Quetglas
- Canonge Sebastià Garcías
- Canonges Garau
- Capellers
- Cardenal Cisneros
- Carritxera
- Castell de Bellever
- Cervantes
- Ciutadella
- Ciutat de Lompoc (plaça)
- Coll
- Colom, Gran Via
- Comerç
- Consell
- Corona d'Aragó
- Corró
- Costa i Llobera
- Costitx
- Coves
- Creu
- Crist Rei
- Chopin
- Dragonera
- Edison
- Eivissa
- Enmet Arraïm
- Escorca
- Escorxador
- Espanya (plaça)
- Estrella
- Europa
- Felip II
- Ferrers
- Ferrilla
- Fira
- Fleming
- Foners
- Font
- Font Vella (plaça)
- Fonteta
- Fomentera
- Formentor
- Fortuna

- Fra Antoni Reure
- Fra Antoni Torrens
- Fra Bernat Burdils
- Fra Jeroni Planes
- Fra Juníper Serra
- Fra Marià Payeras
- Fra Miquel Colom (glorieta)
- Fra Pere Joan Cerdà
- Fra Rafel Serra
- Francesc de Borja Moll
- Fusters
- Gabriel Alomar
- Gabriel Buades
- Garroves
- Gaspar Oms
- General Luque (avinguda)
- General Rodríguez
- General Weyler
- Germà Benildo
- Germanies (avinguda)
- Gerrers
- Glòria
- Glosadors
- Gorg Blau
- Goya
- Grifó
- Hostals
- Illes Balears (plaça)
- Jardí
- Jaume Abertí
- Jaume Armengol
- Jaume I
- Jaume II
- Jaume III
- Jaume Nicolau
- Jaume Salord
- Jaume Vidal Alcover

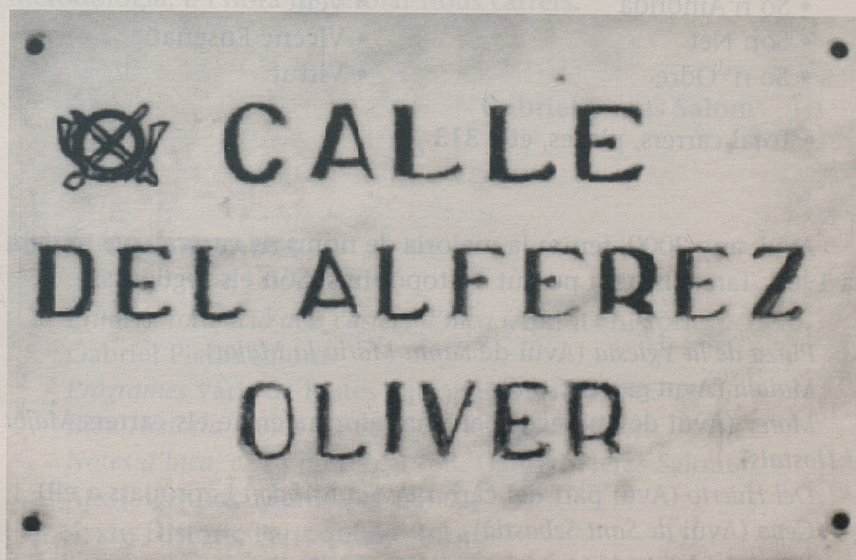

- Jeroni Berard
- Jesús
- Joan Alcover
- Joan Baptista de La Salle
- Joan Crespí
- Joan Daurer
- Joan Fuster
- Joan Miró
- Joanot Colom
- Jocs
- Joglars
- Josep Balaguer
- Josep Barberí
- Josep M. Llompart
- Josep M. Sert

- Jover
- Juan de Austria
- Judà de Mosconi
- La Constància
- La Justícia
- Llebeig (passatge)
- Lledoner (plaça)
- Llevant
- Llibertat (plaça)
- Llorenç Mª Duran
- Llorenç Riber
- Llorenç Villalonga
- Lloseta
- Llubí
- Lluc (avinguda)

- Lluna
- Mairata
- Major
- Malferits
- Mallorca (plaça)
- Mancor
- Mandrava
- Maó
- Marc Ferragut
- Marconi
- Mare de Déu de L'Esperança
- Mare de Déu de Gràcia
- Mare de Déu de Lluc (plaça)
- Mare de Déu de Montserrat
- Maria Antònia Salvà
- Marjades
- Martí Metge
- Mateu Llopis
- Maditerrània (plaça)
- Menestrals
- Menorca
- Mercaderies
- Mitjorn (ronda)
- Miquel Àngel
- Miquel Beltrán
- Miquel Bisellach
- Miquel dels Sants Oliver
- Miquel Duran
- Miquel Mir
- Miquel Servet
- Misteri
- Molins
- Monges
- Moscari
- Mossèn Andreu Caimari
- Mossèn Bernat Salas
- Mossèn Joan Coli
- Mostassaf
- Mostra
- Muntanera
- Murillo
- Muro
- Murta
- Nord (passatge)
- Nou
- Oest (passatge)
- Om
- Olivera (plaça)
- Orgue (plaça)
- Orient (plaça)
- Pagesos
- Palmer
- Paradís
- Paraires
- Pau
- Pau Casesnoves
- Peix
- Pere de Sant Joan
- Pere Terrenchs
- Pérez Galdós
- Perla
- Perriloi (passatge)
- Pius X
- Pius XII
- Pla (avinguda)
- Pobladors (plaça)
- Pollença
- Ponent
- Pons

- Pota del rei
- Pou d'en Lluc
- Primer de Maig (plaça)
- Puig de Massanella
- Puresa
- Quarter
- Quartera (plaça)
- Queto
- Rafel Albertí
- Raiguer (avinguda)
- Ramon Desbrull
- Ramon Llull
- Ramon Munaner
- Ramon i Cajal
- Rector Raió
- Rei
- Rei Sanç
- Reis Catòlics (avinguda)
- Rentadors
- Roca
- Rosa
- Roser
- Ruben Dario
- Sa Calobra
- Sa Muntanyeta
- Sa Pobla
- Sabaters
- Sagrera
- Salut
- Salvador Espriu
- Salvador Gamés
- Sant Abdon
- Sant Alonso Rodríguez
- Sant Antoni
- Sant Bartomeu
- Sant Domingo
- Sant Domingo (plaça)
- Sant Francesc

- Sant Miquel
- Sant Sebastià
- Sant Senén
- Sant Vicenç de Paül
- Santa Catalina Tomàs
- Santa Magdalena
- Santa Maria la Major (plaça)
- Santa Teresa
- Santiago Rusiñol
- Sastres
- Selva
- Selleters
- Serral (parc)
- Ses Roquetes (plaça)
- Sindicat Forà
- Sirena
- Sol
- Soletat
- So n'Amonda
- Son Nèt
- So n' Odre
- Sor Clara Andreu
- Sorolla
- Sulpicia Galieni
- Sud (passatge)
- Talaiot
- Teatre
- Teixidors
- Terrers
- Teulers
- Tirant lo Blanc
- Tomir
- Torrent de ca'n Tabou
- Torreta
- Tramuntana (ronda)
- Tren (avinguda)
- Triquet
- Trobadors
- Trobat
- Velàzquez
- Vent
- Vicenç Enseñat
- Virtut

- Total carrers, places, etc: 313

Avui, any 2000, tenim la majoria de noms de carrers que teníem a 1900. Tan sols hem perdut 16 topònims. Són els següents:

Plaza de la Yglesia (Avui de *Santa Maria la Major*).

Maiola (Avui carrer *Grifó*).

Morey (Avui desaparegut per una reforma entre els carrers *Major* i *Hostals*).

Del Huerto (Avui part del carrer de *Sant Abdon* i apropats a ell)

Cepo (Avui de *Sant Sebastià*)

Plaza del Mercado (Avui *Jaume Armengol*)

Pozo de Morro (Avui Bisbe Llompart)

Cometas (Avui Antoni Fluxà)

De la Esperanza (Avui desaparegut. Passava per dins el convent dels Franciscans i connectava el carrer *del Vent* amb l'antic camí de Sineu)

Del Capitán (Avui de So n'Odre)

Plaza del Sol (Avui Miquel Duran)

Del Recreo (Avui Miquel Mir)

Del Alba (Avui desaparegut. Connectava els carrers de *Sa Mostra* i *Jesús*)

De la Fortuna (Desaparegut per la reforma de la plaça de *Sta. Maria la Major*)

De Bruy (Avui Miquel Duran i de la Pau)

De la Oca (Avui del Rector Raió).

També cal dir que, aquests darrers anys, s'ha recuperat l'antiga grafia de molts de rètols i que tots estan en la nostra llengua. Una tasca que s'ha duit a terme durant aquests vint-i-cinc anys de Democràcia. També hi ha unes bones bases, i una millor metodologia, a l'hora de retolar nous carrers.

Gabriel Pieras Salom

FONTS CONSULTADES

- *Primera rotulació dels carrers d'Inca* (Apunts històrics). 1990. Gabriel Pieras Salom.
- *Programes varis de Festes Patronals i Dijous Bo*.
- *Breu Història d'Inca*. 1986. Gabriel Pieras Salom.
- *Notes d'Inca, coses nostres*. 1988. Gabriel Pieras Salom.
- Arxiu Històric Municipal d'Inca.
- Arxiu Històric Parroquial d'Inca.

INCA: CENT ANYS DE VIDA ESPORTIVA

Les estadístiques demostren que Inca és una ciutat que, des de sempre, s'ha caracteritzat i continua caracteritzant-se per una intensa activitat esportiva en les més diverses disciplines.

Els orígens de l'esport a Inca es poden situar a finals de 1897, tot i que l'auge i esplendor varen tenir com a punt de partida el 1903.

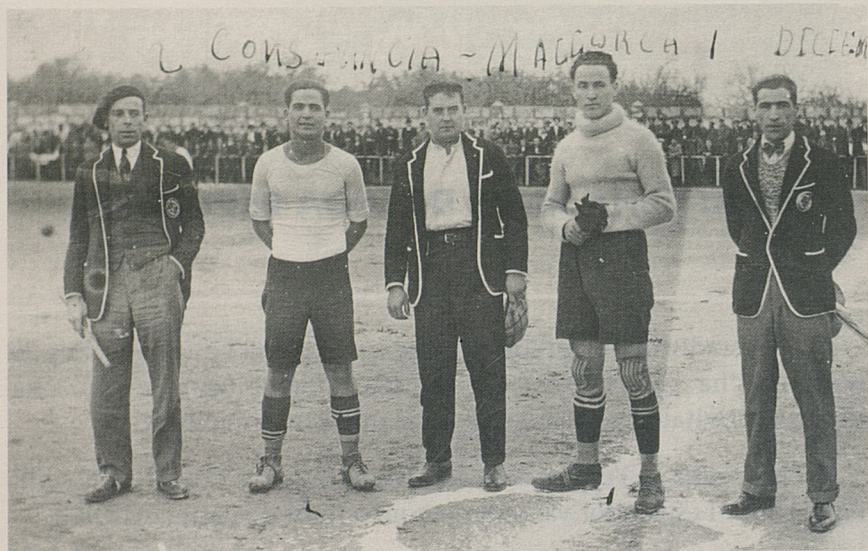
Parlar d'esport a Inca és parlar de la pròpia història d'Inca i de fets històrics emmarcats dins una parcel·la que presenta un palmarès realment interessant per als historiadors.

Futbol

Els orígens del futbol a Inca se situen a començaments de segle. El 1903 es va instal·lar davant l'edifici de l'antic Col·legi Santo Tomás de Aquino (avui esbucats) un camp de futbol, i se forma una societat, els socis de la qual eren, majoritàriament, estudiants. Llavors es va fundar l'equip FC Inca, el camp del qual estava instal·lat al solar que ocupa avui dia el quarter General Luque.

El 1921 es va fundar el FC Inquense. Ernest Bonet fou l'impulsor del nou club, el terreny de joc del qual es trobava a la carretera de Llubí. El 1923, amb motiu de la derrota d'un partit amistós amb el Constància durant les festes patronals, va desaparèixer.

Per la seva banda, el CE Constància va aparèixer un 2 de desembre de 1922. Una enverinada rivalitat amb l'Inquense va acabar amb l'absorció de tota l'activitat futbolística d'Inca per part del Constància. L'equip va començar jugant en un camp situat al

Camp Es Cós, Constància, 2 - Mallorca, 1 - any 1934.

C.E. Constància, partit Constància-Jerez, 28 de maig de 1961.

Gol del jugador Lizani en el camp Es Cós, maig 1961.

Blanquer, vora el camí de Biniamar. La temporada 1924-1925 obtingué el primer títol de campió mallorquí. El 1941-1942 aconseguí l'ascens a la Segona Divisió. Cal destacar que el 16 d'abril de 1944 l'equip d'Inca va disputar el dret de jugar a la Primera Divisió contra el Deportivo de la Coruña.

El palmarès del Constància es pot resumir de la següent manera: ha jugat onze temporades a Segona A i una altra a Segona B (1987-1988). Ha aconseguit sis títols de campió de Tercera Divisió en les 39 temporades que hi ha militat. I les 78 temporades restants, les ha jugat en les diferents categories regionals.

Al llarg de la història blanc-i-negra, el Constància d'Inca s'ha enfrontat en partits oficials als equips de Saragossa, Sevilla, Barcelona, Osasuna, Gijón, Real Sociedad, Santander, Español, RCD Español, Mallorca, Oviedo, Las Palmas, Valladolid, Granada, Celta, Pontevedra, Corunya, Màlaga i Betis; és a dir, amb quasi tots els "grans" del futbol espanyol.

Equip del Sallista, any 1960.

Avui dia, a Inca, a més del Constància, el Juventut Sallista i el Beat Ramon Llull completen el quadre d'equips existents.

Ciclisme

L'esport del ciclisme és, tal vegada, el que més antiguitat té. La seva pràctica a Inca es remunta a l'any 1897, data en què es va fundar el Club Velocipedista Inca. Un any més tard, el 1898, es va inaugurar el velòdrom del Cós, amb la participació de destacats ciclistes de l'Illa i d'Espanya. A més, es va construir un local social al carrer Artà, d'estil modernista arabitzant, que avui dia és conservat com un edifici catalogat i és un emblema de la ciutat.

El circuit ciclista "Memorial Pere Bestard" és la prova més antiga que se disputa a l'Illa. Entre els que hi han participat s'ha de destacar: Andrés Trobat, Miquel Gual, Bernat Capó, Antoni Gomila, P.J. Gomila, Francesc Tortells, Jaume Alomar, Francesc Alomar i Gelabert.

L'any 1979 sorgeix al panorama competitiu insular i estatal l'equip Transmallorca-Flavia, que comptava amb corredors de renom internacional. Entre aquests ciclistes, destacaven Vicente Belda i el no menys famós Cabestany. L'entrenador de l'equip era Rafael Carrasco, i cal esmentar que l'equip va participar en les diferents proves estatals i a la "Vuelta a España", competició que el 1986 va passar pel centre de la ciutat per uns carrers estibats de públic.

Peregrín, ciclista de l'equip professional Tansmallorca-Flàvia.

També és necessari comentar que l'inquer Àngel Recio ha aconseguit el títol de campió d'Espanya.

Actualment, el concessionari de cotxes Opel està potenciant la pràctica d'aquest esport amb el patrocini, juntament amb altres entitats locals, del Club Ciclista Inca. En el terreny competitiu, aquest club és un dels més destacats de les Illes Balears, ja que compta amb una envejable plantilla de corredors que aconsegueixen triomfs a balquena. Entre d'altres: Pere Mulet, Carles Ros, Gabriel Palmer, Sebastià Ripoll, Francesc Horrach, Joan Cerdà i Joan Bernat. El Club Ciclista Inca organitza les curses "Memorial Pere Bestard", "Club velocipedista", "Polígon Can Matzarí" i "Festes de Crist Rei".

Com a curiositat, es pot dir que al llarg d'aquest segle han estat molts els ciutadans d'Inca que han practicat el ciclisme de forma seriosa i competitiva, com ara Miquel Ferrer *Verd*, els germans Alorda (Mateu *Marrai*), Jordi Cerdà, Manolo García o Joan Quetglas.

Club Ciclista Inca-Opel, any 1998.

Tots ells no escalaren grans cotes, però així mateix varen participar a les curses de Sant Abdon quan hi prenien part els grans del ciclisme estatal que participaven a la volta francesa.

Recordem també que el recinte de s'Hípica, en diverses ocasions, va ser el punt de partida i final de la Volta a Mallorca.

Hípica

L'hípica va gaudir dels anys d'apogeu durant la primera dècada d'aquest segle. De fet, el 1952 es va celebrar una de les darreres curses al recinte de s'Hípica.

Amb la fundació de la Sociedad Equitación, amb seu a la carretera vella de Lloseta, Inca recobra l'afició per l'hípica.

Colombofília

La Sociedad Colombófila Mensajera Inquense va ser fundada el 1924. És una de les més veteranes de les Illes. Els associats han aconseguit, al llarg dels anys, molts diversos premis. Entre d'altres, cal destacar el Campionat d'Espanya de Velocitat, per part d'un

Bàsquet Yanko-Constància, any 1975.

colom d'Onofre Mas; i els triomfs de Joan Quetglas i Andreu Alorda. El 1980 Inca va ser la seu de la XII Exposició Regional del Colom Missatger. En aquesta data, els colombòfils inquers Miquel Janer, Rafel Alomar i Andreu Alorda coparen els primers llocs de la classificació. Per altra banda, cal destacar el premi nacional aconseguït per Bartomeu Artigues, que va ser president de la Societat. Aquest trofeu li fou concedit pel Consejo Superior de Deportes. La Societat ha aconseguït, al llarg dels anys, molts i molt importants premis.

Bàsquet

Vet aquí un esport en el qual Inca ha brillat per excel·lència. Tot i no comptar amb un pavelló cobert, en la dècada dels anys 70, Inca va tenir el privilegi i l'honor de comptar amb un equip a la Segona Divisió: el Yanko-Constància. Els partits, en els començaments del club, es disputaven a la plaça Mallorca.

Equip femení del Flavia.

Posteriorment, en arribar els èxits i els corresponents ascensos, l'equip disputaria els partits a una nau industrial. Finalment, en aconseguir l'ascens a la Segona Divisió, l'equip va haver d'optar per disputar els seus partits a Palma.

Idèntica o almenys molt semblant història es pot argumentar quan ens referim als equips femenins del Flavia i Quely de la Primera i Segona Divisió estatal. Ambdós equips varen acabar els seus dies jugant els partits a Palma.

El mateix problema va tenir La Glòria, el club pastisser, com el coneixien al món esportiu. Aquest club va començar a donar-se a conèixer la temporada 1980-1981, quan es va formar un equip juvenil. La iniciativa va anar a càrrec de Jaume i de Tomàs, fills de Joan Sastre. El primer va ser jugador de l'equip juvenil; l'altre s'encarregaria del assumptes fructífers que només en el futur es veurien truncats per un tràgic accident de circulació en el qual perderen la vida aquests dos pioners del bàsquet inquer.

Aquest seria el punt de partida per a Joan Sastre, fidel a la tradició dels seus fills i ja amb el "corquet" del bàsquet, per continuar com a mecenes d'aquest esport a la ciutat.

L'equip puja a Segona Divisió i és aquí quan comencen els problemes. Fins aleshores, temporada 1981-1982, s'havien disputat els partits a la plaça Mallorca, però a la nova categoria s'havia de jugar a una pista coberta, amb parquet i marcador electrònic. Els contactes i precs de Joan Sastre eren continus. I la resposta de l'Ajuntament no es va fer esperar: no només no construïria la pista, sinó que fins i tot enderrocà els vestidors que hi havia a la plaça. Aquest fet motivà que s'hagués de pensar en anar a Palma. Les gestions donaren fruit i trobaren totes les facilitats possibles en la persona del reverend Sebastià Arrom, al poliesportiu de Sant Josep Obrer. D'aquesta forma, un equip inquer de cap a peus es veia obligat, per motius polítics, a jugar a Palma.

Inauguració Pavelló Cobert, any 1996.

Equip Club Bàsquet Inca any 1999.

Club Bàsquet Inca

L'actual club es va fundar el 1987 amb el nom de Club baloncesto Los Pinos. Els inicis foren amb un únic equip a la categoria júnior provincial. Els responsables d'aquesta primera il·l·lusió varen ser un grup de joves entre els quals es trobaven Joan Rubert i Rafel Torres, actualment (2000) regidors de l'Ajuntament inquer. El 1988 es va adoptar l'actual denominació de Club Bàsquet Inca. En la temporada 1990-1991 el club ja compta amb diversos equips a les categories inferiors. Aquest mateix any, la Junta Directiva continua encapçalada per Joan Rubert. Anys més tard, el 1993-1994, l'equip, després d'una temporada excepcional, puja a Segona Divisió estatal. El mes de maig de 1995 va disputar la fase d'ascens però fou derrotat pel Manresa, amb la qual cosa quedava a les portes de la lliga EBA. No obstant això, el 13 de juliol de 1995, i gràcies a la renúncia del Josep, el Gràfiques Garcia-Bàsquet Inca ascendeix a la lliga EBA. Un any més tard, setembre de 1996, l'equip debutà a la lliga LEB.

Petanca a la plaça des Blanquer.

Actualment, el Bàsquet Inca disputa els partits oficials al Pavelló Cobert inaugurat el mes d'agost de 1996 amb un partit contra el Calpe. Tanmateix, la inauguració oficial tingué lloc setmanes després amb la participació del Real Madrid.

Petanca

Parlar de petanca a Inca és fer-ho d'una persona: Nicolau Rayó, del Bar Sanjurjo. Un home entusiasta que fou l'impulsor d'aquest esport a la nostra ciutat. Eren els anys 70 i des de llavors, Inca sempre ha estat present a les competicions insulars.

El Club Petanca Inca, amb seu al Bar Sanjurjo, i amb les pistes a la plaça del Blanquer, va ser l'equip que va encendre la flama de l'afecció a moltes persones. Així, després anaren sorgint altres equips com la Unió Petanca Inca, amb seu social al Bar Londres i pistes a la plaça del Bestiar; i el Club Petanca Sant Abdon.

Marina García, campiona de frontennis fou homenatjada per l'Ajuntament d'Inca, el 29-10-95.

Tennis

Amb l'aparició del complex esportiu privat Sport Inca, ubicat a la carretera de Sineu, i gràcies al seu president Bartomeu Ordines, es va potenciar la pràctica del tennis a Inca. Ordinas, juntament amb Joan Ramon, aconseguiren els anys setanta diversos títols a les Illes, tant en individuals com en dobles. Després, Cristina Malvido desperta les il·lusions pròpies de totes les persones del seu entorn. Per altra banda, és just deixar constància de la brillant carrera de Rosa Maria Llaneres, que després de jugar amb les millors tennistes de l'Estat, aconseguí l'any 1992 el títol de sotscampiona d'Espanya. També cal recordar el nom de Margalida Perelló Torrandell.

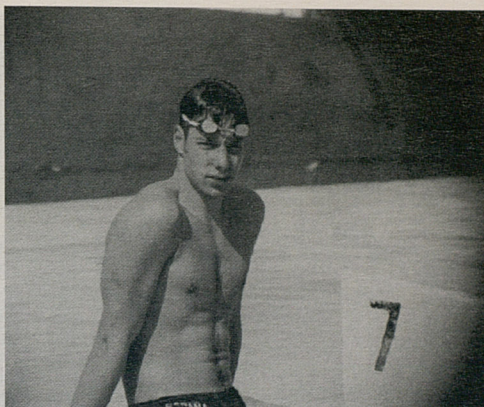
Natació

Els èxits aconseguits de forma individual i per equips dels nedadors inquers són coneguts a bastament, com també ho és la qualitat tècnica d'Antoni Martorell, campió europeu el 1995 i medalla de bronze a Atlanta'96. També cal destacar la magnífica i positiva tasca del club Sport Inca, on s'han format campions com

Andreu Martorell, Joan Salas o la tristament desapareguda Margalida Beltrán.

Muntanyisme

El nom de Jordi Cerdà torna a sortir vinculat a una iniciativa esportiva. En aquest cas es tracta del muntanyisme. Al voltant dels anys setanta, Jordi Cerdà va fundar la secció esportiva de muntanyisme del CE Constància. Des dels principis, i al llarg d'un grapat d'anys, els components d'aquesta secció varen desplegar una intensa activitat. Entre d'altres, sobresurt el nom de Josep Pujadas, que en diverses ocasions va escalar els Picos d'Europa.

Antoni Martorell, medalla de bronze a Atlanta '96.

Atletisme

Aquest ha estat i és un dels esports rei per excel·lència a Inca. Possiblement, amb el futbol i el bàsquet, és l'esport que més triomfs i alegries ha aconseguit per a la ciutat gràcies a les proeses dels atletes inquers.

Hem de tornar als anys 20 per veure com els inquers s'inicien en la pràctica de l'atletisme en forma de curses pedestres. Llavors, a les instal·lacions del camp del Cós, propietat del CE Constància, i sota les ordres de l'inoblidable Ramon Ferrer, entrenador del primer equip juntament amb Sebastián Vigueras, les demostracions i competicions atlètiques seran la nota quotidiana els anys trenta. I precisament gràcies a aquestes demostracions sorgeixen atletes amb cert renom a les Illes i a la resta de l'Estat. Perelló, l'atleta de ferro i més conegut com *en Llampina*, va ser present en diverses proves a la Península, on les seves actuacions sempre foren molt destacades.

Atletisme en el Camp Es Cós, any 1934.

Ja en el terreny purament escolar, l'atletisme inquer aconsegueix fites insospitades a partir dels anys setanta, quan Paco Homar fixa la seva residència a Inca. Homar, professor d'Educació Física del Col·legi Beat Ramon Llull i d'altres centres docents, crea el Club Doncel i el Medina, i amb ell al capdavant s'aconsegueixen distints títols estatals. Capó i Martorell conquisten el títol en categoria femenina, i en la masculina, Pardo, Gual, Maicas, Menacho i molts d'altres varen escriure el seu nom amb lletres d'or. Tant el Club Doncel com el

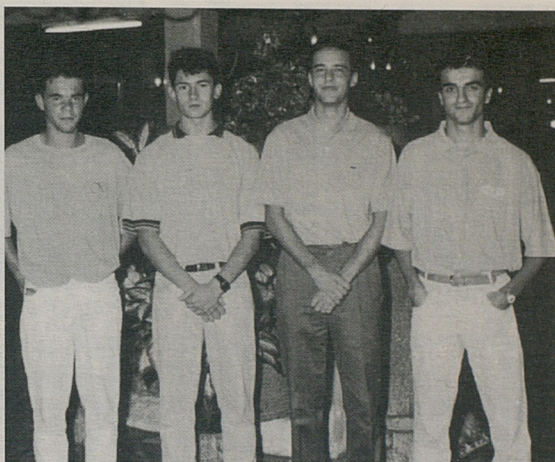

Joana Mª Martorell, campiona d'Espanya atletisme femení.

Medina varen aconseguir una gran quantitat de títol de Balears.

Continuant amb el fil de l'atletisme escolar, mereix esmentar-se de forma especial, el títol de campió d'Espanya que aconseguí el 1974 l'equip del Col·legi de la Puresa d'Inca, que fou molt aplaudit a la ciutat i

que fins i tot les seves components realitzaren la treta d'honor d'un partit de lliga del Constància.

Quatre *recordman* de Balears atletisme: Lluís Salas, Arnau Fontanet, Mateu Canyelles i Pere Andreu Quetclas.

Tres inquers que havien brillat amb llum pròpia ja a les seves escoles, Mateu Canyelles, Arnau Fontanet i Josep Lluís Luis Salas, entren amb tots els honors propis dels èxits aconseguits a participar a l'alta competició arreu de l'Estat. Els tres atletes, enquadrats en el Club Pollença, acumularen una enorme quantitat de títols. Recordem els més destacables: Mateu Canyelles participà en el Campionat del Món júnior a Bulgària (1990), on es convertia en el primer atleta illenc que defensava els colors de la selecció espanyola en una prova mundial. Fou campió d'Espanya cadet dels 1.000 metres i campió d'Espanya júnior en 1.500 en pista coberta. Aconseguí el rècord d'Espanya júnior dels 1.500 metres en pista coberta, marca aconseguida en les semifinals del Campionat d'Espanya absolut. Fou campió d'Europa júnior en 1991, i sotscampió mundial en pista coberta en 1.500 metres, en una cursa en què Fermín Cacho quedà sisè. Finalment, fou campió d'Europa a Estocolm l'any 1996. Per la seva part, Arnau Fontanet, en

Sortida cursa a la plaça d'Espanya d'Inca.

l'especialitat de marxa atlètica, va ser igualment un home admirat a l'Estat espanyol i Alemanya. Posseeix diversos títols de campió de Balears i d'Espanya i ha participat en diverses competicions internacionals. De Josep Ll. Luis Salas cal destacar que fou campió cadet i júnior de Balears, i campió d'Espanya a Sevilla després d'una carrera que deixà bocabadat més d'un, amb la demostració de força de va fer l'inquer.

S'ha de destacar la figura de Pedro Quetglas, campió cadet i júnior de les Illes Balears (*recordman*), i que va participar en els campionats d'Espanya de Sevilla, en pista coberta, i Madrid. A Barcelona, el 1990, es va adjudicar el prestigiós títol del torneig Fichet. El mateix any, a Andújar, amb l'equip absolut de Balears, aconseguí l'ascens a la primera categoria de federacions autonòmiques. A més, va ser campió de Balears de triple salt i participà en diverses competicions estatals.

Per acabar, s'han d'anotar els noms d'altres atletes inquers que han destacat en les seves especialitats, com ara: Josep Perelló, Victòria Menacho, Trinitat Martínez, Agustí Novo i Marian Campillo. Cal destacar, també, la positiva i constant tasca del Club Atletisme Inca, autèntic viver d'atletes amb projecció.

Altres esports

A més de les anteriorment ressenyades, s'han practicat altres modalitats o disciplines esportives a Inca, encara que amb menor intensitat i rellevància a nivell illenc o estatal, com ara el tennis taula, els escacs (esport en el qual destacaren Llorenç Vives, campió de Balears, i Antoni Figuerola, entre d'altres) o el tir olímpic (amb Galeano com a màxim exponent); el frontó i frontennis, esport en el qual Marina Garcia aconseguí fites destacables, per la qual cosa fou homenatjada per l'Ajuntament d'Inca; la canaricultura, el futbol-sala, que els darrers anys passa per uns moments d'esplendor

Galeano, màxim exponent inquer en el sport del tir olímpic.

amb la presència dels equips Club Futbol-sala Inca – Sa Bodega, AD Inca o Ramon Ferrer. I el futbol d'empreses, que tanta i tanta participació va tenir durant els anys setanta fins fa pocs anys. De fet, l'impulsor del futbol d'empreses a Inca va ser Francisco Homar, qui deixà el relleu a Bartomeu Duran, del Bar Cristal. A Inca s'organitzaven tornejos d'alta categoria, amb la participació d'equips forts com Bar Sa Punta, Bar Cristal, Bar Leo, Mobles Cerdà, Quely, Glòria Mallorquina, Ses Forques, Mariano Bendito, Loryc, Curtits Fluxà, Calçats Ballester, Yanko, Telefònica, Flavia, Cas Murero o Ant. Llompart... Precisament Loryc i Glòria Mallorquina aconseguiren el títol de les Balears.

Mancança d'instal·lacions

No seria just parlar del passat i del present de l'activitat esportiva d'Inca sense deixar constància de la necessitat d'un major nombre d'instal·lacions esportives adequades. En aquest aspecte podem afirmar que Inca necessita de forma urgent activar alguns projectes en matèria d'instal·lacions esportives, per tal de descongestionar les actuals, i construir el complex esportiu del quarter General Luque i el de barriada de Crist Rei, amb una piscina olímpica.

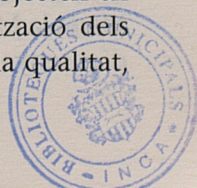
És cert que es compta amb un camp municipal d'esports on es poden practicar distintes modalitats esportives, com també és vera que l'Sport Inca reuneix les condicions immillorables i una infraestructura adequada que en fan un complex de gran envergadura. També es compta amb les instal·lacions del Nou Camp i del camp del Sallista, actualment (2000) en obres per dotarlo de més comoditats. I tot i que es compta també amb el pavelló cobert de Sa Creu i del pavelló cobert del polígon, hem d'insistir que encara resulten insuficients.

Andrés Quetglas Martorell

CENT ANYS D'EDUCACIÓ A LA CIUTAT D'INCA

No és difícil d'entendre que, ara fa cent anys, més enllà de la festa i l'oripell de les celebracions, a l'altra banda de l'eufòria, en atorgar la reina d'Espanya dona Maria Cristina d'Habsburg el títol de ciutat a la vila d'Inca en reconeixement als seus avanços socials i econòmics, hi havia una gent disposada a reclamar la consideració pública cap al seu esforç, al treball de construir una nova societat. Una societat moderna, entossudida en l'afany de trencar les velles, arcaiques estructures socials i d'obrir camí a una nova gent industrial i obrera. Una societat naturalment no exempta dels conflictes propis de les ciutats en transformació. D'una banda, els vells propietaris rurals, de cada dia més arraconats pel poder. De l'altra, els sectors emergents: els fabricants i l'efervescència sorgida entorn de la indústria del calçat.

A començaments del segle XX, Inca fou una ciutat extraordinàriament oberta i receptiva, una ciutat en expansió econòmica i social, i capdavantera. I preocupada per l'educació: la formació dels ciutadans. A vegades, com a sistema de reproducció dels privilegis de classe; d'altres, com a única via de superació social. Ens trobam, doncs, amb la voluntat de sotmetre l'educació al servei del poder econòmic. I, per altra banda, amb l'enèrgica lluita obrera per fer-ne un camí d'accés a la superació personal i al progrés. Podríem dir que els grans debats que giren entorn de l'educació durant el segle XX en el marc de l'Estat es projecten en el microcosmos de la nostra ciutat: la difícil modernització dels sistemes pedagògics, el drama de l'escola pública de mala qualitat,

els mestres mancats d'una bona preparació i mal pagats, la implantació de l'escola privada fonamentalment religiosa, el debat ideològic arriba a l'escola... Hom ha après que l'escola pot ser un bon canal de reproducció ideològica i tots –empresaris, clergues, monges, frares i obrers- es disposen a escometre la lluita per obtenir-ne el control.

De fet, emperò, d'aquella efervescència social, del progrés econòmic, dels canvis culturals que emergeixen, de la configuració dels nous models polítics i socials, de les organitzacions patronals i obreres, en resta al capdavant una nombrosa classe mitjana que creu en l'educació, disposada a invertir diners en la formació dels seus fills. I, a aquesta demanda formativa, acudirán aviat –molt abans que ho faci l'Estat- els col·legis privats.

Durant la segona meitat del segle XIX, que és quan comença a gestar-se la nova realitat social, Inca consolida la seva petita, particular "revolució industrial". S'inicia l'activitat comercial amb les colònies i s'envien sabates a les Antilles i a Filipines. Les cròniques ens diuen que l'any 1891 hi havia onze grans tallers de sabates i cinc adoberies de pells. Amb la pèrdua de les colònies es varen tancar molts de tallers; però tornaren a obrir-se el 1914, tot just iniciada la primera guerra europea. A Inca es fabricaren milers de parells de sabates per als soldats que lluitaven als fronts d'Europa. L'any 1915, el taller de can Gelabert es mecanitza –és el primer-, i ho fa perquè treballin les màquines, que no fan vagues.

A començament del segle XX, doncs, la població d'Inca ha crescut. El creixement s'ha mantingut eufòric durant tot el XIX, excepte durant el darrer terç. L'any 1900, Inca tenia 7579 habitants; encara que no tota aquesta gent era nascuda a Inca. Ve gent forana, dels altres pobles, atreta per l'activitat industrial. La població és jove i hi ha una demanda de formació. A les darreries del segle –entre 1880 i 1900-, funcionava als pòrtics de la plaça de l'església de Santa Maria la Major l'escola de don Miquel Riutort. S'hi impartien estudis d'ensenyament primari i de secundari. Allí podien preparar-se els

joves estudiants per a l'ingrés a l'administració pública: correus, telègrafs, etc., i a certes carreres: a l'Escola Normal, a l'Acadèmia Militar, etc. Aquell mestre –don Miquel Riutort– era un institucionalista, vinculat, ben segur, als projectes pedagògics de la Institución Libre de Enseñanza. La seva figura, els seu sistema pedagògic, l'orientació pràctica que dóna als estudis que s'imparteixen a la seva escola em fa pensar amb l'estil educatiu que implantà don Francisco Giner de los Ríos a la Institució de Madrid, Guillem Cifre de Colonya a la Institució Lliure de Pollença, o Mateu Obrador i Alexandre Rosselló a l'Escola Mercantil de Ciutat. Sobre aquell mestre podem llegir al *Libro de Audición de Cuentas* de l'Arxiu Municipal de la Ciutat d'Inca aquestes paraules: "aquel maestro de simpática figura, cara risueña, tocada su rizada cabeza con birrete de terciopelo bordado de sedas multicolores (...), tenía un verdadero amor a su profesión y no perdonaba ningún medio para introducir adelantos en su academia". Cap a finals de segle, podem constatar el Colegio de Inca, al costat de la via del tren, on, l'any 1884, impartien les seves ensenyances el mestres Josep Camps i Tàpies i Bernadí Font i Ferriol. També, el Colegio santo Tomàs de Aquino, on el doctor Joan Font i Molas preparava per a l'ingrés a la Universitat, o la Academia Técnica, sota la direcció de Bernadí Rodríguez, militar de carrera, situada a la cantonada de la carretera de Lluc. Aquesta acadèmia es fusionà a partir de 1925 amb el col·legi Beato Ramon Llull dels franciscans.

Lentament, Inca recobrarà a nivell formatiu la capitalitat comarcal que ja havia tingut a nivell agrícola. Si pensam en el mercat dels dijous i en l'eclosió del Dijous Bo podem entendre la importància que tenia com a capital de les terres i dels pobles que configuraven la seva àrea d'influència: Alcúdia, Selva, Biniamar, Lloseta, Campanet, Sa Pobla, Búger, Llubí, Alaró, Consell...I la capital de la gent que, en aquella comarca entre el Pla, el Raiguer i la Muntanya, habita a foravila i conrea la terra: des de les terres planes de Sineu a la muntanya d'Alaró, o a les valls de Selva i de Moscarí. Llavors Inca conquista la capitalitat cultural. I esdevé centre de formació i d'estudi.

Sabem que, a començaments de segle , a Inca hi havia quatre escoles unitàries públiques: dues de nins i altres dues de nines. Regentaven les dels nins els mestres don Josep Mateu i don Josep Porcel, i les de les nines, les mestres dona Maria Sastre i dona Antònia Mesquida, que era monja franciscana. El procés de construcció de les Escoles Graduades es perllongarà per espai de quasi cinquanta anys, iniciades les primeres accions l'any 1916, no foren construïdes, després de moltes peripècies burocràtiques, fins a l'any 1962. Això fa pensar que Inca no era gaire entusiasta de l'ensenyament públic.

No és una casualitat que els Germans de la Doctrina Cristiana de La Salle s'estableixin a Inca l'any 1908, propiciada la seva expansió a Mallorca pel bisbe Pere-Joan Campins que donà recés a diversos ordes religiosos expulsats de França. Els germans de La Salle introdueixen l'ensenyament graduat i imparteixen al començament un ensenyament pràctic, sobretot els estudis de comerç; ben diferents dels franciscans, que incorporen als seus plans d'estudis les humanitats. Un any després, l'any 1909, s'establiren a Inca els frares franciscans del Tercer Orde Regular al convent que fou dels frares menors, fundat l'any 1325 i desocupat el 1835 amb la desamortització. Els franciscans arribaven a Inca capitanejats per un home de gran empena, treballador infatigable i combatiu: el pare Pere Joan Cerdà i Colom. Hi instal·laren una escola de primera ensenyança i preparaven els al·lots més estudiosos per a l'ingrés als centres oficials de secundària. Fins a 1925, en què crearen el col·legi de Segon Ensenyament sota la direcció del pare Cerdà.

El nou temps que propicià l'arribada de la Segona República Espanyola no fou favorable a l'ensenyament religiós, pel seu caràcter confessional. La República postulava un ensenyament de qualitat i laic per tot arreu. Els pares d'alumnes del col·legi dels franciscans d'Inca, instigats pels frares i per les forces més conservadores, aviat definiren la seva posició. Es creà l'associació El Amparo de los Hijos, que es reunia al Cercle d'Obrers Catòlics, fundà el Colegio subvencionado de Segunda Enseñanza al convent

de Sant Domènec, va prendre pel seu compte el funcionament del col·legi dels franciscans i, alhora, es creà –som a l'any 1933– la Asociación de estudiantes católicos de Inca que defensaven gairebé de forma bel·ligerant l'ensenyament confessional i organitzaven curssets d'estiu al Mal Pas. El Colegio subvencionado de Segunda Enseñanza es transformarà després en "Instituto Elemental" i serà dirigit pel Dr. Francesc de Sales Aguiló i Fortesa. Però aquest Institut seria clausurat el mes d'octubre de 1937 pel règim que sorgia de la Guerra Civil.

Cal dir també que l'ensenyament nocturn dirigit als treballadors adults –i no tan adults, perquè les fàbriques acceptaven al·lots per a fer feina–, fou ben primerenc. Tingueren escoles nocturnes per a les al·lotes treballadores: les monges de Sant Vicent de Paül, les monges Franciscanes i, a partir de 1930, les Mares de la Puresa de Maria. En tingueren pels joves: els germans de la Doctrina Cristiana de La Salle, els frares franciscans i, en alguns moments, també al Cercle d'Obrers Catòlics.

En el terreny de la innovació pedagògica més atractiva cal deixar constància de l'existència d'una escola Montessoriana a l'escola de les monges franciscanes filles de la misericòrdia, instal·lades a Inca des de l'any 1879, preocupades per la renovació pedagògica i els nous mètodes referits a l'educació sensorial, i als aprenentatges de la lecto-escriptura.

Encara, en el terreny de la renovació educativa, tot i que es tracta d'una experiència extraescolar, cal referir-se a algunes activitats organitzades per Miquel Duran i Saurina, impressor, poeta, artífex del regionalisme cultural a la ciutat d'Inca, unit al ressorgiment catòlic i vinculat al recobriment confessional de l'ensenyament. L'any 1915, Miquel Duran fundà "Els exploradors d'Inca", vinculats al moviment escolta. En ocasió de la creació dels primers grups d'escoltes a Palma, Duran escriu a *Ca Nostra*: "L'explorador suposa un jove observador que es fa mereixedor de la confiança dels seus superiors, vol dir un jove escollit entre d'altres per la seva honradesa, per son amor al

treball i per son esperit obert, significa un home pràctic, perseverant i coneixedor dels seus deures..." Dia 2 de gener de 1916 s'inaugurava oficialment la secció oficial d'Inca. N'hi havia a Manacor, a Sant Llorenç, a Pòrtol, a Sóller... Tenien banda de cornetes i tambors, feien excursions per la muntanya, assistien a misses comunitàries, feien representacions teatrals i exercicis de telegrafia amb banderes... L'any 1920 varen desaparèixer.

I ara pertoca fer menció a Llorenç M. Duran i Coli, nascut dia 2 de maig de 1903 a Inca, fill de Miquel Duran i de Gertrudis Coli, per les seves aportacions a la renovació educativa mallorquina. Llorenç M. Duran va esser un mestre exemplar: compromès amb els moviments pedagògics de l'Escola Nova, incorporà al seu treball el mètode globalitzat d'O. Decroly, i seguí la metodologia dels centres d'interès i l'ensenyament ideovisual de la lectura. Treballà al col·legi Beat Ramon Llull dels franciscans d'Inca, fou mestre en un poble petit del Pirineu català, començà a interessar-se per la Psicologia escolar i, de bell nou a Mallorca, destinat a Sencelles, aplicà el mètode de projectes de W. Kilpatrick. Col·laborà en les activitats del Museu Pedagògic dirigit per Joan Capó i formà part de l'avantguarda de la renovació educativa mallorquina. La Guerra Civil el va treure defora del cos estatal de mestres. I es va recloure en el negoci familiar –la impremta Duran–, on elaborà material didàctic: quaderns d'operacions aritmètiques, un manual per a l'ingrés a l'ensenyament secundari, etc. Durant la Postguerra, tornà a fer classes al Col·legi Beat Ramon Llull i va esser justament a Inca on va crear el primer laboratori escolar de Psicologia aplicada.

No és fàcil, tanmateix, sintetitzar en unes poques pàgines la història de cent anys d'educació, la història d'un segle que haurem de definir especialment interessat per la Pedagogia, per tot el que ateny a l'educació. Si, en tancar-lo, aquest segle, allargam la mirada sobre l'illa i revisitam aquells indrets més significatius, ran dels quals romanen les petites epopeies quotidianes, no tinc ni un sol dubte que els ulls es detindran sobre aquests cent anys inquers d'història ciutadana. Potser ha esdevingut especialment

significativa pel que ha tingut de testimoni: en ella es concentren els afanys d'una societat inquieta, les seves preocupacions i els seus interessos, la seva visió del món. La pregunta podria plantejar-se amb aquests termes: com han llegit la realitat els ciutadans d'Inca, al llarg d'una centúria, quines interpretacions n'han fet de la vida i com l'han representada en la seva imaginació? Seria ben interessant escatir de quina manera ha contribuït l'educació en la configuració d'aquesta imatge –d'aquestes imatges– del món.

Gabriel Janer Manila

Universitat de les Illes Balears

CULTURA, OCI I SOCIETAT

De 1900 a la II República: dinamisme cultural i social

Aquest pot considerar-se el període més dinàmic i plural del segle, el de més iniciatives de tota mena, el més engrescador culturalment, però, també, el que va veure les lluites més importants per assolir drets socials per als obrers, i una Inca més democràtica. La societat vivia els primers i més descarnats efectes del procés d'industrialització. El treball infantil era fonamental dins la nova indústria, les jornades de treball eren esgotadores, es feia necessari construir nous habitatges per a la creixent població obrera que venia d'altres pobles, s'havia de construir una casa bressol i un hospici, es feia urgent l'ampliació de les petites i mal dotades escoles públiques, alhora que s'obria pas un moviment de renovació educativa i s'establien els franciscans i els germans de la Salle amb l'objectiu d'oferir una nova educació cristiana als inquers. El moviment obrer començava a presentar les seves primeres formes reivindicatives. Els treballadors eren, de cada vegada, més conscients que la industrialització tenia efectes negatius que era necessari combatre. A tots aquests problemes, s'hi intentaren donar respostes des d'ideologies esquerranes i des del moviment catòlic.

El món associatiu i cultural durant el primer terç del segle mostra una riquesa extraordinària. Les associacions inqueres d'aquest període s'estructuren en torn a tres grans eixos: la cultura i l'oci, els socors mutus i les reivindicacions obreres. Ja a finals del segle XIX s'havien fundat associacions força importants com La Constància (1886), La Unión Inquense (1899) o El Centro que

TEATRO NOVEDADES-INCA

Viernes 20 Enero. 1936. «Festividad de S. Sebastián» • Noche a las 9:30 • ÚLTIMA FUNCIÓN

El más simpático acontecimiento artístico del año.

Intervención del grupo ARTISTAS, Jairo, Víctor Martínez, José Martí, Ruiz, con letra de S. Sánchez y José V. N. «Vale» en su gaitero y otro estilo. Repetido

PASTORES A BELÉN

Montado por el virtuoso
Grupo Artístico "LA SALLE"
Colaborando a principios
"Agrupación Artística de Inca" de E. y D.

Con el permiso de ambas comarcas se ha organizado un excepcional
REPASO
Cruzándose en el mismo día en los pueblos de
San Miguel, Exaltado, Toranzo, Jaito, San José, Salsader, Dandel, Rabón, General
Alonso, entre otros, montando el espectáculo Jairo Jairo

Miguel Ruiz
acompañado por los niños de
Araceli, Patricia, Dilema, Ciudadanos y Emilio

Conjunta y selecta orquesta
DIRECTOR GENERAL: D. JAVIER ALBERTI — DIRECTOR ARTÍSTICO: JAVIER SERRA

INCA

TEATRO PRINCIPAL

MARTES 26
Mayo 1939. A LAS 9:45

EXTRAORDINARIA FUNCIÓN TEATRAL
A cargo de la «AGROPACIÓN ARTÍSTICA DE INCA» DE EDUCACIÓN Y DESCANSO

A PETICIÓN GENERAL repetición del drama en tres actos en prosa titulado:

ARITGE MUNTANYENCA
de Juan A. Torremadell Beland

Con motivo de celebrar
La 25 representación
de dicho drama se ha organizado un
Extraordinario Fin de Fiesta
en el cual participará el gran barbero
malbarbero

FRANCISCO BOSCH
que interpretará una gran selección de
cometas de los autores «KATUSEA»
«D. MANOLITO» «LUPA» «TER-ANDA»
«EL DIFÓN»

El formidable zapato
ANTONIO MULET
que con su arte y gracia inagotable
describirá varias de sus creaciones
Se le ayudará también la colaboración de
«**MAGDA VIDAL**»
que con su peculiar elegancia ofrecerá
suaves creaciones de canción española.
Otros varios elementos de valles artísticos
prestarán su concurso para mayor brillantez
de la velada.

SEGUNDA SEÑALA
José Serra

FUNCIÓN
NUMERADA

continuen actives en el segle XX. Del primer terç de segle es coneix l'existència de les associacions Casino la Peña, Club Velocipedista Inca (1897), Auto Club Central, Unió Republicana, Milícia Angélica (1931), Club Democràtic, El Adelantado (1902), La Solidaridad (1902), Juventud Republicana, Progreso Rural, Conferenciants de Sant Vicenç de Paül, Filles de Maria, Congregants de Sant Lluís, Terciaris, Sociedad Fomento Inquense, El Progreso, Sociedad Colombófila, L'Art Vell, Ateneo Sol y Libertad (1932) El Círculo de Inca (1901), L'Harpa d'Inca (1921)... L'inici de la Guerra Civil suposà la clausura d'associacions i partits polítics com Esquerra Republicana, Unió Republicana, Sociedad Radical Socialista, Unión de Cortadores, Agrupación Socialista i La Justicia. Les restants quedaren ferides de mort o iniciaren un lent declivi que les dugué a la mort durant la dictadura de Franco.

Les associacions que capitalitzaren les reivindicacions socials i obreres de les tres primeres dècades del segle foren, entre d'altres, La

Justicia (1901-1936) que va ser la més activa dins el moviment obrer de caire anarquista i la que organitzà les vagues més importants en el sector del calçat (1914-15, 1918-19, 1930, 1933...). El Desarrollo del Arte, que tenia una clara tendència socialista, es fundà el 1900 en defensa dels treballadors de la fusta i organitzà una important vaga de fusters l'octubre de 1900. El Cercle d'Obrers Catòlics, que fou fundat per Miquel Duran el 1900 amb el principal objectiu d'ajudar econòmicament i socialment els obrers des dels postulats de la *Rerum Novarum* del papa Lleó XIII. El Cercle oferia socors mutus als associats així com activitats d'oci i culturals, una escola nocturna, biblioteca i possibles solucions als problemes laborals. El sindicat obrer La Pau, fundat (1913) pel franciscà Pere Joan Cerdà amb l'objectiu de donar una resposta cristiana als problemes socials i laborals de la classe obrera. El Sindicat Catòlic Agrícola, fundat (1921) com a associació benèfico-religiosa amb l'objectiu de fomentar l'estalvi i la unió entre patrons i obrers.

S'ha d'apuntar que durant aquest període trobam dins el món de l'oci manifestacions pròpies del passat agrícola i artesà que s'entremesclen amb formes més modernes. D'aquestes destaquen l'inici de la pràctica d'alguns esports com l'excursionisme, el ciclisme, el futbol, l'hípica, la natació... El que tingué més acceptació popular fou el futbol (Football Club Inquense, 1921; El Sport, 1919), sobretot el C.E. Constància, fundat el 1921 com una secció de la societat de socors mutus del mateix nom. Durant els anys 30 participà en el campionat de futbol de Mallorca i fou el primer equip mallorquí que participà a la Copa d'Espanya. El Constància organitzava altres activitats esportives en el camp del Cós: futbol per a amateurs, jocs de billar, festivals esportius, campionats d'atletisme... Les primeres pel·lícules de cinema es projecten per primera vegada a Inca el 1904 a l'associació El Círculo. El 1907 s'instal·là un cinema a la societat El Centro. A partir de la inauguració del Teatre d'Inca, el 1914 es va disposar d'una oferta més regular i constant de pel·lícules de cinema. A partir

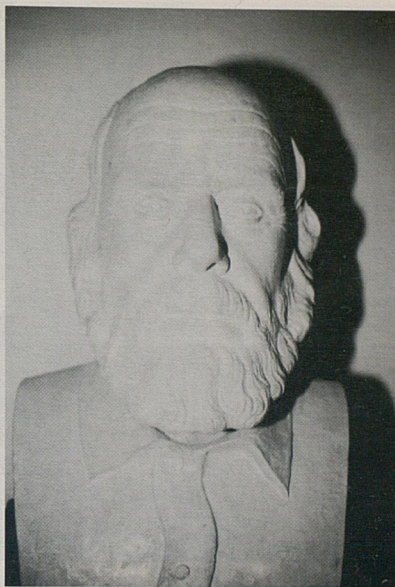
gran impulsor dels franciscans a Inca i el promotor del Col·legi

dels anys 30 es va inaugurar la sala Cine Moderno i els empresaris de la plaça de toros projectaven pel·lícules durant l'estiu. El món teatral inquer va disposar a partir de 1914 d'una sala espaiosa i de luxe que va permetre que les millors companyies teatrals que actuaven a Mallorca passassin sempre per Inca. Quant a les formes d'oci més tradicionals s'ha d'indicar que durant aquest període continua la celebració de festes com la de sant Cristòfol del gremi de curtidors, la festa de Sant Domingo, la festa de santa Magdalena en el Puig d'Inca, sant Sebastià, sant Bartomeu, sant Francesc, els carnivals, la revetlla de sant Abdon i Senén... De totes formes, a mesura que passin els anys, aquestes festes patiran modificacions modernitzadores i algunes desapareixeran completament o sobreviuran folkloritzades. En aquests primers anys del segle XX es deixa de celebrar la festa del Bogiot. El vespre abans de sant Joan o sant Pere els joves inquers solien passar la nit a les cases de camp. Allà sopaven, ballaven i cantaven tot el vespre.

Dins el món musical s'ha d'esmentar la creació per part de Miquel Duran de la coral l'Harpa d'Inca. Va sorgir del moviment catòlic del Cercle d'Obrers amb la intenció d'eleva culturalment la malmesa classe obrera. Aleshores existien dues bandes de música a Inca. El 1931, el govern municipal republicà va decidir crear una banda municipal. Els compositor Mn. Bernat Salas (1874-1932) destacà per la seva obra musical religiosa i per les capacitats interpretatives amb l'orgue. Antoni Torrandell (1881-1963, fill il·lustre des de 1983) va assolir una gran fama com a compositor a França i les seves obres eren, i són, interpretades per orquestres de renom. Dins l'àmbit local no es pot oblidar la tasca de Josep Balaguer (1869-1951), director de banda i autor d'algunes obres musicals. Mentrestant les escoles públiques de nins i nines no rebien els suports econòmics adients. Només millorava la situació quan algun professor s'hi entregava de forma voluntària, quan algun regidor de cultura com Miquel Duran hi proposava algunes millores o quan inspectors educatius com Joan Capó hi treballaven

intensament. El 1929 s'aproven els estatuts de l'Escola Municipal d'Arts i Oficis. El govern municipal republicà va emprendre importants millores educatives i s'aconseguien més places escolars, millor qualitat a les escoles i un institut (1933). Diferents ordes religiosos s'establiren a Inca per millorar l'ensenyament. El 1907 s'establiren les escoles dels germans de la Salle que tingueren amb el germà Benildo la figura més destacada. El 1910 els franciscans fundaren el seu convent. El Pare Cerdà fou el gran impulsor dels franciscans a Inca i el promotor del Col·legi

Beat Ramon Llull. El 1930 les germanes de la Puresa fundaren també un convent i una escola per a nines. Des del segle XIX ja hi tenien escoles les Franciscanes Filles de la Misericòrdia (1879) i les germanes de la Caritat (1867).

Dins el camp de la premsa s'ha de destacar la figura de Miquel Duran, que va fundar quatre importants capçaleres. Va fundar *Es Ca d'Inca* (1901 i 1903-1904), *La Bona Causa* (1904-1905), *Ca Nostra* (1907-1914, 1919-1926 i 1928-1929) i *La Veu d'Inca* (1915-1918). Totes aquestes publicacions utilitzaven majoritàriament el català, tota una aventura en aquells anys. Tenien un marcat caràter regionalista i sovint defensaven la identitat cultural pròpia de Mallorca. En aquestes publicacions Duran va obtenir la col·laboració de destacats escriptors de l'època: Costa i Llobera, Miquel Ferrà, Llorenç Ribet, Bartomeu Ferrà, Andreu Caimari, Lluís Estelrich... Altres publicacions d'aquest període són: *Heraldo de Inca* (1900-1902 i 1907-1912), *El Eco de Inca* (1900), *El Nuevo Eco de Inca* (1900), *El Hogar* (1902-1903), *El Radio* (1904), *Nostra Joventut* (1917),

La Comarca (1921-1922), *Ecos* (1923), *Noticiero de Inca* (1928) *La Ciudad* (1931-1932), *Ciudad* (1935-1936) i *Avance* (1936). Durant aquests anys Miquel Duran (1866-1953) arriba a la seva plenitud poètica i publica *Flors de Roella* (1922), emmarcada dins el corrent de l'Escola Mallorquina. Andreu Caimari (1893-1978) participa del moviment regionalista catòlic igual que Duran i publica obres com *In Hoc Signo Vinces* (1914), *Edificant la Ciutat* (1935) o *Perfils de la Ciutat* (1932). Miquel Beltrán (1911-1935) publica una novel·la breu, *Violeta* (1934), que relata la vida d'un activista obrer. Alejandro Bérghamo funda el setmanari *Ciudad* i esdevé un dels seus redactors més destacats. Josep Aguiló (1889-1946) destaca com a col·laborador de Miquel Duran en moltes de les seves publicacions i són importants els seus articles a favor dels ideals, regionalistes. Llorenç Beltrán (1873-1936) col·labora intensament, durant aquests anys, a la revista *Foch i Fum*.

L'art de la fotografia, combinada la majoria de vegades amb la pintura, té a Inca durant tot el segle una forta rellevància. Cal citar tota

una gran quantitat d'afeccionats al citat art. Persones que fan fotografies inspirats en grans artistes locals. Entre els fotògrafs més significatius, que treballen el seu art a Inca, cal citar a Marià Aguiló Fuster, Josep Campins Seguí, Bartomeu Payeras Tortella (pintor), Joan Rosselló Salas (pintor) i Francesc Fiol Amengual (pintor). Entre aquells que treballaven aquest art, com a afeccionats, citarem a Llorenç Rovira Morro, del qual, els fills, conserven un ampli i acurat arxiu.

La gent s'entretenia, generalment, seguint el calendari anyal religiós. Les festes eren d'aquest caire que hem assenyalat i marcaven les pautes a seguir. Celebraven el Cap d'Any, els Reis, els sants Antoni i Sebastià, els darrers dies, sant Josep, les diades de la Setmana Santa amb l'esplendor del Dissabte Sant i Diumenge de Pasqua, el Pancaritat al Puig d'Inca, sant Joan i sant Pere, les festes patronals, la diada de la Mare de Déu Morta i la de 8 de setembre, Tots Sants i els Morts, fires i Dijous Bo, Santa Maria la Major, la Immaculada i les festes de Nadal. A més podem assenyalar l'afecció dels inquers als toros, els primers anys encara es feien espectacles de lluites entre bous i cans, bregues de cans i de galls, teatre, s'inicia el cinema i el futbol. Cal citar, també, el joc de pilota en el Triquet, les vetllades a la taverna, els jocs de cartes i loteria, els balls de bot a les eres o després de temporades de feina feixuga (recollida de cereals i ametlles, sequers de figues, vermar, etc.). Les carreres de cavalls a l'Hípica, tenen poca durada. Igualment eren importants les converses a la fresca durant les nits d'estiu pelant ametlles, i de tardor, triant bessó. De la feina en sortia la diversió compensadora.

A més del que s'ha citat en el paràgraf anterior no es pot negar l'assistència a les famoses excursions que arreu de tota Mallorca, organitzaven les societats recreatives, les religioses, les culturals i tota casta d'associacions. Arribà la bicicleta i amb ella un magnífic entreteniment per omplir l'oci. Recordem les sortides lúdiques que foren organitzades per l'Harpa d'Inca, el Sindicat Obrer La Pau, La Constància, els Terciaris, els Seràfics i els Germans de La Salle. També hi podem incloure les festes de barriada i les "costellades" que també continuaren fins a les acaballes de la dècada dels

cinquanta. Entre els jocs infantils citem els de la baldufa, conillons a amagar, tu el dus, jocs de teia i rèbol, etc. El ball, els primers anys “de bot” i ben aviat “d’aferrat”, no solia ser ben vist per la clerecia que deia que era, juntament amb el cinema, un divertiment perillós. No oblidem, tot i a pesar que ja està citat, la gran importància dels “Darrers Dies”, de les festes de Sant Abdon i les Fires i el Dijous Bo. D’aquests primers anys, en voldríem citar els actes que se solien fer per les citades festes patronals, durant la II República, festes populars: vuit dies abans de la festa grossa, repicada de campanes i posada de la bandera dalt del campanar; completes, la vesprada abans amb el ball per part de les revetlleres i revetllers; Ofici Major; carreres d’homes i nins (corregudes de joies i de bicicletes); no solien faltar els toros, ni els concerts de música per una o dues bandes i, sobretot, les passejades i les lluminàries conegudes com a focs d’artifici. A les festes de Santa Maria la Major, eren importants els foguerons.

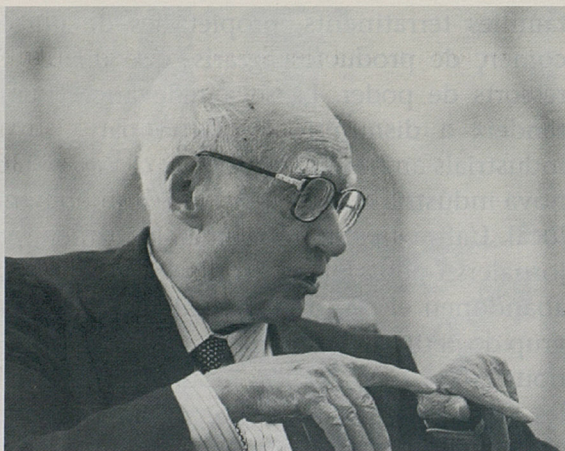
A principis de segle, els grups socials dominants estaven formats per dos sectors. Per una part, hi trobam encara les antigues

famílies terratinents, propietàries de possessions o dedicades al comerç de productes agraris, que des de fa segles controlen els ressorts de poder. La seva rellevància i influència dins la ciutat tendeix a disminuir. Per altra part, sorgeix un grup de nous industrials amb un passat artesà o pagès que s'han enriquit amb la nova indústria o el comerç i que s'obren pas dins els grups de poder local. L'altra cara de la moneda la formen, per una part, un grup de jornalers i petits propietaris que de cada vegada són menys ja que abandonen el camp per treballar a la indústria; per altra part, un grup de petits artesans independents que reben la competència dels nous tallers mecanitzats; finalment, un grup format pels obrers de les fàbriques que creix constantment. Aquesta divisió social es completa amb un grup de professionals liberals i un nombrós destacament militar ubicat en el Quarter General Luque que tindrà una gran influència dins la societat inquera.

Anys difícils per a la cultura (1936-1975)

Entre el 1951 i el 1961 es va publicar el setmanari *Ciudad* sota la direcció de Gaspar Sabater. Dins el camp de la literatura destaquen unes poques plomes. Cal anomenar la figura d'Andreu Caimari, que continua publicant algunes obres, però des d'una òptica totalment oposada al regionalisme catòlic de principis de segle i pròxima, ara, a postures anticatalanistes. Antoni Pons (1919-1998) escriu una obra de teatre seguint les pautes del teatre regional (*Son Poncella*, 1952) i és un important redactor periodístic de diaris regionals. Joan Antoni Torrandell (1924-1989) escriu diverses obres de teatre entre les que destaca *Aritja Muntanyenca* (1957). En aquests anys s'ha d'esmentar la tasca de divulgació històrica del cronista oficial Mn. Joan Coli (1893-1985) amb obres com *Historia del puig de Santa Magdalena de Inca* (1970). En el camp del Dret s'ha de destacar l'obra escrita d'Alejandro Bérghamo, fundador el 1931 del setmanari *Ciudad*. Antoni Vich, impressor, publicà en forma de llibre unes memòries autobiogràfiques. Dins el món del lul·lisme s'ha de citar la intensa labor d'investigació que porta a terme el

canonge Sebastià Garcías Palou (1908-1993) creador de la revista *Estudios Lulianos* (1957). Cal destacar els llibres que publicà en torn a la figura de Ramon Llull (*El Miramar de Ramon Llull* a 1977, *Ramon Llull y el Islam* a 1981, etc.) Rebé l'Ecomienda de Isabel la Católica (1960) i

la Medalla d'Or de la Comunitat Autònoma (1986). El Pare Miquel Colom (1900-1999) realitza una important tasca com a col·laborador en diferents revistes literàries i també com a poeta, encara que no començarà a publicar els seus poemes fins al 1975. Colom desenvolupa les tasques del que llavors serà *Glossari General Lul·lià*. És Fill Adoptiu d'Inca i té una glorieta i un carrer retolats amb el seu nom. Miquel Duran Saurina, abans tan prolífic, guarda un escrupolós silenci poètic i cultural. El seu fill, Llorenç Maria (1903-1986), durament represaliat pel règim franquista, redacta obres pedagògiques que imprimeix en els obradors de la impremta que dirigeix. Dins el món musical destaquen Jaume Albertí (1889-1977), director de diferents bandes de Mallorca i de la Municipal d'Inca, director de l'Harpa i compositor d'algunes peces breus, i Antoni Llompart (1897-1990), director de banda i autor de nombroses peces musicals. En aquesta època podem destacar, dins el món de la fotografia, noms tan destacats com Joan Rosselló Bauçà (pintor fotògraf), Gabriel Augusto Picó, Pere Quetglas Martorell, Miquel Rosselló Bauzà, Emilia Risco, Rafel Payeras Genovard, Josep Busquets Barrera, Gabriel Pujol Palmer, Antoni Pujol Brunet, Rafel Pujol Brunet, Gabriel Sampol..., i Andreu Quetglas Martorell com a afeccionat i creador d'un interessant i ampli arxiu fotogràfic de distints autors. Durant aquests temps els

pintors no són gaire nombrosos, però sí que citarem a Valerià Pinell, Antoni Rovira, Gabriel Siquier, Teresa Fiol i Rafel Garau.

L'entramat associatiu, cultural i d'oci no va quedar al marge d'aquests processos socials. A partir del 1936 el govern municipal, La Falange i els caps militars esdevingueren controladors de totes les expressions culturals i d'oci. L'Església, mitjançant Acció Catòlica, va iniciar un control total dels feligresos quant a costums, oci i activitats culturals. Des de 1943 Inca comptava amb una delegació de l'organització del sindicat vertical Educación y Descanso. S'encarregava de proporcionar activitats d'oci, on joves i treballadors ocupaven el temps lliure i a la vegada es formaven en els principis d'adhesió al règim. Educación y Descanso va crear alguns grups de teatre. Cal destacar la labor de Jaume Serra en el món teatral i en la tasca de conservació de balls i cançons populars. En els anys 40 i 50 tingueren gran difusió les representacions teatrals, les sarsueles o altres actuacions musicals com *Pastores a Belén (Auto-Lírico Navideño del Mtro. Ribé y José Mª Bordas)* que es feien en el Teatre Principal i en el Teatro Novedades. Educación y Descanso també va organitzar competicions esportives i controlava alguns equips de futbol. Durant la dècada dels 40 i 50 fou molt activa la Delegación Comarcal del Frente de Juventudes. La seva oferta d'oci es fonamentava en els exercicis físics i l'esport. Va crear alguns equips de futbol, tennis de taula, escacs i atletisme. També tingueren certa rellevància els campaments on s'introduïa la instrucció militar entre els infants i joves. A partir de 1955 va posar en funcionament una emissora local de ràdio que tingué un gran ressò. Aquesta emissora fou duita a Palma l'any 1966, amb gran disgust i queixes dels ciutadans. A partir del juliol del 1936 desaparegueren associacions que fins aleshores havien tengut una gran importància. Des de llavors, només sobrevisqueren aquelles entitats que no havien mostrat cap vinculació explícita amb el govern republicà. De totes formes, aquestes associacions varen reduir força les seves activitats, ja que tenien la competència de les noves entitats que patrocinava el règim franquista. Associacions com La Constancia, L'Harpa d'Inca, el Cercle d'Obrers Catòlics o el

sindicat obrer La Pau iniciaren un lent declivi que les portà a una acusada monotonia o a la desaparició.

L'esport, convertit ara en un espectacle, serà un dels referents més importants dins el món de l'oci inquer. El C.E. Constància viu durant la postguerra, una de les seves millors èpoques. L'activitat ciclista, la colombofília i els escacs tenen amplis seguidors a Inca. Els toros, des de principis de segle, també tenen una gran afecció que ara s'accentua. Entre 1950 i 1959 es funden quatre noves penyes taurines. El 1948, hi havia cinc cinemes funcionant amb més de 3.000 butaques (Teatre Principal, Cine Moderno, Mercantil Cinema, Cine es Cós i Cine Gran Via). L'associació Círculo de Arte y Cultura va rompre un poc la monotonia cultural a partir de 1949. El seu primer president fou José Erencia. Les activitats de l'associació se centraven bàsicament en conferències, exposicions de pintors i l'organització de concursos literaris, de pintura o de fotografia. Però la vida social del Círculo va decaure a finals dels anys 60 i sembla que des de llavors va perdre tot l'impuls inicial.

Cal citar la revista mensual *Nova Joventut* (1970-1974), nascuda dins el sí d'un grup de joves de la parròquia de Santa Maria la Major.

Els divertiments canvien de manera mol sobtada. Desapareix l'espectacularitat de les festes dels Darrers Dies, per exemple, i continuen més o manco igual les de caire religiós. La gent va més al cinema i al futbol (durant alguns anys d'aquesta època, el C.E. Constància acapararà moltes hores de diversió inquera) i es va enganxant a altres móns: la televisió, el cotxe utilitari. El teatre agafa força durant les dècades dels quaranta i cinquanta. Distints grups representen obres d'autors de nom i els cinemes s'omplen a cada sessió (quasi sempre sessió contínua des de les tres de la tarda fins a les dotze de la nit). L'Església segueix marcant pautes i conductes. Dins el seu sí, hi neixen associacions esportives i culturals (El Sallista, grups de Teatre, equips de feina periodística, excursionisme, jocs de taula en els famosos centres parroquials i teleclubs...). Els infants continuen com sempre els seus jocs de temporada, essent el futbol un dels jocs per a nins més participat. La gent va abandonant el celler, la taverna, la carrera, els jocs de taula i, com anotàvem un poc abans, mira la televisió i va per amunt i per avall amb el seu cotxe. La bicicleta, per exemple, queda per a una minoria i els toros passen a segon terme, a excepció de les *becerradas* organitzades per distintes entitats i cafès, durant les dècades dels anys 50, i ja de manera més minvada, a principis de la dels 60. La vida de treball canvia, la cultura pròpia es debilita i d'aquesta munió neix una altra manera d'ocupar l'oci, el temps de no-feina.

Durant la postguerra es consolida definitivament el predomini social dels grans industrials del calçat. El 1935 s'havia inaugurat el modern Cafè Mercantil que ja intentava esser una demostració de la seva preponderància social, la d'un nou grup diferent a l'antiga classe terratinent inquera. Sovint les seves preocupacions no anaven més enllà de l'enriquiment fàcil i ràpid. Mentrestant la població treballadora, ara netament industrial, vivia immersa en les penúries de la Postguerra. L'arribada en massa dels

emigrants peninsulars va originar un nou grup social que no trobava, ni se li oferien, els canals apropiats per a integrar-se a la societat i a la cultura mallorquina. Els anys seixanta portaren una mínima obertura de la Dictadura: el primer turisme de masses a Mallorca i una millora considerable de les condicions de vida del inquers. Però la recuperació econòmica no va suposar un recobriment de la identitat de pertànyer a un poble amb uns trets culturals propis. Es va optar per seguir rebutjant les característiques que conferien identitat al poble. S'abandonaven la llengua pròpia i la majoria de tradicions de l'antiga vila artesana i agrícola, tot dins una total indiferència. Els pocs trets culturals propis que sobreviuen, els balls mallorquins, ho feien a partir de formes completament folkloritzades i sense cap valor que implicàs d'una forma explícita una lluita a favor d'una cultura mallorquina pròpia.

Cultura, oci i societat en temps de democràcia (1975-2000)

Entre 1975 i 1979, a nivell municipal, el règim franquista encara era viu a Inca. Durant els anys que seguiren la mort de Franco l'organització d'actes culturals a la ciutat d'Inca es limitava, quasi exclusivament, a algunes representacions teatrals o musicals, poques taules rodones o col·loquis i els clàssics concursos de dibuix, redacció, fotografia i pintura. Per altra banda, sembla que dues de les associacions més representatives d'aquell moment tenien problemes. El Círculo de Arte y Cultura estava pràcticament tancat a les manifestacions culturals i l'Obra Cultural Balear tenia dificultats en els seus intents d'expansió. Una de les possibles causes de l'escassa activitat cultural era la manca d'interès mostrat per part de les autoritats locals. Un altre factor que frenava l'activitat cultural era el de la indiferència generalitzada i la falta d'inquietud per part de la gent del poble. L'any 1979, amb l'arribada del primer consistori democràtic encapçalat per Jaume Crespí, s'inicien certs canvis dins el món cultural. Una de les primeres decisions del nou Ajuntament fou restablir les relacions amb el delegat del Ministeri de Cultura a les Balears. També es creà una comissió assessora de Cultura amb la finalitat d'aconsellar i aportar iniciatives o informes tècnics sobre qualsevol aspecte relacionat amb l'àmbit cultural. Cal esmentar que, a partir de 1980, les despeses econòmiques d'aquesta àrea es varen veure considerablement augmentades. Des de principis dels anys noranta l'Àrea de Cultura va veure incrementada també la seva dotació econòmica i s'hi assignaren alguns funcionaris de forma permanent. S'ha de destacar durant aquests darrers anys la tasca cultural que realitza el Centre Socio-Cultural del Consell Insular de Mallorca. Entre 1994 i 1997 se celebraren les Jornades d'Estudis Locals a les quals participaren historiadors, filòlegs, geògrafs i diversos especialistes del món de les Humanitats, que oferiren nous coneixements sobre la ciutat d'Inca. La celebració de les jornades ha estat suspesa durant tres anys i s'han recobrat novament l'any 2000. Des de 1992 se celebren els Concerts de Primavera i des de 1995 funciona el Centre d'Art Sa Quartera. A finals dels anys 80 s'institucionalitzaren els Certàmens de Pintura

Dijous Bo amb el premi Constància Centro Instructivo. Durant els darrers deu anys l'administració municipal ha adquirit i remodelat nombrosos edificis que tenen una clara vocació cultural: Teatre Principal, Claustre de Sant Domingo, Quarter General Luque, Can Cifre. De moment cap d'ells realitza al cent per cent la funció que tenia prevista. Des de 1994 funciona l'Escola Municipal de Música Antoni Torrandell. Durant els anys 80 es va obrir la Biblioteca Pública de Crist Rei que s'unia a la Biblioteca Municipal, que comptava amb noves instal·lacions en el Casal de Cultura (1986). Però el 1997 es va clausurar la Biblioteca de La Caixa i, des de llavors, hi ha una gran mancança d'infraestructures bibliotecàries. A partir dels anys 90 destaca la tasca de recuperació del patrimoni artístic i arquitectònic que porta a terme l'Ajuntament, concedint ajudes a particulars i redactant un nou catàleg d'elements a preservar. També s'ha d'esmentar la tasca que emprèn Pere Llabrés amb la recuperació de l'art religiós i amb l'exposició i publicació de monografies artístiques sobre Santa Maria (1992) i Jesucrist (1996). Entre aquestes dates s'inaugura una exposició permanent d'art religiós en el monestir de Sant Bartomeu.

Les limitacions imposades des de la Dictadura, juntament amb els canvis sociològics que tingueren lloc a partir dels anys seixanta, propiciaren un debilitament tant de la cultura com de les festes populars. No és estrany que moltes d'elles passassin desapercebudes per a la majoria de ciutadans. El cas més paradigmàtic per la seva tradició és el de les Fires. A finals d'octubre de 1975, la primera de les tres fires abans del Dijous Bo va passar quasi inadvertida i no se celebrà cap mena d'acte. Les Fires començaren a revitalitzar-se a principis dels anys 80 gràcies a l'empenta de l'Associació de Comerciants, creada l'any 1979. Les festes populars de Sant Antoni i Sant Sebastià, tan arrelades a Mallorca, en el cas d'Inca passaven sense pena ni glòria. L'any 1976 la festa de Sant Antoni es reduïa a l'encesa d'un fogueró a la plaça del Bestiar i a les Beneïdes després de la missa. En el cas de Sant Sebastià sembla ser que la situació era encara pitjor. A partir de 1981, la festa de Sant Antoni estigué molt més animada que els anys anteriors. Els foguerons que s'encengueren foren nombrosos i l'afluència de participants a les Beneïdes es va veure molt incrementada. La deixadesa i despreocupació generalitzada, tant per part de les institucions com per part dels inquers, cap a les festes populars no era una excepció durant el Carnaval. Aquesta situació va canviar a partir de 1981. Aquest any, l'Ajuntament, dirigit per Jaume Crespí, va organitzar un programa de festes de Carnaval a on, després de molts d'anys d'absència, es va tornar a fer la Rua pels carrers d'Inca. Durant aquest període les festes patronals de Sant Abdon i Senén han perdut ja definitivament el caràcter popular que tenien a principis de segle. En canvi, el mercat del Dijous Bo s'ha transformat en una fira lúdica i en una atractiva setmana cultural. Durant la dècada dels anys 90 han continuat celebrant-se les festes de Sant Antoni, Sant Sebastià i els foguerons de Santa Maria la Major, mentre que el Pancaritat de Santa Magdalena ha anat perdent força i, al mateix temps, les associacions de veïns han abandonat gran part de la seva tasca reivindicativa per convertir-se en organitzadores d'actes festius en els barris.

La nova situació sorgida a partir de 1975 deixa sentir ben aviat els seus efectes a tots els nivells de la societat. Les antigues associacions, gestades a partir de la política de l'antic règim, seguiran perdent protagonisme i cediran el pas a uns nous tipus d'agrupacions. Un cas representatiu del que acabam d'esmentar és el de la Organización Juvenil Española (OJE). Aquesta associació, durant alguns anys, va continuar organitzant excursions o participant en alguns actes en els quals es posaven de manifest unes formes d'actuar encara lligades a l'anterior règim. En l'àmbit musical s'ha d'esmentar el cas de l'orfeó l'Harpa d'Inca que, a partir de 1972, es troba estancat, pròxim a la desaparició. Només es pot destacar el concert celebrat l'any 1978 amb motiu del 25è aniversari de la mort del seu fundador Miquel Duran. A principis dels anys 80, essent batle Antoni Pons, l'orfeó es va refundar i inicià un període d'auge. La millora de la banda Unió Musical Inquera arribà cap el 1978 quan el seu director, Vicenç Bestard, amb la col·laboració de Pedro Ballester, director de l'Escola Pública Llevant, varen

contractar Rafel Martínez com a professor de música i director ajudant. A més es varen comprar nous instruments i l'agrupació es va veure incrementada amb músics més joves. Des de 1991 el seu director és Miquel Genestra. L'escola de música de la banda es va refundar el 1996 amb el nom d'Escola Jaume Albertí. També la Revetlla d'Inca es va rejuvenir i s'amplià la plantilla de balladors. La recuperació dels balls folkòrics va ser tan important que aparagueren nous grups (Revetllers del Puig d'Inca i Cofre Antic). Una de les entitats culturals que tenien cert relleu en aquells anys era el Cine-Club ACIC. Va iniciar les seves activitats l'any 1974 de mans del professor Luis Sanmartín. L'aparició de l'Associació de Veïns de Crist Rei constituí una novetat a Inca ja que per primera vegada es creava una agrupació d'aquest tipus. Amb els anys serviria de referent a les que anaren sorgint a les distintes barriades d'Inca. La de Crist Rei es posà en marxa l'octubre de 1979. Des dels anys 80 es va iniciar una vertadera eclosió d'entitats culturals i d'oci en sectors com els balls mallorquins, la tercera edat, l'esport, els grups de rock o l'educació (APAs).

L'any 1974 es va crear la delegació de l'Obra Cultural Balear d'Inca. A partir d'aquí la tasca cultural, cívica i, sobretot, la lluita per recobrar la llengua catalana s'erigiren en els pilars que sustenten l'associació. Les seves activitats, sempre encaminades a la defensa i conservació del patrimoni, toparen, sovint, amb interessos oposats que dificultaven el seu desenvolupament. Durant els primers anys l'entitat organitzà recitals de la Nova Cançó en els quals actuaven joves inquers. Impulsà la reactivació dels foguerons de Santa Maria la Major i tot el context que envoltava la festa. Promogué el coneixement de personatges vinculats a Inca i compromesos amb la cultura mallorquina. L'OCB va treballar per la recuperació de la llengua. Lògicament, després de quaranta anys de Franquisme, la sensibilitat popular respecte d'aquests temes no es notava gaire i menys a una ciutat industrial com Inca afectada per una forta immigració i per la postura intransigent d'alguns sectors socials molt determinats.

Del tema lingüístic s'han tenir en compte diversos aspectes. En primer lloc, s'ha de dir que, malgrat la pressió exercida pel règim franquista, la major part de la població va seguir utilitzant el mallorquí com a llengua habitual. No obstant això, a nivell oficial i administratiu, només s'emprava el castellà. A mesura que s'anava democratitzant la vida política eren moltes les pressions que s'exercien, tant a nivell individual com per part d'algunes associacions, perquè aquesta situació lingüística es modificàs. A principis dels anys 70 comencen a sortir articles escrits en llengua catalana als distintis programes de festes editats per l'Ajuntament, tant de les patronals com del Dijous Bo. Una de les institucions que aportava canvis en aquest sentit era l'Església. A principis de 1977 es començaren a celebrar regularment misses en mallorquí a la parròquia de Crist Rei. El 1978, per primera vegada en molts d'anys, Mn. Pere Llabrés Martorell digué la missa solemne de Sant Abdon i Senén en català. L'arribada del primer Ajuntament democràtic el 1979, presidit per Jaume Crespí, propicià un canvi quantitatiu i qualitatiu dins l'àmbit cultural i lingüístic. Una de les primeres propostes de la nova Comissió de Cultura fou la posada en funcionament d'un pla de retolació dels carrers de la ciutat, recobrant els noms tradicionals i adequant-los a la nova situació democràtica i autonòmica. Des de finals dels anys setanta i durant la dècada dels vuitanta, es va reactivar la publicació de llibres per part d'autors locals. S'han de citar entre d'altres: a Jaume Armengol (prosa i poesia), Josep Rosselló (prosa costumista), Jaume Ferrà (teatre popular), Lluís Maicas (poesia i prosa), Antoni Alomar (poesia), Margalida Escanellas (història de l'art), Simó Gual (història), Gabriel Pieras (història i cultura popular), Pere Llabrés (història), Pere Rayó (història de l'art), Santiago Cortès (història i cultura popular), Pere Fiol (història), Andreu Quetglas (història de l'esport i fotografia), Anselm Ferretjans (història), Joana Maria Seguí (geografia)... Durant els anys 90 la publicació de llibres d'autors inquers ha augmentat considerablement. També fou destacable la influència que tingué a Inca el moviment de la Nova Plàstica durant els anys setanata moment en el qual s'originà un intens debat i promogué la reactivació artística de la ciutat. Exposen la seva obra

pintors com Aina Cortès, Pere Gelabert, Glòria Gomila, Aina Lorente, Sebastià Llabrés, Antoni Llompart, Maria Llompart, Maria Prats, Pere Reus, Catalina Salas, Joan Lacomba, Antoni Socies i Joan Vallespir. Dins el món de la fotografia cal citar Manel Homs, Josep Francesc Sampol, Xavier Oliver, Jordi Llompart Mulet i Nadal Crespí, guanyadors aquests dos darrers de molts premis i guardons. El 1974 aparegué el *Setmanari Dijous* que venia a omplir el buit que havia deixat feia uns anys el setmanari *Ciudad* i que momentàniament havia estat omplert per la revista *Nova Joventut*. Des de 1979 es publica el *Boletín Informativo Sor Clara Andreu* de periodicitat trimestral. Entre els col·laboradors més destacats del *Setmanari*, podem citar a Andreu Quetglas, Gaspar Sabater Vives, Gabriel Pieras Salom, Santiago Cortès Forteza, Pau Reynés Villalonga, Guillem Coll Morro, Antoni de Luis Martorell i Joan Parets Serra, entre altres. El novembre de 1983 apareixia la revista mensual *Raiguer* que tingué una durada d'un any. Pel juny de 1986 surt el primer número d'*Inca Revista*, una publicació trimestral que edita la delegació a Inca de l'OCB. Entre 1993 i 1994 es va publicar la revista quinzenal *Inca Comarcal*.

El 1975 l'estructura social inquera ja viu immersa dins un procés de transformació imparable que deixa sentir els seus efectes a tots els nivells. La nova etapa política que arrenca amb la mort del General Franco no fa més que accentuar els canvis iniciats a partir del denominat "boom turístic" dels anys 60. La nova situació política i l'obertura que se'n deriva permet l'aflorament d'un debat sociològic que posa de relleu la convivència i l'enfrontament d'una mentalitat tradicional i conservadora enfront a una manera de pensar que es desmarca de l'etapa socioeconòmica, política i cultural dels anys anteriors. L'estructura de la societat inquera de finals dels anys 70, a grans trets, es pot definir de la manera següent: un grup empresarial propietari de fàbriques i comerços que en general es desentén per complet del recobriment de la cultura i tradicions pròpies la qual cosa ha propiciat l'arribada de la Democràcia; un col·lectiu nombrós d'obers que treballa a les fàbriques i que intenta imitar els comportaments socials dels seus

patrons; finalment, una classe mitjana, part de la qual es troba ocupada en professions lliberals, que s'entremescla amb els grups abans esmentats. Es pot dir que estam davant una societat desconcertada que, quan es veu obligada a prendre decisions, sobretot de caire polític, cosa que no havia fet durant quaranta anys, manifesta cert temor a expressar la seva postura.

Amb el final del franquisme arribà, també, el final de la censura i de les prohibicions, en el tractament d'alguns temes. A partir dels anys setanta sorgeix tot un debat social nou. Temes fins llavors poc tractats (feminisme, avortament, anticoncepció, drogues...), ara són debatuts obertament. A més, aquests temes són entesos des de punts de vista diferents, no com fins llavors que només s'acceptava l'oficial. El sector més conservador de la societat es mostrava sorprès per determinats comportaments adoptats pels més joves i, de tant en tant, manifestaven la seva preocupació recriminant la manca de moralitat. Amb la desaparició de la censura cinematogràfica les sales de cine inquieres, que van perdent espectadors amb el temps, opten per projectar pel·lícules que escandalitzen molta gent pel seu contingut eròtic. La progressiva

incorporació de la dona a la feina va dur associat el problema de la manca de guarderies. Malgrat el funcionament de la Casa Bressol, a càrrec de les Germanes de la Caritat, les places per a infants eren insuficients i, de cada dia, més necessàries i sol·licitades. Pel maig de 1977 la guarderia Toninaina obria les seves portes amb el patrocini de la família Fluxà. Però ben aviat aparegueren dificultats de caire econòmic. El 1980 es parlava amb insistència del seu tancament. Aquest no es va arribar a produir ja que l'Ajuntament va decidir intervenir-hi. A partir d'aquells anys, la iniciativa privada propicià noves places escolars que suplien els pares durant la jornada laboral.

La crisi del calçat va anar acompanyada del ressorgiment del moviment obrer. Pel març de 1977 ja es produïen les primeres discrepàncies per temes laborals. La pau social de la Dictadura estava a punt de finalitzar. L'aparell oficial que havia regit les relacions entre obrers i patrons estava essent substituït per noves organitzacions. Apareixen associacions patronals, grups de mitjana i petita empresa, comissions obreres i nous sindicats. Per l'agost del mateix any, s'estava negociant el conveni laboral del sector de la pell a nivell nacional. Els treballadors inquers demanaven, entre d'altres coses, quaranta hores de feina en cinc dies, el cent per cent del sou en cas d'incapacitat laboral transitòria, igualtat per a la dona i un sou mínim de 7.500 pessetes setmanals. La negociació del conveni del calçat, durant el 1977, a Inca, va anar acompanyada de la formació d'un moviment assembleari a partir del qual s'elegiren representants i delegats dels treballadors i s'accelerà la creació de grups sindicals. A partir de mitjans dels anys 80 molts dels empresaris del calçat o d'empreses relacionades amb aquest sector varen ésser durament atacats per la crisi econòmica i optaren per tancar les seves fàbriques. Aleshores, milers de treballadors quedaren aturats. La societat inquera no sabia com havia de reaccionar davant la més forta crisi econòmica del segle. Si en dècades anteriors d'intens creixement econòmic el paper de dinamització cultural dels empresaris inquers era poc destacable, a partir dels anys 80 va desaparèixer per complet. Tan sols

l'Ajuntament, les institucions autonòmiques i l'esforç particular de petits grups compromesos han mantingut una mínima activitat cultural. El problema de l'atur va generar també problemes socials: jubilacions anticipades, aturats de llarga duració, desestructuració de famílies, droga...

L'oci dins aquesta dècada, a banda d'haver canviat els hàbits dels habitants inquers i del nostre món occidental, canvia el seu aspecte de manera quasi total. Els inquers aprenen a viatjar, a anar a la platja, a mirar molt la televisió, a anar manco a veure l'esport i abandona un poc la lectura de llibres per donar entrada a les cases, a tot un món de revista coneguda amb el nom *Del Cor*. Una part d'inquers segueix puntual les festivitats religioses i cíviques; neixen altres esports com el bàsquet i altres afeccions que capgiren la vida de l'oci local. Reneixen amb més força els actes festívols dels Darrers Dies, es mantenen les festes patronals, decau l'assistència al cinema i entra, ja amb molta força, el vídeo a dins cada casa. I, a la mateixa vegada que puja la festa del Carnaval, augmenta el nombre de confreres i confrasses que surten en les processons dels Dijous i Divendres Sants. La gent jove es diverteix a cafeteries, sales de ball i passejant amb moto o cotxe per racons de l'illa on hi sol haver trull i divertiment. Els nins segueixen, en part, amb els seus jocs però va guanyant terreny l'ordinador amb els seus jocs interactius. I la part positiva d'aquesta infantesa és el naixement dels Esplais i l'esment en organitzar per a ells campaments, estius divertits, etc. Durant aquests anys, molta de la diversió, es troba a casa seva per a la gent major (descomptant els viatges per a totes les edats) i a fora, pel jovent. Tota una simbologia indesxifrable per a observadors de finals de segle i per a contadors de fets que tendran resultats dins del proper segle, dins el segon centenari d'**Inca, 200 anys ciutat**.

Fotos: Gabriel Pieras i Andreu Quetglas

Miquel Pieras Villalonga
Gabriel Pieras Salom

LA POBLACIÓ INQUERA: EVOLUCIÓ DELS DARRERS CENT ANYS

El règim demogràfic antic: epidèmies, fam i mortandat

Les condicions i variables demogràfiques que han afectat la població al llarg de la història (naixements, defuncions, salut, higiene, migracions, etc.) presenten una sèrie d'aspectes comuns que fa que poguem parlar, bàsicament, de dues grans etapes. Si estudiem la població des de ben antic, i fins al segle XIX, trobem unes característiques generals que corresponen a l'anomenat règim demogràfic antic. Per altra banda, si observem els canvis succeïts al llarg del darrer segle entendrem el perquè de la situació demogràfica actual que correspondria al règim demogràfic modern. Els casos de Mallorca i d'Inca en concret no són en absolut diferents, i els factors demogràfics fins a finals del segle XIX són els generals per a tot el període.

El medi de vida rural i les pèssimes condicions de vida ocasionaven una alta mortalitat que afectava totes les edats, però molt especialment els infants i les persones majors. A vegades aquesta mortalitat augmentava molt per alguna causa extraordinària, com per exemple les males condicions climàtiques (llargues sequeres, pluges torrencials, fortes calabruixades o hiverns molt freds) que feien malbé les collites i provocaven una escassetat i fam generalitzades. Tots els factors es trobaven lligats i si la població no estava ben alimentada mostrava símptomes de debilitat i malaltia, i si arribava una gran epidèmia causava molts més morts.

Si a tot això hi afegim les freqüents guerres no és estrany que l'esperança de vida -anys que s'espera viure en condicions normals- se situàs entorn als 35 anys. La resposta natural a aquesta situació era una elevada natalitat com a única manera d'assegurar la supervivència d'un nombre raonable de fills per a la continuïtat de les tasques del camp. Quan la situació millorava, s'avançava l'edat del matrimoni i així s'aprofitava més intensament l'edat fèrtil de les dones, quan empitjorava el procés era a la inversa. En aquest context el creixement de la població era molt baix i lent de manera que es necessitaven molts anys per avançar el que una epidèmia esborrava ràpidament.

Aquesta situació general només es veia modificada per fets puntuals o períodes crítics que frenaven encara més el baix creixement de la població i que en el cas d'Inca i al llarg dels segles es poden resumir en:

- El segle XIV es va veure trasbalsat per una forta epidèmia de pesta negra l'any 1348, on morí el 10% de la població inquera.

- Al llarg de la segona meitat del segle XIV i les primeres dècades del segle XV foren freqüents els morts deguts a episodis d'intensa violència contra els jueus residents al call de la vila.

- Els continus enfrontaments entre la pagesia i la ciutat causaren també moltes víctimes al llarg de les Revoltes Foranes dels anys 1450-53.

- Els resultats d'una sèrie de males collites ocasionaren una greu problemàtica alimentària combinada amb constants brots epidèmics. La davallada de la producció de blat fou molt significativa passant dels 7.200 quarters a 1468, als 6.000 el 1498 i reduint-se tans sols a 1.200 quarters l'any 1507.

- Un altre brot epidèmic de pesta afectà els inquers entre 1493 i 1495.

- La Revolta de les Germanies que mantingué alçada tota Mallorca entre 1521 i 1523 causà un important nombre de víctimes pels combats entre agermanats i reialistes.

- La penúria econòmica i un clima d'inseguretat generalitzada

foren les principals causes d'un intens bandolerisme que afectà Inca al llarg de tot el segle XVII.

- Especialment traumàtica fou la pesta bubònica entre maig i octubre de 1652 que causà la mort a 2.741 inquers, la meitat de la població del moment. Aquesta epidèmia fou una vertadera catàstrofe humana i econòmica amb efectes que perduraren llargament.

- Al llarg de tot el segle XIX es varen succeir brots epidèmics de diferents malalties com la pigota (1868, 1882 i 1896), la febre groga (1804, 1821 i 1870), el còlera (1854 i 1865), o la diftèria (entre 1887 i 1888) amb importants baixes per a la població.

- Ja a les acaballes del segle XIX un altre conflicte bèl·lic afectà indirectament els inquers, ja que Inca fou un dels municipis de Balears que envià més soldats a les guerres colonials de Cuba i Filipines entre 1895 i 1898, on moriren uns 30 joves dels més de 150 que formaren part de les tropes.

A més a més, durant tota aquesta època les condicions de vida als pobles de Mallorca són nefastes i la higiene individual molt precària. L'absència d'aigua corrent, electricitat i clavegueram, la manca de normativa sobre enterraments i ubicació dels cementiris, i la brutor generalitzada són el pa de cada dia.

Serà a finals del segle XIX quan es començaran a reconèixer els resultats positius de les vacunacions, s'introduirà la pràctica de l'anestèsia amb cocaïna i la nova tècnica de diagnosi basada en la radiologia (raigs X), s'instauren normes d'antisèpsia i desinfecció per a la pràctica de la medicina, i el 1900 es dona a conèixer l'aspirina. A Mallorca es crearan diverses institucions com el Col·legi Mèdico-Farmacèutic (1882), l'Institut Balear de Vacunació Directa (1896) i el Laboratori Químic-Biològic també el mateix any, que donaran un gran impuls a la millora de les condicions de salut de la població.

Aquests són els anys del canvi de cicle demogràfic amb un nou panorama caracteritzat pel progressiu descens de la

Cementeri Municipal

mortalitat i el manteniment de taxes de natalitat elevades que provocaran un augment general de la població. Les conseqüències d'aquest fenomen seran molt importants ja que aquesta sobrepoblació trobarà la seva vàlvula d'escapament en l'emigració a l'estranger.

Inca experimentà a la segona meitat del segle XIX el seu particular avanç demogràfic que no es pot deslligar de fets externs com la construcció de la nova carretera Palma-Alcúdia (1847-51) o la constitució del partit judicial d'Inca (1834). Al darrer terç de segle la inauguració de les línies ferroviàries Palma-Inca, i Inca-Manacor així com la urbanització de noves àrees a partir de 1875 demostren el creixement urbà. Al final del segle la cojuntura econòmica es desbaratarà i l'alta natalitat comença a davallar (del 28‰ al 23‰ entre 1878 i 1900) acostant-se a les xifres de la mortalitat i donant com a resultat un creixement natural molt baix que serà tan sols de tres persones entre 1897-1900.

En un agitat segle, Inca passà de tenir uns 3.000 habitants a tenir-ne 7.500 el 1900, massa anys per tan sols arribar a duplicar la seva població. Cal destacar però que, en aquests temps, un grapat de municipis com Manacor, Lluçmajor, Pollença, Sóller i Felanitx, a més de Palma, tenen més habitants que Inca i serà més endavant que la ciutat augmentarà considerablement els seus efectius.

De l'emigració a la immigració en cinquanta anys

Com ja s'ha vist, a partir del darrer terç del segle XIX es produeix una acumulació de població que no es veu corresposta amb un igual augment dels recursos econòmics i de la riquesa en general. El context socio-econòmic de la Part Forana, excessivament rígid, no va suportar el desequilibri entre una mà d'obra sobrant i un mercat laboral limitat que no va poder absorbir aquest excedent. A aquest fet purament demogràfic s'hi han d'afegir altres circumstàncies negatives com la devastació de la vinya per la plaga de la fil·loxera el 1891 provocant una forta crisi agrícola-vinícola i la pèrdua del mercat colonial després del desastre de 1898.

L'emigració a ultramar va ser la sortida a una misèria generalitzada, a un cert desig d'aventures i de millora de l'estatus - "anar a fer l'Havana", o "fer les Amèriques" com es deia- o fins i tot a defugir del temut servei militar obligatori.

Entre 1888 i 1930 les Balears presentaren un balanç migratori negatiu, especialment intens a finals de segle. Es produeix una forta emigració cap al continent americà, primer a Cuba i Puerto Rico, que encara eren colònies espanyoles, i després a Argentina, Xile, Perú, Veneçuela, Uruguai o Brasil.

Les fonts més importants per estudiar l'emigració del inquer a Sudamèrica són dues obres editades per José Garcías Moll a la ciutat de Bons Aires, els anys 1918 i 1929 respectivament i que duen com a títol *Guia de los Baleáricos residentes en la República Argentina*. En

elles trobam informació de molta qualitat no només referides a la República Argentina sino també a altres països amb presència inquera. La premsa local del moment com *El Eco de Inca* o *La Veu d'Inca* també aporta informació diversa sobre el tema.

Les xifres globals de l'emigració d'inquers són incertes i segurament inexactes. Entre 1916 i 1920 l'Ajuntament d'Inca informa dels quasi 200 obrers emigrats a Amèrica i també a altres llocs. Segons altres fonts es té constància documentada de 142 inquers emigrats i residents a Amèrica. Segurament foren més, però el que sí és cert és que Inca no fou dels municipis més importants pel que fa a les xifres de l'emigració si el comparam amb altres com Manacor, Palma, Pollença, Felanitx, Sineu o Santa Margalida. La presència inquera abasta set països i es dóna en distints moments d'arribada i de partida, però podem afirmar que la seva distribució era la següent:

- 39 inquers a Argentina l'any 1918 i 53 l'any 1929.
- 23 inquers a Xile l'any 1918.
- 16 inquers a Puerto Rico l'any 1898.
- 5 inquers a Cuba entre 1916 i 1920.
- 2 inquers a Brasil l'any 1918.
- 2 inqueres a Uruguai entre 1949 i 1953.
- 1 sol inquer a Perú, abans de 1900

Els inquers emigrats es guanyaren la vida de formes molt diverses i amb més o menys èxit segon els casos. Entre els oficis duits a terme destaca per sobre dels altres el de sabater, però també trobam sastres, forners, pastissers i obrers de la construcció. Molts d'ells posaren negocis i així tenim coneixement de sabateries i fàbriques de calçat, serradores, confiteries, tallers mecànics, fàbriques de licors i indústries derivades de l'agricultura i la ramaderia.

El desig de fer fortuna no sempre es va veure acomplert, però d'entre tots ells destacaren tres personatges que, establerts a Xile,

arribaren a gaudir d'una molt bona posició econòmica i social, es tracta d'Antoni Ferrer Estrany -propietari d'una fàbrica de sabates i d'una sabateria-, Francesc Alomar Socies -propietari d'una afamada confiteria-, i Llorenç Marquès -industrial i comerciant-.

A més dels destins americans els inquers també es dirigiren a l'Europa que acabava de sortir de la I^a Guerra Mundial (1914-18). França i Alemanya, que es trobaven en plena reconstrucció econòmica, reberen la gran majoria d'aquests emigrants inquers.

A principi de segle, les coses no anaven tan malament a Inca i d'aquesta manera, al mateix temps que es donava l'emigració, entre 1900 i 1920 Inca es converteix en centre d'acollida per a pagesos i jornalers, picapedrers, sabaters, botiguers i criades provinents de nuclis rurals que cerquen a la ciutat millors perspectives de futur. Evidentment els pobles d'origen d'aquests immigrants són els de la comarca, Selva, Binissalem, Costitx, Sencelles, Mancor de la Vall o Llubí.

Amb el temps i fins a la primera meitat del segle aquest fenomen es repeteix i el percentatge de població inquera nascuda a altres municipis de Mallorca creix així com també s'amplia el nombre de pobles d'origen afegint-s'hi Campanet, Sa Pobla, Caimari, Moscarí, Lloseta, Búger i Sineu

ANY Població inquera nascuda a un altre municipi de Balears

1900	.5'2%
1930	.18%
1955	.22'8%
1991	.14%
2000	.17,4%

També al llarg d'aquestes dècades evoluciona la qualificació professional d'aquests immigrants, els jornalers minven fins a desaparèixer, i augmenten els sabaters i sabateres, apareixen els teixidors, les broadores i sastresses, escriptors i empleats diversos.

Aquesta diversificació demostra una vegada més que el creixement econòmic d'Inca és una realitat que l'allunya del camp i l'apropa a la indústria i el serveis.

Malgrat la millora econòmica, el corrent emigratori persistirà fins passada la Guerra Civil (1936-39) encara que cada vegada més debilitat. Ara bé, el gran moment de canvi es donarà el quinquenni 1950-55 quan es produí el pas de l'emigració a la immigració a les Illes Balears. Entre 1955 i 1980 els moviments migratoris foren molt importants i modificaren la distribució territorial i les característiques de la població a tota Espanya. Balears fou una de les províncies amb un saldo positiu més elevat ja que estam parlant de l'arribada de 130.000 immigrants en 15 anys (1960-1975).

A partir de 1955, Inca gaudeix d'una considerable estabilitat econòmica deguda sobretot a la bona marxa de les fàbriques de sabates, pell i productes de marroquineria. Com a la gran majoria de municipis importants, els saldos migratoris seran positius i en algun moment bastant considerables. Entre 1955 i 1975 arriben a la ciutat 2.000 persones i més de la meitat (concretament 1.167) ho fan entre 1960 i 1965. La procedència d'aquests immigrants espanyols abasta gairebé la majoria de comunitats autònomes, però Andalusia, Castella-La Manxa i el País Valencià destaquen sobre les altres.

Des de 1960 en endavant, la forta immigració peninsular provocà un fort augment de la població que es concretà en el creixement de les barriades de Crist Rei i Can López, i en l'ocupació de moltes casetes de camp dels voltants de la ciutat. La immigració va aportar nous elements demogràfics com l'increment absolut de la població, un augment de la natalitat pels costums prolífics de la nova població i un rejuveniment de la població, ja que la majoria dels que vengueren tenien entre 20 i 40 anys.

Entre 1975 i 1981, Inca segueix rebent immigrants, encara

Torre de Crist Rei

que en xifres menors, mentre que la gran majoria de municipis de l'interior de Mallorca ja presenten saldos migratoris negatius. És a dir que el nombre d'inquers d'origen peninsular és molt important avui a la ciutat com a conseqüència d'aquests corrents que a les darreres dècades s'ha vist molt minvat.

ANY Població inquera nascuda a una altra comunitat autònoma

1900	0'6%
1930	2'6%
1950	9%
1955	11%
1986	20%
1991	22%
2000	22%

Amb l'inici de la dècada dels noranta un nou tipus d'immigració cobra cert protagonisme i el cens de població de 1991 dóna la xifra de 281 estrangers residents a la ciutat, que representen un 1'37% del total. L'anàlisi d'aquesta variable és imprescindible per al bon coneixement de l'actual realitat demogràfica.

Elevada densitat i hàbitat concentrat

La densitat de població és la mesura que relaciona la quantitat de gent que viu a un territori amb l'extensió d'aquest territori. A la comarca del Raiguer tradicionalment s'hi han donat elevades densitats de població sempre per sobre dels 100 hab/km², i dins la comarca, Inca ha tengut valors encara més alts. Així, si la densitat de Mallorca era l'any 1996 de 169 hab/km², a Inca era de 364 hab/km² (més del doble). Aquest fet és molt destacable ja que Inca amb 58 km² no es troba entre els municipis més extensos de Mallorca com Llucmajor i Manacor, que superen els 250 km², o Artà, Calvià, Palma, Campos, Escorca, Pollença, Felanitx o Santanyí que superen els 100 km². De la mateixa manera els municipis d'un

tamany similar al d'Inca com Capdepera, Sencelles, Muro o Petra, tenen densitats molt més baixes. L'explicació a aquesta elevadíssima densitat l'hem de cercar, idò, en el caràcter de cap de comarca del que sempre ha gaudit la ciutat. En el seu moment varen ser molt importants les innovacions agrícoles com l'ampliació de les terres de reguiu, l'ús d'adobs o l'expansió de nous cultius com l'ametler i la vinya. Més tard, la localització industrial i l'estratègica situació al centre de la carretera que uneix Palma amb Alcúdia foren decisives. A l'actualitat, la seva funció comercial i els nombrosos serveis que ofereix (ambulatori de l'Insalud, instituts d'ensenyament secundari, jutjats, delegació d'Hisenda, variada oferta escolar de caràcter concertat, etc...) són cabdals per entendre aquest fenomen.

Un aspecte complementari a la densitat de població és el domini d'un tipus determinat d'hàbitat, concentrat o dispers. Aquesta dada ens dóna idea de la quantitat de persones del municipi que viuen al nucli o nuclis urbans. En el cas d'Inca, que només compta amb un nucli urbà, al qual hi hauríem d'afegir la zona residencial de s'Ermita, predomina en gairebé un 95% la població concentrada. Però aquest fet no sempre ha estat igual ja que a principis de segle el percentatge de població dispersa -la que no viu al nucli urbà- era considerablement major i s'ha anat rebaixant al llarg de les darreres dècades

Percentatge de població dispersa a Inca

1887	>30%
1930	10-30%
1991	<10%
1996	5%

La pèrdua d'importància de la funció agrícola i de les possessions com a lloc de residència des de principis de segle s'ha vist traduïda en una concentració cada vegada major a la ciutat. Malgrat això, a l'actualitat, i des de la darrera dècada ha anat

agafant una certa importància l'establiment de residents no agraris al camp, deslligats totalment de les tasques agrícoles, i relacionats amb altres interessos com l'augment del nivell de renda i l'estatus que representa el tenir un xalet al camp, el desig de contacte amb la natura o la fugida dels desavantatges de la ciutat (trànsit, renous, aparcament...). La presència d'immigrants que no troben habitatge a la ciutat i han de recórrer a casetes de camp, que no sempre presenten unes condicions dignes, també és un fet constatat.

Els darrers cent anys de la població: del creixement a l'estancament

Des del 1900 el creixement demogràfic d'Inca ha seguit diferents ritmes i només ha estat interromput en ocasions molt puntuals. Aquest augment de població fou un dels mèrits que se citen textualment en el reial nomenament de ciutat.

Inca, com a un dels nuclis més importants de la Part Forana es mostra més actiu, demogràficament parlant, que Palma. Era un fet constatat que fora de Ciutat -afectada d'una evident insalubritat- la natalitat tenia tendència a ser més elevada, i la mortalitat inferior; així que el creixement natural era més intens. Ara bé, el component migratori convertia Palma en focus d'atracció per a gent de tota l'illa i compensava aquesta situació desfavorable. A partir de 1940, Palma prendrà la iniciativa demogràfica a l'illa, i a tot l'arxipèlag, que abans havia tengut la ruralia, això succeí gràcies a la recepció d'immigrants i a la modificació del comportament demogràfic que se'n derivà.

Només acabava de començar el nou segle quan esdevingué la darrera epidèmia amb conseqüències mortals. Es tracta del grip que al llarg de l'estiu de 1918 i inicis de 1919 causà més de 1.500 morts a tota Mallorca. Malgrat les adverses circumstàncies, Inca no fou dels nuclis més afectats, i patí tan sols 13 baixes. Els grups més afectats per la mortandat foren els adults entre els 20 i 40 anys, les dones embarassades i els nadons.

Monument-creu als caiguts de la guerra civil

A les dècades següents ja hem vist com els moviments migratoris tant de sortida com d'arribada són els protagonistes, fins que un altre esdeveniment, aquesta vegada de caràcter bèl·lic, representarà un sotrac en el camí del creixement. El 18 de juliol de 1936 esclatà la Guerra Civil que es perllongà fins l'any 1939, i que tengué dues conseqüències bàsiques: per una banda la gran xifra de morts en els dos bàndols i per l'altra, la disminució dels naixements a causa de l'extrema situació caracteritzada per la separació física de molts de matrimonis, la penúria econòmica i un context general poc favorable a la procreació. A Mallorca es varen perdre un considerable nombre de vides entre els caiguts al front, les execucions i els assassinats, tot això en un clima de revenja, fanatisme i repressió.

A finals del juliol, tot començada la guerra, Inca patí petits bombardejos al mateix temps que joves de la ciutat partiren per a lluitar i morir al camp de batalla. Milícies falangistes d'Inca s'enfrontaren l'estiu del 1936 a l'expedició del capità Bayo a Portocristo, i entre els anys 1937 i 1939, el denominat Batalló d'Inca lluità a diversos fronts peninsulars.

La recuperació tant econòmica com demogràfica fou llarga i dura en tots els sentits. L'etapa de la postguerra (1940-50) fou de crisi, estancament de la població i emigració. La Guerra Civil havia truncat la tendència de reducció de la mortalitat, millora de la qualitat de vida i augment de l'esperança de vida que es va reprendre, ja sense interrupcions, a partir de la dècada següent.

Els anys entre 1940 i 1950 representen la decadència del món rural front a la vida urbana. Apareixen a la Part Forana símptomes d'envelliment i pèrdua de vitalitat. El creixement natural negatiu, és a dir la pèrdua de població per diferència entre nascuts i morts, comença a fer-se present a municipis tant del Pla com de la Serra. Enmig d'aquesta situació, Inca mantenia un creixement modest entre el 5-10 ‰ però a les dècades següents entre 1955 i 1975 el panorama demogràfic canviarà substancialment per l'arribada de mà d'obra immigrada de la Península per cobrir llocs de feina generats directament o indirecta pel turisme i que, en el cas d'Inca, absorbiran, principalment, sectors com la pell, el calçat o la construcció. És un fet ben clar que l'arribada d'aquests treballadors i les seves famílies es convertí en el factor dinamitzador i renovador de la població mallorquina, tant pel que fa als nombres absoluts com a la modificació dels comportaments i de l'estructura de la població.

A partir de 1975 apareixen pautes diferents com la forta reducció de la natalitat i de la immigració que frenaran el procés expansionista. Es tracta de factors generalitzats que han afectat a tota la població espanyola com el retard de l'edat de la maternitat, l'ús generalitzat de mètodes anticonceptius o la preferència d'un

menor nombre de fills front a la idea de la família tradicional extensa, que han desfermat una progressiva caiguda de la natalitat. Altres aspectes més de caire sòcio-econòmic com l'atur, la inflació, la precarietat laboral, l'augment del cost de la vida, la incorporació massiva de la dona al món laboral o l'elevada valoració d'una trajectòria professional exitosa no es poden deslligar, en absolut, del nou comportament demogràfic de finals de segle.

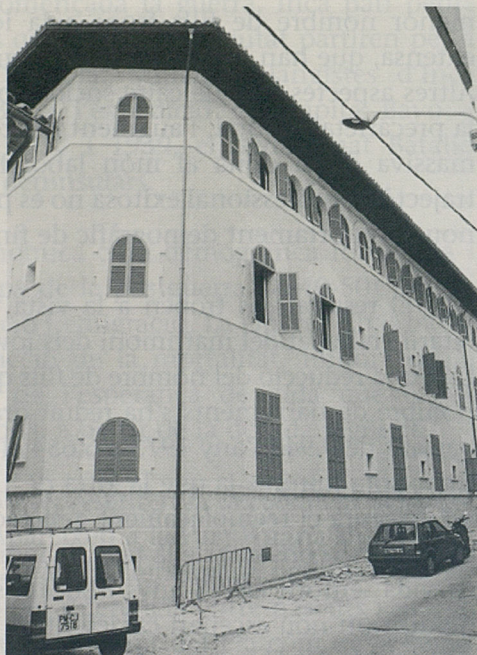
El resultat es troben a la vista, s'ha produït un considerable retard en l'edat del matrimoni dels joves, en l'edat de tenir el primer fill i una reducció del nombre de fills que es tenen. A tota Mallorca el nombre de naixements s'ha reduït dràsticament els darrers 25 anys passant de 9.943 l'any 1973 a 6.654 el 1988. La taxa de fecunditat es troba sota mínims ja que la xifra de 1,3 fills per dona de l'any 1998 no assegura el reemplaçament generacional. Si a això hi afegim una disminució constant de la taxa de mortalitat i una elevada esperança de vida -entorn als 78 anys i encara superior per a les dones- se'ns dibuixa un nou escenari caracteritzat per un progressiu envelliment de la població. L'evolució de les principals taxes, natalitat, mortalitat i creixement natural demostra aquesta tendència:

Evolució de la taxes de natalitat, mortalitat i creixement natural a Inca

<u>Període</u>	<u>Taxa natalitat</u>	<u>Taxa mortalitat</u>	<u>Creixement natural</u>
1955-60	18‰	10‰	8‰
1960-65	20‰	9,5‰	10,5‰
1965-70	19‰	9,2‰	10‰
1970-75	19,5‰	9‰	10,3‰
1975-81	18,2‰	8,5‰	9,7‰
1986-90	10,7‰	8,3‰	2,4‰
1991-96	10‰	8,7‰	1,3‰

Especialment negativa ha estat per a Inca la dècada dels noranta que s'iniciava amb 22.129 habitants i, amb alts i baixos,

ha arribat als 22.683 de l'any 1999. Aquestes xifres són el reflex d'un creixement mínim -més bé estancament- i no és d'estranyar que el municipi hagi perdut la tradicional tercera posició en el rànking de població de Mallorca i es trobi en una vuitena posició respecte de tot Balears. Encara que a nivell comarcal Inca segueixi essent el nucli més poblat del Raiguer i representi el 33% de la seva població total (64.068 habitants), el seu dinamisme és inferior al d'altres municipis que o

Tercera edat

bé per creixement natural propi o per aportacions de la immigració han crescut entre 1991 i 1996 a un ritme molt superior com Marratxí, Alaro, Consell, Santa Maria o Binissalem. L'actual dinàmica pot provocar, de manera generalitzada, un cert augment de la mortalitat ja que el grup de majors de 65 anys és cada vegada més gran i és el més susceptible de patir malalties de l'aparell circulatori i tumors que són a l'actualitat les primeres causes de mort a Balears, responsables de les 2/3 parts de les defuncions.

L'actual distribució dels residents a Inca pel que fa al seu lloc de naixement demostra un total estancament de la immigració peninsular, que manté les mateixes xifres que fa deu anys: el 22%. El 54% dels residents són nascuts a Inca mateix, mentre que el 17,4% ho són a la resta de municipis de Balears. La xifra que ha sofert un major augment ha estat la dels nascuts a un altre país i que s'ha triplicat respecte de 1998 i duplicat respecte de 1999 assolint el 6,5%.

10 Municipis amb més població de Balears (1996)

Palma	304.250 hab.
Manacor	30.018 hab.
Eivissa-Vila	29.447 hab.
Calvià	28.748 hab.
Maó	21.884 hab.
Ciutadella	21.296 hab.
Inca	21.129 hab.
Llucmajor	20.474 hab.
Santa Eulària	19.452 hab.
Marratxí	16.180 hab.

El creixement demogràfic dels darrers anys a la ciutat no és ja a causa de la diferència entre naixements i defuncions, sinó a l'aportació de població immigrada, que és molt més important. Entre 1991 i 1996 a Inca només hi va haver 135 nascuts més que morts, però en canvi trobam un saldo migratori superior a les 500 persones. En aquest fi de segle tornen a cobrar importància els immigrants, encara que, aquesta vegada, d'origen estranger, atès que el seu nombre i importància no ha deixat d'augmentar sobretot al llarg dels darrers cinc anys. Possiblement aquest contingent immigrant ha repercutit en el rejuveniment de la població en una manera que recorda els anys 60 i 70 respecte dels peninsulars. L'actual mitjana d'edat de la ciutat es troba entorn als 37 o 38 anys, i és un dels municipis més joves de Mallorca, juntament amb Lloseta i Marratxí -també del Raiguer- i amb els nuclis turístics costaners.

Residents estrangers a Inca i percentatge sobre la població total (1996-2000)

1996	153 hab	0,7%
1997	260 hab	1,2%
1998	426 hab	2%
1999	672 hab	3%
2000	1.562 hab	6,6%

Aquestes xifres de l'espectacular augment de la immigració estrangera a la ciutat amaguen tot una sèrie d'aspectes importants que cal ressenyar. En primer lloc s'ha de veure la desigual composició per països d'origen, com així ho demostra que més de la meitat dels residents estrangers a Inca són africans, amb una presència molt destacada dels marroquins (676), seguits per senegalesos, i a una gran distància per algerians, guineans, ghanesos i nigerians.

El segon gran grup en importància és el dels residents comunitaris que estrictament no poden ser considerats com a estrangers segons les directrius sobre lliure circulació i residència de ciutadans de la Unió Europea. Entre ells destaquen els alemanys, britànics, francesos i portuguesos. De l'Europa de l'Est hi ha representació, encara que en molt menor proporció, de Romania, Rússia, Ucraïna, la República Txeca i Bulgària.

Pel que fa a la immigració americana destaquen els països de parla castellana per sobre dels anglosaxons, i sobretot argentins, colombians, xilens i equatorians. De la resta del món només cal parlar dels xinesos i els indis.

Un altre aspecte interessant de la immigració estrangera actual és la distribució per sexes, ja que presenta una gran desequilibri a favor dels homes, que representen quasi el 63% enfront al 37% de les dones. Aquest fet és habitual en els moviments migratoris, ja que l'home és el que primer s'aventura, i després opta pel reagrupament de la família o bé pel retorn. A més no es pot oblidar la relació desigual entre homes i dones existent entre el col·lectiu musulmà i que limita estretament la iniciativa femenina.

Si s'observa la composició per grups d'edat d'aquests ciutadans crida l'atenció la seva joventut. La meitat del total té entre 20 i 40 anys, i és gairebé insignificant la presència de majors de 65 anys. D'aquesta peculiar distribució per edats es deriva un

determinat comportament demogràfic, concretat en una elevada taxa natalitat. Si es considera a part el grup de 0 a 4 anys de la població estrangera es veu que és sempre superior al de la població total (estrangera i no estrangera), i a més a més, augmenta amb major rapidesa, donant lloc a un creixement que d'altra forma no existiria.

Percentatge que representa el grup d'edat de 0 a 4 anys

	<u>Estrangers</u>	<u>Total població</u>
1996	1,3%	1,1%
1997	2,7%	2%
1998	6%	3,2%
1999	8,5%	4,5%
2000	8%	5%

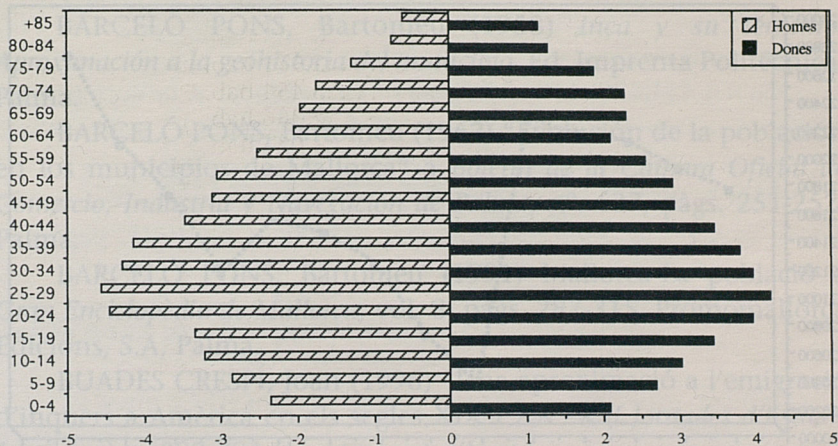
A partir d'aquestes dades no es pot obviar la situació entre la legalitat i la il·legalitat d'una part d'aquest col·lectiu, i es parla, per exemple, d'un nombre molt major -gairebé el doble- de residents magribins. La presència d'aquests nous inquers s'ha d'entendre, la majoria de vegades, en un determinat context social, econòmic i polític molt més ampli, i que ocasiona el constant flux migratori des de països més endarrerits i amb menys perspectives de futur econòmic, cap a països europeus que ofereixen major estabilitat en tots els sentits. Noves situacions, a vegades problemàtiques, es poden plantejar en el futur de la convivència entre els residents a la ciutat. L'escolarització dels menors, el respecte als diferents costums, tradicions i fins i tot religions, les oportunitats laborals i el problema de l'habitatge són reptes de futur que els ciutadans i els governants haurem d'afrontar.

Evolució de la població inquera segles XVI-XX*

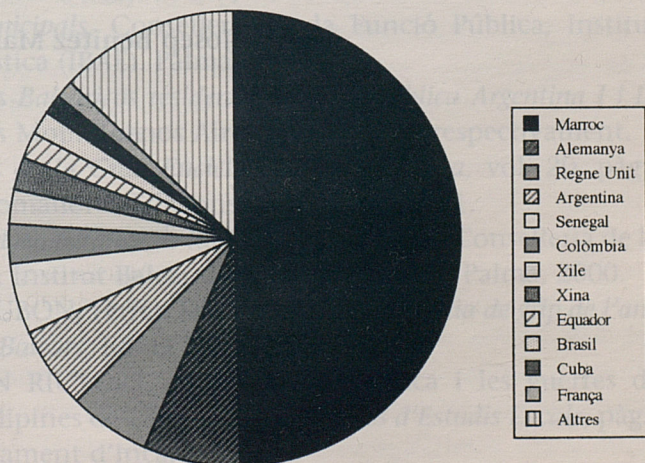
1591	3.609 hab.
1667	2.743 hab.
1750	2.971 hab.
1784	3.454 hab.
1794	2.356 hab.
1815	3.027 hab.
1840	4.448 hab.
1857	5.926 hab.
1860	6.038 hab.
1875	7.079 hab.
1877	6.823 hab.
1887	7.539 hab.
1897	7.364 hab.
1900	9.439 hab.
1910	8.877 hab.
1920	9.439 hab.
1930	10.392 hab.
1940	12.176 hab.
1950	12.522 hab.
1960	13.816 hab.
1970	16.930 hab.
1980	20.721 hab.
1981	20.747 hab.
1986	21.712 hab.
1987	21.867 hab.
1988	22.061 hab.
1989	22.118 hab.
1990	22.219 hab.
1991	20.432 hab.
1992	20.682 hab.
1993	21.187 hab.
1994	21.407 hab.
1995	21.501 hab.
1996	21.129 hab.
1997	21.683 hab.
1998	22.044 hab.
1999	22.683 hab.

*Els censos són realment fiables a partir del s. XVIII i a la resta de dades hi pot haver diferències segons la font d'origen. El Cens de Població de 1991 i el Padró Municipal de 1996 són les dades oficials més recents. Les dades posteriors provenen de l'Ajuntament d'Inca.

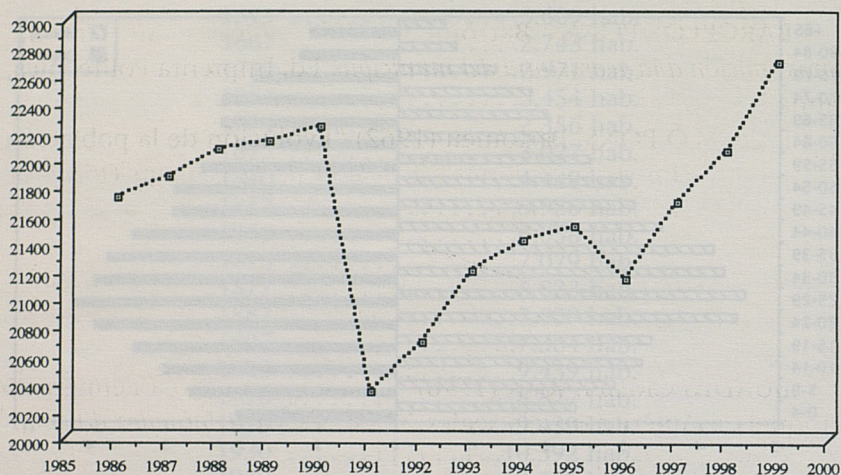
PIRÀMIDE DE POBLACIÓ, INCA 1999

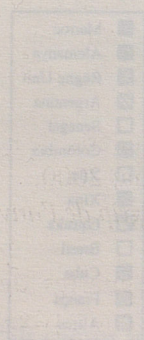
DISTRIBUCIÓ DELS RESIDENTS ESTRANGERS PER PAÏSOS D'ORIGEN, 2000

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ D'INCA (1986-1999)

Josep Benítez Mairata

BIBLIOGRAFIA

BARCELÓ PONS, Bartomeu (1958) *Inca y su término. Aproximación a la geohistoria del municipio*. Ed. Imprenta Politécnica, Palma.

BARCELÓ PONS, Bartomeu (1962) "Evolución de la población en los municipios de Mallorca" a *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma*, nº. 637, pàgs. 251-252. Palma.

BARCELÓ PONS, Bartomeu (1991) Mallorca-La població a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vol. 8, pàgs. 287-315. Promomallorca Edicions, S.A, Palma.

BUADES CRESPI, Joan (1996) "Una aproximació a l'emigració d'inquers a Amèrica en els segles XIX i XX" a *II Jornades d'Estudis Locals*, pàgs. 287-304. Ajuntament d'Inca.

CAMPILLO, M; SERRA, S. (1994) "Emigració i immigració a Inca" a *I Jornades d'Estudis Locals*, pàgs. 289-301. Ajuntament d'Inca.

Cens de Població 1991. Conselleria de la Funció Pública, Institut Balear d'Estadística (IBAE). Palma, 1993.

Dades Municipals. Conselleria de la Funció Pública, Institut Balear d'Estadística (IBAE). Palma, 1994.

Guía de los Baleáricos residentes en la República Argentina I i II. Ed. José Garcías Moll. Buenos Aires, 1918 i 1929 respectivament.

Inca. Atlas de la Gran Enciclopèdia de Mallorca, vol. 20, pàgs. 205-220. Promomallorca Edicions, S.A. Palma, 1991.

Indicadors Demogràfics de les Illes Balears 1998. Conselleria de la Funció Pública, Institut Balear d'Estadística (IBAE). Palma, 2000.

LLUCH DUBON, Ferran Dídac (1991) *L'epidèmia de grip de l'any 1918 a les Illes Balears*. Ed. El Tall. Palma.

MARIMON RIUTORT, Antoni (1994) "Inca i les guerres de Cuba i de les Filipines de 1895-98" a *I Jornades d'Estudis Locals*, pàgs. 155-158. Ajuntament d'Inca.

PIERAS SALOM, Gabriel (1996) "Previsions davant la pesta de 1820 a Inca" a *II Jornades d'Estudis Locals*, pàgs. 237-248. Ajuntament d'Inca.

SALVÀ TOMÀS, Pere Antoni (1980) "La dinámica de la población de las Islas Baleares en el último tercio del siglo XIX (1878-1900)" a *Trabajos de Geografía*, nº. 38, pàgs.77-139. Departament de Geografia (UIB). Palma.

SEGUÍ LLINÀS, Miquel (1987) "La població a la comarca de Mallorca septentrional o comarca d'Inca el segle XX" a *Randa*, nº. 22, pàgs.63-80. Barcelona.

SEGUÍ PONS, Joana M^a (1991) "L'estancament demogràfic d'Inca al cens de 1991" a *Programa del Dijous Bo 1991*, pàgs.5-8. Ajuntament d'Inca.

ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ A LA CIUTAT D'INCA

Inicis de la premsa periòdica

El segle XVIII fou el segle de la premsa periòdica. En plena era borbònica, en temps del despotisme il·lustrat la premsa periòdica es desenvolupa adquirint una creixent influència dins la societat espanyola, com a vehicle difusor de les noves idees culturalistes, liberals i centralistes.

Madrid i Barcelona es disputen la primacia, ja aleshores, de la premsa periòdica. A Madrid a principis del segle XVIII, hi havia, entre d'altres,: *El duende de Madrid* i *primera verdad de Madrid*. A Barcelona es publicava: *Gaceta de Barcelona*, fundat per Rafel Figueró, i *notícias*, que publicava En Josep Teixidor.

Convé fer notar que la importància de la premsa periòdica no era considerada, ja que poca gent comprenia el vertader sentit i la necessitat d'una obra periòdica. Els ideòlegs i els polítics i també els homes d'acció, desconeixien la seva funció. Fou a la segona meitat del segle XVIII quan sorgeix, molt lentament, una consciència històrica de la importància de la creació periòdica, neix també una devoció per l'anonimat i un sentiment de la responsabilitat moral i educadora del periodista. S'ha arribat a comprendre que el periòdic es diferencia essencialment del llibre, i que la varietat, l'exactitud i la celeritat han de ser qualitats ineludibles en el periodisme. Més tard vindran: la curiositat, els premis, la protecció de grans personatges i, fins i tot, la millora econòmica.

La premsa periòdica brosta a Mallorca

A Mallorca la premsa no sorgeix fins ja molt avançat el segle XVIII, quasi a finals de segle. Concretament el dia 13 de març de 1779, de la impremta reial de Palma surt *noticia periódica de los precios corrientes de la semana, y otras curiosidades que ofrece al público la muy ilustre Sociedad de Amigos del País de Mallorca*. Amb aquest títol només en sortiran tres números ja que el quart, que du la data: "Sábado dia 3 de abril de 1779" ja just té com a títol: *Palma de Mallorca*. Aquest setmanari fou un periòdic útil al país per les notícies que publicava de comerç, agricultura, arts, bibliografia, necrològiques i altres informacions tan interessants com curioses.

El primer periòdic diari que tingué Mallorca fou *Diario de Mallorca* que sortí dia 3 de juny de l'any 1808, era imprès a la impremta de Melchor Guasp. Duia per lema: "Constitución o muerte" i era un periòdic lliberal d'idees avançades. El darrer número sortí dia 27 del mateix mes i any.

Però precisament a Mallorca es produeix un fet, i és que, a partir de 1883, començaran a sortir a distintes poblacions, publicacions periòdiques que seran cau de les idees, inquietuds, producció literària, etc. de la nostra gent. Una vegada seran els polítics conservadors a ultrança, defensors de la nostra identitat de poble, amb fidelitat al "siau qui sou", que trauran la revista perquè

sigui el vehicle per fer arribar les seves idees a la gent, o seran els lliberals, centralistes, que, per refutar les idees conservadores publicaran els fulls moltes vegades amb un caire còmic i satíric. Però, sobretot, serà l'escriptor i l'home de cultura; no hem d'oblidar que són els temps de la Renaixença, i que, conscients de la importància cultural; de la premsa, donaran gran impuls a l'aparició de publicacions als nostres pobles.

La premsa a Inca

A Inca la premsa periòdica gaudeix de les mateixes característiques que són pròpies a gairebé totes les publicacions periòdiques, amb les seves virtuts i els seus defectes. Tot el que s'ha dit de la premsa en general es pot aplicar a la premsa incuera. Però certament dins la celebració de **"Inca 100 anys ciutat"** no hi podia mancar la referència a la premsa periòdica que, amb gran esforç i força dedicació, ha comptat amb uns mitjans de comunicació al servei d'aquesta ciutat, que, tira a tira, s'ha obert un lloc important dins la societat que irremissiblement camina cap el segle XXI.

Malgrat que la premsa a Inca sorgí en el segle XIX, concretament el dia 22 d'octubre de 1883, el segle de la premsa és el segle XX. Dos foren els títols que sortiren en el segle XIX: *Revista de Inca*, *Periódico de intereses generales* que durà set anys i l'any 1890 sortirà *La Villa de Inca*, *Periódico semanal de intereses morales y materiales*, amb manco fortuna ja que tingué una durada molt curta. Inca havia estat pionera en el camp del que ara anomenam premsa forana, sols Felanitx amb *El Felanigense* s'havia avançat uns mesos, concretament havia sortit al carrer dia 20 de juliol de 1883.

El segle XX semblava que, amb la desaparició uns anys abans de *La Villa de Inca* naixeria orfe de publicació local, però no fou així ja que no ben començat l'any i el nou segle, el dia 5 de gener apareixia *El Eco de Inca Semanario de noticias*. Sortia de la impremta de Jaume Rosselló, i durà molt poc, ja que el darrer número du la data del 22 de setembre. Tan sols n'havien sortit 37 números.

Però un mes després, i aquesta vegada imprès a Palma, el dia

INCA OBRERA

BOLETIN DE CUESTIONES SOCIALES

Suplemento al núm. 323 de CA-NOSTRA correspondiente al 8 de Agosto de 1914

20 d'octubre era al carrer *El Nuevo Eco de Inca*, i hem de dir que amb molt poca fortuna, ja que durà menys d'un mes; i així, el darrer número fou el que sortí dia 10 de novembre de 1900.

Des del mateix mes d'octubre de 1900, de la impremta de Sastre i Pieras sortia cada dijous *El Heraldo de Inca, Semanario artístico, industrial, científico, moral y de noticias*". Tingué una primera època que conclugué dia 3 de novembre de 1902, en què sortí el darrer número. En el mes de setembre de 1907 tornà a sortir en una segona època, però amb una periodicitat quinzenal, i sobrevisqué fins el setembre de 1912.

Dia 16 de juny de 1901, de la tipografia Sastre i Pieras, sortí *Es Ca d'nca*, que en la seva capçalera advertia: "*Lladrara cada diumenge si li donin de menjá*"; es veu que no n'hi havia massa ja que tan sols se'n publicaren dotze números, el darrer du la data de dia 1 de setembre del mateix any 1901. Dia 31 de maig de 1903 tornà a sortir, i durà fins el 5 de juny de 1904, havent-se publicat 54 números, en una mida més grossa que en la primera època. Una setmana després tornava a aparèixer però amb el nom de *La bona causa*.

Entre la primera època i la segona de *Es Ca d'Inca* apareix el *Semanario bilingüe*, anomenat: *El Hogar*, que té per objecte: "*propagar las buenas lecturas y el amor al estudio entre los obreros destinándose a ese fin el producto líquido de la suscripción, y más adelante a la fundación de una biblioteca*". Per manca d'ajuda material va desaparèixer. Havia perdurat des del 9 de novembre de 1902 al 2 de maig de 1903.

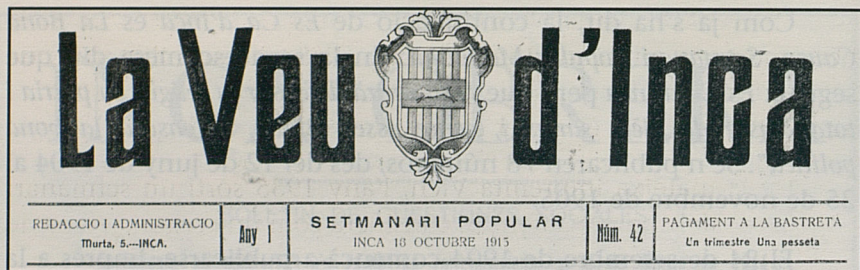
Com ja s'ha dit, la continuació de *Es Ca d'Inca* és *La Bona Causa, Setmanari Popular Mallorquí*. En la seva escomesa diu que segueix *Es Ca d'Inca* però que “*procurarà defensar la religió, la pàtria i tota classe de idèes sanas i, sense esser polític, defensarà la bona política*”. Se'n publicaren 78 números, des del 12 de juny de 1904 al 25 de novembre de 1905.

El 24 de setembre de 1904 començà a publicarse, imprès a la tipografia d'en Palmer el *Semanario independiente de avisos y noticias El Radio* que tingué molt poca vida.

L'1 d'octubre de 1907 naixia una interessant revista de caràcter literari, informatiu i artístic: *Ca Nostra*, que, en tres èpoques i algunes interrupcions, es publicà fins l'any 1929. És la primera publicació que surt de la impremta de Mestre Miquel Duran. Com a subtítol, successivament, tingué: *Setmanari d'Inca, Setmanari Popular, Revista d'Inca*, en aquest temps fou setmanal i després quinzenal, *Setmanari Mallorquí, Planes de notícies i anuncis i Revista quinzenal*. La primera època començà l'u d'octubre de 1907, i arribà fins el desembre de 1914, publicant-se durant aquesta època 343 números. La segona època, que fou de 157 números, abraçà des del febrer de 1919 a l'abril de 1926. I la tercera època anà des de l'u de maig de 1928 al 15 d'agost de 1929, amb 29 números. En total es publicaren 539 números.

Com a suplement de *Ca Nostra*, Mestre Miquel Duran publicà una fulla titulada *Inca Obrera, Boletín de cuestiones sociales*, que no anava enumerada, i portava la data del *Ca Nostra* on anava encartada. El full sembla ser el portaveu del Sindicato Obrero La Paz ja que dóna informació fefaent de les seves activitats i alhora és expressió del sentit social cristià.

A l'entremig de la primera i segona època de *Ca Nostra* aparegué de la mateixa impremta Duran el *Setmanari Popular La Veu d'Inca*. En la seva presentació diu: “*...se funda i comensa el nou setmanari: per impulsar i encaminar la vida material i la vida moral de la nostra sempre volguda ciutat pels camins d'un progrés ben entes i raonable.*”

I com aqueixa vida influeix poderosament damunt els pobles del contorns, també ells han de treure gran profit de sa lectura de La Veu d'Inca". D'una clara tendència catòlica constitueix una excel·lent publicació tant per les col·laboracions, com per les notes d'interès local que conté. El primer número du la data de dia 2 de gener de 1915, i el darrer la de dia 13 d'abril de 1918.

Nostra Joventut fou una publicació que començà a sortir a últims de l'any 1917, però de moment ens ha estat una publicació vedada ja que no n'hem pogut veure cap número, tan sols la coneixem per referències.

Com a una segona època de la de Palma, sortí de la impremta de Mestre Miquel Duran: *La Ignorància*, el 7 de novembre de 1918 sortí el primer número, tingué molt poca ressonància.

El mes de novembre de 1921 sortia *La Comarca*, "Periodico quincenal artístico y literario". Durà fins l'1 de febrer de 1922.

L'any següent, concretament el 31 de maig de 1923, de la impremta Llinàs i sota la direcció de Julio Sacristán surt *Ecos, Semanario independiente*. Aparegué cada dijous fins el 27 de setembre de 1923.

Un altre setmanari independent sortia el març de l'any 1928, anomenat *Noticiero de Inca* però la seva existència fou semblant a la de l'anterior.

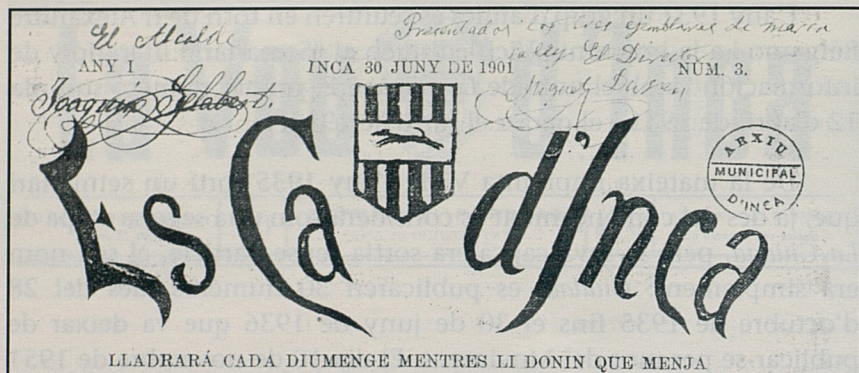
L'any 1931 un grup d'amics es reuniren en torn de n'Alexandre Bérghamo i a la impremta Vich editaren el "Semanario literario y de información" amb el nom de *La Ciudad*. El primer número surt dia 12 d'abril de 1931 i el darrer el juny de 1932.

De la mateixa impremta Vich, l'any 1935 sortí un setmanari que, ja des del començament es considerà com una segona etapa de *La Ciudad*, però la seva capçalera sortia sense l'article, el seu nom era simplement: *Ciudad*, es publicaren 30 números, des del 28 d'octubre de 1935 fins el 30 de juny de 1936 que va deixar de publicar-se per mor del Moviment. El dia 10 de novembre de 1951 reapareixia *Ciudad* en la seva tercera època, sota la direcció de Gaspar Sabater Serra. Desaparegué amb l'any 1961, concretament dia 30 de desembre.

De la impremta "Talleres Gráficos Victoria", que estava al carrer Antoni Fluxà, 55, sortí dia 15 de juny de 1936 el primer número de *Avance*, "*Semanario de Combate-Defensor de la clase obrera*" com resa la capçalera, en un requadre, també a la mateixa capçalera podia llegir-se: "*La salvación del proletariado inquense està en la U.G.T.*". Tenia la seva redacció i administració a la "Plaza Lorenzo Bisbal, 11, Inca". A la darrera plana duia la següent capçalera: "*Avance, precursor de la unidad obrera*", i en un requadre: "*En pie los esclavos sin pan*". Ja que el primer número sortí el 20 de juny de l'any "fatídic", no sembla disbaratat dir que només en pogueren sortir 5 números, ja que el sisè hauria sortit el 20 de juliol, és a dir, després de proclamar-se l'estat de guerra, cosa del tot improbable.

Per omplir un buit informatiu, a l'octubre de l'any 1970, un grup de joves, de la mà del vicari de Sta Maria la Major, Mn. Joan Perelló i Sansó i del seminarista Santiago Cortès i Forteza, amb més il·lusió que mitjans, tragueren una revista mensual que durà fins per l'abril de 1974. El seu nom era *Nova Joventut* i estava subtítulada com a "*Revista de la joventut d'Inca*". Ella fou el bressol d'alguna gent que després, i fins els nostres dies, es dedica a les tasques periodístiques.

El dia 5 de setembre de l'any 1974 neix, imprès a la impremta

Atlante de Palma, el "*Setmanari d'Informació local i comarcal*", amb el nom de *Dijous*, fruit de l'esforç d'un bon grup d'inquers. Aquest setmanari ha estat el que durant 26 anys, cada setmana, el dijous, puntualment ens ha anat duent la notícia inquera a casa nostra.

Pel novembre de 1983 sortí el número zero de *Raiguer, Revista*. Primer impresa a la impremta Muro i després a Edicions Manacor, S.A. La seva intenció era ésser mensual. En sortiren 9 números, el darrer el mes de desembre de 1984.

En el si de la delegació d'Inca de l'Obra Cultural Balear nasqué *Inca Revista* el primer número sortí per juny de 1986 amb la pretensió de ser mensual, a l'actualitat és de caràcter trimestral.

Encara que dins un altre camp, convé fer esment d'unes publicacions escolars que han tingut una ressonància entre la gent a qui anava dirigida, em referesc a *El Colegial* que sortia del Col·legi Beat Ramon Llull, *La Salle* que editava el Col·legi La Salle i *Puig Major* que professors i alumnes feien al Col·legi Públic Nacional, avui col·legi "Llevant". Cada una d'elles, i si més no totes elles, mereixen un estudi apart.

Inca en antena

L'any 1958 neix a Inca la primera emissora de ràdio: *Radio Juventud de Inca*, pertanyent a la "Cadena Azul de Radiodifusión", amb

l'indicatiu: E.F.J. 45. Pretenia ser una escola de radiodifusió per formar futurs locutors i tècnics per a la ràdio, sobretot l'estatal. L'emissora durà fins l'11 de març de 1967 en què s'inaugurà "Radio Juventud de Palma" quedant Inca com a delegació però emetent des de Palma.

Dia 28 de juliol de 1982 s'inauguraren els estudis de l'emissora *Radio Balear de Inca*, propietat de "Manita, S.A." passant el 18 de maig de 1991 a Rueda de Emisoras Rato que era dels mateixos propietaris que "Manita, S.A.". Aquesta serà la primera emissora comercial que se situa a la Part Forana de l'Illa, ja que fins llavors totes es trobaven a la Ciutat.

En el novembre de 1999 començà a emetre l'emissora de ràdio municipal *So d'Inca*.

Hi ha hagut altres intents de muntar emissores de ràdio a Inca però, donada la situació geogràfica i econòmica de la nostra ciutat no han fructificat; aquest és el cas de *Ràdio Mediterrànea*, de finals de la dècada dels setanta, una emissora de ràdio impulsada per L'Obra Cultural Balear, la qual havia d'emetre tots els seus programes en llengua catalana per fugir de la forta competència de les emissores ja establertes a Palma, i també per aprofitar que encara no n'hi havia cap que s'hagués establert a la part forana de Mallorca. Aquests intents no fructificaren ja que *Ràdio Mediterrànea* no aconseguí els permisos necessaris i sembla que aquest projecte ha estat abandonat pels seus promotors.

Neix la televisió

Com a darrer mitjà de comunicació que es posa al servei de la nostra ciutat des de la mateixa ciutat és la televisió. *Televisió d'Inca* començà a emetre l'any 1986.

Dia 24 de juliol de 1991 s'inauguraren els estudis de *Televisió Es Raiguer*

Santiago Cortès i Forteza

BIBLIOGRAFIA

BOVER DE ROSSELLÓ, Joaquín Maria, *Diccionario bibliográfico de las publicaciones periódicas de las Baleares*. Edició facsímil. Miquel Font editor, Mallorca 1991.

CORTÈS FORTEZA, Santiago. *Petita història de cent anys de premsa a Inca*. Col·lecció "Ximbellí", Inca 1983.

CORTÈS FORTEZA, Santiago. *Avance, un setmanari obrer a Inca*. in Sant Abdon i Sant Senen, programa de festes. Ajuntament d'Inca 1981.

CORTÈS FORTEZA, Santiago. *Mestre Miquel Duran i la seva Inca Obrera*. in Dijous bo, Ajuntament d'Inca 1987.

DELGADO REINA, Matilde. *Història de la ràdio a Mallorca*. El tall, Mallorca 1996.

NF.15834

INCA
100
a n y s
CIUTAT

Ajuntament d'Inca